

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра обліку та оподаткування

Кваліфікаційна робота

магістра

на тему: Організаційно-методичні засади обліку та аналізу дебіторської заборгованості на ПрАТ «Запорізький електроапаратний завод»

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0718
спеціальності облік і оподаткування,
освітньої програми облік і аудит
спеціалізації облік і аудит на підприємствах
малого бізнесу

А.М. Пікалова

Керівник: _____ к.е.н., доцент Гринь В.П.

Рецензент: _____ д.е.н, професор Проскуріна Н.М.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економічний
Кафедра обліку та оподаткування
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 071 Облік і оподаткування
Освітня програма облік і аудит
Спеціалізація облік і аудит на підприємствах малого бізнесу

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Завідувач кафедри _____ Н.М. Шмиголь
«_____» _____ 2019 р.

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТОВІ

Пікаловій Анні Михайлівні

1. Тема роботи: Організаційно-методичні засади обліку та аналізу дебіторської заборгованості на ПрАТ «Запорізький електроапаратний завод» керівник роботи Гринь В.П., к.е.н., доцент, затверджені наказом ЗНУ від 04 липня 2019 р., № 1110–с.
2. Строк подання студентом роботи 16 грудня 2019 р.
3. Вихідні дані до роботи: Закон України про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні, Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 10, № 13, статистичні дані, Податковий кодекс України, облікові дані та звітність ПрАТ «Запорізький електроапаратний завод», а також монографічні дослідження та наукові статті вітчизняних і зарубіжних авторів.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): дослідити теоретичні засади обліково-аналітичного забезпечення управління дебіторською заборгованістю; вивчити особливості дебіторської заборгованості на ПрАТ «Запорізький електроапаратний завод»; проаналізувати стан розрахунків дебіторської заборгованості на ПрАТ «Запорізький електроапаратний завод».
5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень): кваліфікаційна робота містить: 27 табл., 22 рис., 4 дод.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
1	к.е.н., доцент Гринь В.П.	02.09.2019	02.09.2019
2	к.е.н., доцент Гринь В.П.	30.09.2019	30.09.2019
3	к.е.н., доцент Гринь В.П.	21.10.2019	21.10.2019

7. Дата видачі завдання: 08 липня 2019 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Складання плану роботи, підбір літератури	серпень 2019	виконано
2.	Написання вступу	серпень 2019	виконано
3.	Виконання першого розділу	вересень 2019	виконано
4.	Виконання другого розділу	вересень 2019	виконано
5.	Виконання третього розділу	жовтень 2019	виконано
6.	Написання висновків	листопад 2019	виконано
7.	Оформлення роботи, одержання відгуку та рецензії	грудень 2019	виконано
8.	Подання роботи на кафедру	грудень 2019	виконано

Студент _____
(підпис)

А.М. Пікалова
(ініціали та прізвище)

Керівник роботи _____
(підпис)

В.П. Гринь
(ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____
(підпис)

В.В. Сьомченко
(ініціали та прізвище)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 121 с., 22 рис., 27 табл., 4 дод., 56 літературних джерел.

Мета роботи – обґрунтування теоретичних положень, а також розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення обліку, аналізу та ефективності управління дебіторської заборгованості на прикладі діяльності ПрАТ «Запорізький електроапаратний завод».

Об'єктом дослідження є процес відображення в обліку дебіторської заборгованості та її аналіз на прикладі діяльності ПрАТ «Запорізький електроапаратний завод».

Методи дослідження: системний підхід до вивчення економічних явищ і процесів. Під час виконання дослідження використано загальнонаукові методи пізнання: історичний метод, методи індукції та дедукції, статистичні методи, метод теоретичного узагальнення і порівняння; методи причинно-наслідкового зв'язку, абстрактно-логічний метод та ін.

Наукова новизна дослідження полягає в теоретико-методологічному обґрунтуванні та вирішенні комплексу питань, пов'язаних з організацією обліку та аналізу дебіторської заборгованості на підприємстві, задля підвищення ефективності діяльності підприємства. У процесі дослідження отримано такі наукові результати, яким притаманна наукова новизна:

удосконалено:

- теоретичні основи поняття дебіторської заборгованості, як синтезованої (узагальненої) економічної категорії;
- класифікацію дебіторської заборгованості через доповнення класифікаційних ознак та структурних складових, що дозволило враховувати їх специфіку при розробці моделі управлінського обліку та прийняття відповідних рішень;
- організаційно-методичні положення бухгалтерського обліку

дебіторської заборгованості на підприємстві, що сприяє посиленню контролю за своєчасним здійсненням розрахунків з покупцями та попередженням виникнення безнадійних боргів;

– графік документообігу на підприємстві, що дозволить мінімізувати ризик допущення недоліків та помилок та окреслено чіткі вимоги щодо термінів та стандартів роботи з документами;

– процес управління дебіторською заборгованістю, який надасть можливість вибору її оптимального розміру підприємства, що дозволить максимально уникати прострочення термінів її погашення, оптимізувати контингент покупців та замовників, ураховуючи їх платоспроможність, а це у свою чергу вплине на зменшення обсягів сумнівних боргів, безнадійної заборгованості.

Використання на практиці розроблених у кваліфікаційній роботі пропозицій дозволить упорядкувати ведення бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості, уніфікувати методику контролю й економічного аналізу дебіторської заборгованості підприємства та у цілому сприятиме ефективному функціонуванню підприємства.

АНАЛІЗ, ПОТОЧНА ТА ДОВГОСТРОКОВА ЗАБОРГОВАНІСТЬ,
ДЕБІТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ, РЕЗЕРВ СУМНІВНИХ БОРГІВ,
ОБОРОТНІСТЬ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ, ПЕРІОД
ПОГАШЕННЯ, ПОТОЧНІ АКТИВИ, КОЕФІЦІЄНТ ЗАВАНТАЖЕННЯ

SUMMARY

Qualification work: 121 pp., 22 fig., 27 tab., 4 ap., 56 references.

The purpose of the work is to substantiate theoretical provisions, as well as to develop practical recommendations for improving the accounting, analysis and efficiency of receivables management on the example of activity of PJSC «Zaporozhye Plant of electrical apparatuses».

The object of the research is the process of reflecting the accounts receivable and its analysis on the example of the activity of PJSC «Zaporozhye Plant of electrical apparatuses».

Research Methods: A systematic approach to the study of economic phenomena and processes. During the research general scientific methods of cognition were used: historical method, methods of induction and deduction, statistical methods, method of theoretical generalization and comparison; methods of causation, abstract-logical method, etc.

The scientific novelty of the research lies in the theoretical and methodological substantiation and solution of a complex of issues related to the organization of accounting and analysis of accounts receivable at the enterprise, in order to increase the efficiency of the enterprise. In the course of the research the following scientific results were obtained, which are characterized by scientific novelty:

improved:

- theoretical bases of the concept of receivables as a synthesized (generalized) economic category;
- classification of accounts receivable through the addition of classification features and structural components, which allowed to take into account their specificity when developing a model of management accounting and making appropriate decisions;
- organizational and methodological provisions of accounting of accounts

receivable at the enterprise, which helps to strengthen the control over timely settlement of payments with customers and prevention of bad debts;

- a workflow schedule at the enterprise, which will minimize the risk of making shortcomings and errors and outline clear requirements for terms and standards of work with documents;

- the process of managing accounts receivable, which will allow to choose its optimal size of the enterprise, which will maximize avoiding the delay of its repayment, optimize the contingent of buyers and customers, taking into account their solvency, which in turn will reduce the amount of doubtful debt, hopelessness.

Using in practice the proposals developed in the qualification work will streamline accounting of accounts receivable, unify the method of control and economic analysis of accounts receivable of the enterprise and in general will contribute to the effective functioning of the enterprise.

ANALYSIS, CURRENT AND LONG-TERM DEBT, RECEIVABLE DEBT, RESERVES OF SUSPENSIVE DEBT, RECEIVABILITY OF DEBT, RATES

ЗМІСТ

Завдання на кваліфікаційну роботу	
Реферат	
Summary	
Перелік умовних позначень, символів, одиниць, скорочень і термінів	
Вступ.....	11
1 Теоретико-методичні засади обліку та аналізу дебіторської заборгованості	
1.1 Економічний зміст розрахункових операцій та дебіторської заборгованості.....	16
1.2 Особливості організації обліку дебіторської заборгованості.....	28
1.3 Нормативно-правове та документарне забезпечення обліку дебіторської заборгованості.....	39
2 Організаційно-облікові та методичні аспекти обліку дебіторської заборгованості на ПрАТ «Запорізький електроапаратний завод»	
2.1 Організаційно-економічна характеристика підприємства.....	45
2.2 Організація обліку дебіторської заборгованості на підприємстві.....	56
2.3 Удосконалення обліку дебіторської заборгованості на підприємстві..	68
3 Методика аналізу дебіторської заборгованості на ПрАТ «Запорізький електроапаратний завод»	
3.1 Оцінка платоспроможності покупців.....	77
3.2 Аналіз показників оборотності дебіторської заборгованості.....	81
3.3 Напрямки підвищення ефективності управління дебіторської заборгованості на підприємстві.....	95
Висновки.....	104
Перелік посилань.....	108
Додаток А Баланс (Звіт про фінансовий стан) (ф. № 1) за 2017 р.....	114
Додаток Б Звіт про фінансові результати (ф. № 2) за 2017 р.....	116

Додаток В Баланс (Звіт про фінансовий стан) (ф. № 1) за 2018 р.....	118
Додаток Г Звіт про фінансові результати (ф. № 2) за 2018 р.....	120

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ,
СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ

НП(С)БО – Національне положення (Стандарт) бухгалтерського обліку

П(С)БО – Положення (Стандарт) бухгалтерського обліку

МСБО – Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку

ПКУ – Податковий кодекс України

КМУ – Кабінет міністрів України

ДЗ – дебіторська заборгованість

КЗ – кредиторська заборгованість

відн.% – відносний відсоток

пит. в. – питома вага

тис.грн. – тисяч гривень

затв. – затверджено

ф. №1 – форма номер 1

ф. №2 – форма номер 2

% – відсотки

в т.ч. – в том числі

д. – дні

ЗУ – Закон України

і т.д. – і так далі

р. – рік

рр. – роки

ст. – стаття

ВСТУП

Актуальною проблемою для досліджень залишається облік та аналіз розрахунків з покупцями та замовниками, оскільки реалізуючи продукцію партнерам, підприємство отримує дохід – найважливіший показник своєї фінансової діяльності. Саме на нього і спрямована все виробництво. Всі підприємства прагнуть до того, щоб випущена ними продукція була реалізована повністю, за високою ціною і в найоптимальніші терміни. Головною метою діяльності підприємства є максимізація прибутку, яка, зокрема, залежить і від вибору надійних партнерів, а також від правильного обліку та аналізу розрахунків з ними.

Важливою та вагомою темою для організації бухгалтерського обліку в будь-якій організації є: вивчення розрахунків з постачальниками щодо постачання товарів; форм і процедур розрахунків їх документального оформлення; організації оперативного і бухгалтерського обліку; контроль за станом розрахунків з постачальниками щодо постачання товарів у виробництві в досліджуваній організації.

Наявна дебіторська заборгованість на звітну дату знаходить своє відображення як у звітності, так і має вагомий вплив на діяльність підприємства. Цей вплив дебіторської заборгованості на діяльність суб'єкта господарювання очевидний. Так, якщо будь-яке підприємство матиме значний обсяг заборгованості це буде впливати на процес виробництва або збуту. Якщо наше підприємство має величезну дебіторську заборгованість це означатиме що у підприємства є кошти але вони тимчасово не доступні тобто ми не можемо розраховувати на прибутки, тому що кошти не працюють. Таким чином бухгалтери будь-якого підприємства повинні уважно відноситися до обсягів дебіторської заборгованості і не допускати її не погашення. Для цього необхідно стежити за строками погашення заборгованості, яка виникла внаслідок діяльності підприємства. Також

важливим є правильне відображення дебіторської заборгованості у звітності. Виокремлення цих даних може призвести до неправдивого визначення фінансового стану підприємства.

Вивченням проблем з даної теми займалися такі українські та зарубіжні вчені, як О. П. Орлюк, Е. Ф. Югас, М. С. Попович, В.П. Завгородній, М.С. Пушкар, Л.О. Лігоненко, Г.В. Нашкерська, І.О. Власова, А.М. Карбовник, С.Л. Береза, І. А. Бланк, Н. М. Ткаченко, М. С. Чабанов, С. С. Василенко та інші. На сьогоднішній день існує вагомий перелік як нерозв'язаних, так і дискусійних та недостатньо розроблених питань стосовно теорії, методики, організації обліку та аналізу дебіторської заборгованості, що свідчить про актуальність обраної теми дослідження.

Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретичних положень, а також розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення обліку, аналізу та ефективності управління дебіторської заборгованості на прикладі діяльності ПрАТ «Запорізький електроапаратний завод».

Для досягнення поставленої мети в роботі визначені для вирішення наступні завдання:

- розкрити економічну сутність розрахункових операцій та дебіторської заборгованості;
- дослідити особливості організації бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості на підприємстві;
- проаналізувати стан розрахунків з дебіторами ПрАТ «Запорізький електроапаратний завод»;
- провести аналіз ключових показників оборотності дебіторської заборгованості;
- розробити напрями підвищення ефективності управління дебіторської заборгованості на підприємстві.

Об'єктом дослідження є процес відображення в обліку дебіторської заборгованості та її аналіз на прикладі діяльності ПрАТ «Запорізький електроапаратний завод».

Предметом дослідження кваліфікаційної роботи виступає сукупність теоретичних та практичних аспектів обліку дебіторської заборгованості підприємства.

Методологічною основою роботи є системний підхід до розкриття особливостей процесу обліку та аналізу фінансових результатів підприємства.

У процесі дослідження застосовувалися такі методи дослідження: структурно-логічний аналіз (при побудові логіки та структури кваліфікаційної роботи); абстрагування (при з'ясуванні суті різних понять і категорій); метод економічного аналізу (при оцінці динаміки та структури дебіторської заборгованості); метод групувань (при дослідженні питання класифікації дебіторської заборгованості підприємства); узагальнення (при формуванні висновків та пропозицій); графічний (для наочного та схематичного відображення теоретичних і практичних результатів дослідження); абстрактно-логічний метод – для виявлення недоліків ведення бухгалтерського обліку та аналізу дебіторської заборгованості; методи економічного аналізу – під час проведення факторного аналізу дебіторської заборгованості на досліджуваному підприємстві; різноманітні прийоми статистичних методів, зокрема порівняння – при зіставленні фактичних даних за відповідні періоди; методи аналізу та синтезу, індукції та дедукції.

Інформаційну базу дослідження становлять законодавчо-нормативні акти України, навчально-методичні, наукові джерела (зокрема, періодична та монографічна література), а також бухгалтерська, фінансова та інша звітність, що відображає господарську діяльність ПрАТ «Запорізький електроапаратний завод».

Наукова новизна дослідження полягає в теоретико-методологічному обґрунтуванні та вирішенні комплексу питань, пов'язаних з організацією обліку та аналізу дебіторської заборгованості на підприємстві, задля підвищення ефективності діяльності підприємства. У процесі дослідження отримано такі наукові результати, яким притаманна наукова новизна:

удосконалено:

- теоретичні основи поняття дебіторської заборгованості, як синтезованої (узагальненої) економічної категорії;
- класифікацію дебіторської заборгованості через доповнення класифікаційних ознак та структурних складових, що дозволило враховувати їх специфіку при розробці моделі управлінського обліку та прийняття відповідних рішень;
- організаційно-методичні положення бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості на підприємстві, що сприяє посиленню контролю за своєчасним здійсненням розрахунків з покупцями та попередженням виникнення безнадійних боргів;
- графік документообігу на підприємстві, що дозволить мінімізувати ризик допущення недоліків та помилок та окреслено чіткі вимоги щодо термінів та стандартів роботи з документами;
- процес управління дебіторською заборгованістю, який надасть можливість вибору її оптимального розміру підприємства, що дозволить максимально уникати прострочення термінів її погашення, оптимізувати контингент покупців та замовників, ураховуючи їх платоспроможність, а це у свою чергу вплине на зменшення обсягів сумнівних боргів, безнадійної заборгованості.

Використання на практиці розроблених у кваліфікаційній роботі пропозицій дозволить упорядкувати ведення бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості, уніфікувати методику контролю й економічного аналізу дебіторської заборгованості підприємства та у цілому сприятиме ефективному функціонуванню підприємства.

За результатами досліджень були опубліковані статті на тему: «Порівняльна характеристика методів формування резерву сумнівних боргів» в Збірнику статей молодих вчених «Актуальні питання обліку: теорія і практика» (Запоріжжя, 2017), «Роль оцінки платоспроможності покупців у системи управління дебіторською заборгованістю» у Міжнародному науковому електронному журналі «Логос. Онлайн» (Вінниця, 2019) та

обговорено на міжнародних конференціях: XIII міжнародна науково-практична конференція «Економіка та менеджмент у кризовий період» «Факторинг у системі управління дебіторською заборгованістю підприємства» (Вінниця, 2017); XV міжнародна науково-практична конференція студентів та молодих вчених «Особливості формування політики управління дебіторською заборгованістю підприємства» (Вінниця, 2017); III Міжнародна науково-практична конференція «Процес управління дебіторською заборгованістю як основа забезпечення фінансової стійкості підприємства» (Кривий Ріг, 2018); X Міжнародна науково-практична конференція «Виклики та перспективи розвитку нової економіки на світовому, державному та регіональному рівнях» «Удосконалення організації обліку дебіторської заборгованості» (Запоріжжя, 2017).

Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків і переліку посилань. Основний зміст викладено на 121 сторінці друкованого тексту, всього сформовано 27 таблиць, 22 рисунка і 4 додатка.

1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ

1.1 Економічний зміст розрахункових операцій та дебіторської заборгованості

Економічна природа та сутність розрахунків обумовлена характером товарно-грошових відносин і кругообігом коштів. Кругообіг коштів відбувається еластично лише до тих пір, поки його різні фази безперервно переходять одна в іншу. Кожен цикл обороту засобів закінчується реалізацією продукції і надходженням грошової виручки, яка відшкодовує кошти, вкладені в реалізовану продукцію, забезпечуючи тим самим джерела коштів для чергових витрат і інвестування.

Розрахунки є початковим і завершальним етапом кругообігу коштів. Отже, безперервне відновлення циклів обороту коштів організації забезпечується своєчасними розрахунками і платежами, як з постачальниками, так і з покупцями. Час кругообігу залежить від організації розрахункових операцій, що застосовуються форм і процедури розрахунків.

Важливим є і те, що кількісні і якісні характеристики багатьох оціночних показників діяльності організації обумовлюються станом розрахунків. Тому раціональна організація розрахунків, найбільш повно відповідає інтересам всіх учасників необхідна умова для забезпечення нормальної роботи.

Розрахунки здійснюються в двох формах: шляхом безготівкових перерахувань через систему банку або у вигляді платежів готівкою. Вони виникають у зв'язку з розривом у часі між подіями надання послуг (нарахування зобов'язань) і оплати за них [1, с. 422]. Від правильної організації грошових розрахунків у цілому залежить оперативність їх

здійснення, а відтак і фінансовий стан суб'єктів господарювання.

Готівкові розрахунки – це розрахунки, в яких реально бере участь готівка. Зроблені вони можуть бути тільки в одній єдиній формі – шляхом передачі грошових банкнот однією особою іншій особі на виконання будь-якого цивільно-правового зобов'язання. Розрахунок готівкою між юридичними особами та індивідуальними підприємцями має певні особливості, зокрема, обмежуються встановленим максимальним розміром, касовим лімітом і та ін. Визначення терміну «готівковий обіг» наведено у табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Визначення терміну «готівковий обіг» вітчизняних та зарубіжних
вчених економістів

№ з/п	Джерело	Тлумачення поняття «готівковий обіг»
1	Орлюк О. П.	Обіг законних платіжних засобів (банкнот та розмінної монети), які обслуговують потреби економіки країни [1, с. 423].
2	Г. Хімченко	Грошові розрахунки, що здійснюються шляхом записів по рахунках платників і одержувачів коштів, або шляхом заліку взаємних вимог, тобто без використання готівки [2, с. 15].
3	Югас Е.Ф., Попович М.С.	Частина грошового обороту, яка являє собою безперервний рух готівки та інших цінностей у сфері обігу і виконання нею функції засобу обігу та засобу платежу [3, с. 212].

Розрахунки між суб'єктами господарювання за товари, роботи, послуги виробляються в основному в безготівковому порядку через банки шляхом списання грошових коштів з рахунку платника і зарахування їх на рахунок одержувача. Застосування безготівкових розрахунків дозволяє державі контролювати кругообіг грошових коштів. Крім того, безготівкові розрахунки сприяють прискоренню процесу реалізації товарів, розподілу і перерозподілу сукупного продукту і національного доходу, скорочення потреби в готівці, забезпечують накопичення в банках ресурсів для

кредитування, прискорюють грошовий оборот.

Безготівкові розрахунки – це перерахування грошових коштів з рахунку підприємства-платника на рахунок підприємства-отримувача. Розрахунки за допомогою пластикових карток сприяють скороченню готівкового грошового обороту, слугують залученню коштів клієнтів в ресурсну базу банків, позитивно впливають на підвищення культури обслуговування.

В залежності від економічного змісту безготівкові розрахунки діляться на дві групи:

- по товарних операціях – близько 75%. До цієї групи належать розрахунки між організаціями за товарно-матеріальні цінності;

- за фінансовими зобов'язаннями – близько 25%. Відносяться платежі в бюджет, погашення банківських позичок, сплата відсотків за кредит.

Безготівкові розрахунки за товарними операціями в свою чергу поділяються на:

- іногородні – це розрахунки між постачальниками і покупцями, що обслуговуються кредитними установами, які знаходяться в різних населених пунктах;

- внутріміські – розрахунки між постачальниками і покупцями, що обслуговуються однією й тою ж самою кредитною установою, а також в різних населених пунктах, але обслуговуються одним обчислювальним центром.

Через різницю у часі між моментами постачання та сплати за рахунками у підприємства виникає поточна дебіторська заборгованість за товари, роботи та послуги. Розмір цієї заборгованості свідчить про те, що частка оборотних коштів підприємства є вилучена з оборотного капіталу і не бере участі в кругообігу господарських засобів. Дебіторська заборгованість немов легені для підприємства, як будь-якому організму потрібен кисень, так і підприємству необхідні обігові кошти. Якщо на підприємстві має місце ситуація, коли дебітори не в змозі платити по своїх боргах з тих чи інших

причин, то це перекриває кисень підприємству і призводить до виникнення фінансових труднощів.

Дебітори – юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошей, їх еквівалентів або інших активів [11].

Методологію обліку, основні поняття та порядок розкриття інформації про дебіторську заборгованість у фінансовій звітності визначає П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість».

Враховуючи відсутність єдиного підходу до визначення сутності поняття «дебіторська заборгованість», доцільно навести її тлумачення в нормативних документах та працях провідних науковців (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Визначення терміну «дебіторська заборгованість» в наукових та
нормативно-правових джерелах

№ з/п	Джерело	Тлумачення поняття «дебіторська заборгованість»
1	2	3
1	Бланк І. А.	Сума заборгованості на користь підприємства за наданий ним комерційний кредит, споживчий кредит, а також за попередню оплату продукції, що купується [4].
2	Сурніна К. С.	Майно (матеріальні ресурси), що не оплачені контрагентами, або готівка, що вилучена з кругообігу оборотних засобів [5, с. 356].
3	Черненко Л. В.	Права (вимоги), що належать продавцю (постачальнику) як кредитору на повернення боргів платниками та фінансовий ресурс, що тимчасово вилучений з кругообігу і підлягає поверненню в майбутньому [6, с. 17].
4	Федорченко О. Є.	Сума боргів юридичних і фізичних осіб підприємству в готівковій та безготівковій формах, яка виникає внаслідок господарських операцій, що відбулися в результаті минулих подій та підлягають погашенню у майбутньому [7, с.198].
5	Лігоненко Л. О.	Включені до майна підприємства його майнові вимоги до інших осіб, що є його боржниками в правовідносинах, які виникають за різних обставин [8, с. 20].
6	Орлова В. К.	Сума заборгованості юридичних або фізичних осіб, котрі в результаті минулих подій заборгували підприємству грошові кошти, їх еквіваленти або інші активи [9, с. 85].

Продовження табл. 1.2

1	2	3
7	Кияшко О. М.	Сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату, що виникла в результаті минулих подій, яку кредитор має право вимагати відшкодувати [10, с. 352].
8	П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість»	Сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату [11].
9	П(С)БО 13 «Фінансові інструменти»	Сума, що виникає внаслідок надання коштів, продажу інших активів, робіт, послуг безпосередньо боржникові та не є фінансовим активом, призначеним для перепродажу [12].
10	М(С)БО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка»	Це похідні фінансові активи з фіксованими платежами, які підлягають визначенню та не мають котирування на активному ринку [13].

Отже, проаналізувавши думки вчених та законодавчу базу, ми вважаємо, що дебіторська заборгованість – це не лише сума заборгованостей дебіторів підприємству, а ще й вид розрахунків між продавцем і покупцем, між підприємством і працівником, державою. Також така заборгованість є специфічним видом кредитування, а також показником виробництва підприємства. Тобто можна зробити припущення, що обсяги дебіторської заборгованості зростають разом зі зростанням обсягів реалізації продукції, товарів, послуг. Проте однозначно трактувати поняття дебіторської заборгованості неможливо, разом з тим робити висновки щодо обсягів, для цього необхідно детальніше проаналізувати діяльність підприємства та причини зростання заборгованості.

Слід зазначити, що для ефективного управління будь-якою заборгованістю, зокрема дебіторською, важливо й навіть необхідно знати її види, типи операцій та порядок відображення в обліку.

Результати проаналізованих методичних рекомендацій та нормативної бази дозволяють зробити висновки про те, що при розгляді питання обліку розрахунків дебіторів існують певні проблеми щодо їх класифікації, а саме:

1. Дефіцит цільного комплексного підходу при розробленні різноманітних типів класифікації дебіторської заборгованості.

2. Відсутність чітко сформованого маршруту формування та виявлення ознак, які б дозволили провести більш розбірливу класифікацію.

3. Недостатньо досліджено та вивчено питання відносно складової зобов'язань дебіторів: довгострокової заборгованості.

Борисов А.Б. стверджує, що класифікація – це процес розподілення, рознесення об'єктів, понять та назв за класами, групами, розрядами, при якому в одній групі опиняються об'єкти, що відповідають певним спільним ознакам [14, с. 30]. Виходячи з цього твердження робимо висновок, що під класифікацією дебіторської заборгованості розуміють групування розрахунків за схожими ознаками в залежності від окремих принципів чи для досягнення визначених цілей.

Всі активи підприємства, зокрема й дебіторська заборгованість неодмінно вимагає класифікації, проте на сьогоднішній час єдиного цільного підходу, щодо класифікації такої заборгованості в нормативній базі немає.

Загальна класифікація дебіторської заборгованості за видами відповідно до П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» наведена на рис. 1.1.

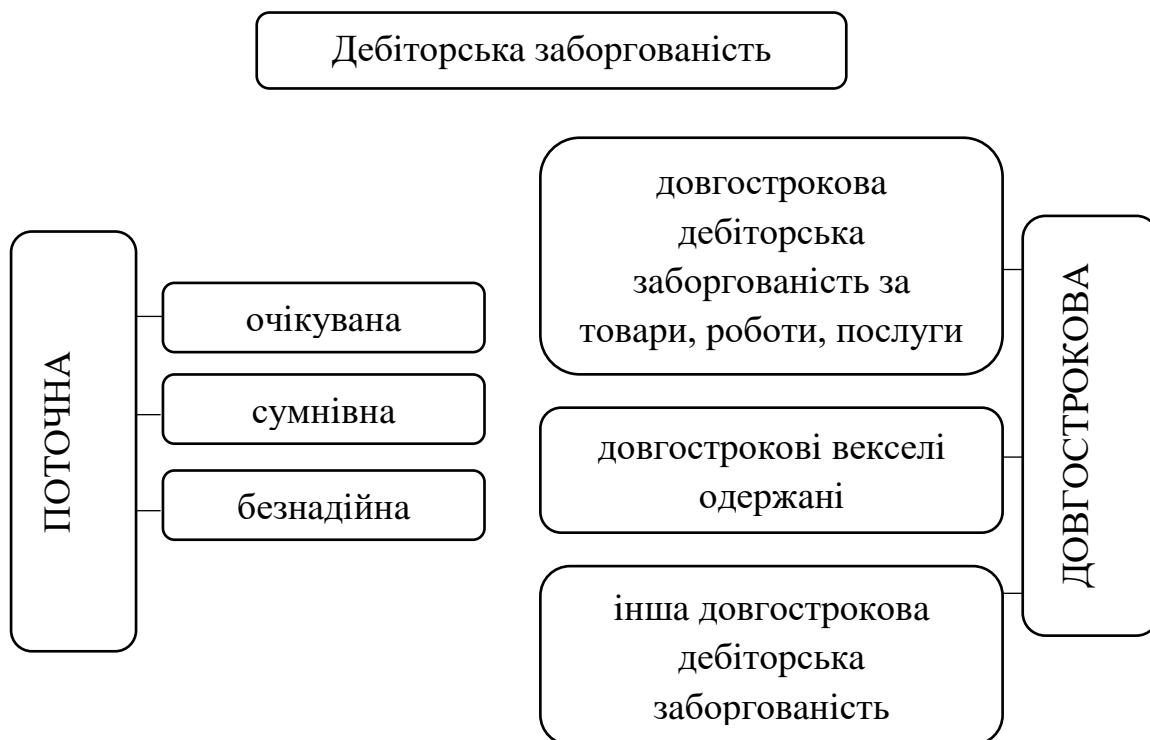

Рис. 1.1 Класифікація дебіторської заборгованості

Як видно з рис. 1.1. дебіторська заборгованість поділяється на довгострокову та поточну. При цьому враховуються два критерії: строк погашення та зв'язок з нормальним операційним циклом [15].

Для бухгалтерського обліку важлива прийнята сучасна концепція поділу активів на монетарні і немонетарні. При цьому, монетарна дебіторська заборгованість представлена фіксованою (визначеною) сумою грошей, а немонетарна – не виражена. Така класифікація має значення при оцінці дебіторської заборгованості, вираженої в іноземній валюті, передбачена обов'язково П(С)БО 21 відображення в обліку поділу статей на монетарні і немонетарні можна знайти в аналітичному обліку, в якому відображаються суттєві умови договорів і яким чином будуть погашені борги.

Класифікація дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги здійснюється групуванням дебіторської заборгованості за строками її непогашення із встановленням коефіцієнта сумнівності для кожної групи. Коефіцієнт сумнівності встановлюється підприємством виходячи з фактичної суми безнадійної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги за попередні звітні періоди. Коефіцієнт сумнівності, як правило, зростає зі збільшенням строків непогашення дебіторської заборгованості.

Учений-економіст Бланк І.О. у господарській діяльності виокремлює такі види дебіторської заборгованості:

- за товари, роботи, послуги, строк оплати яких ще не настав;
- за товари, роботи, послуги неоплачені у визначений строк;
- по вексям отриманим;
- по розрахункам з бюджетом;
- по розрахунках з персоналом;
- інші види дебіторської заборгованості [16, с. 263].

На думку Сурніної К. С. класифікація розрахункових операцій із дебіторами дає змогу виділити кілька класифікаційних груп за різними напрямками: за типом контрагента – розрахунки з юридичними особами та

розрахунки з фізичними особами; за походженням – із вітчизняними та іноземними дебіторами; за статусом дебітора.

Рис. 1.2 Класифікація дебіторської заборгованості в залежності від строків її погашення

Розрахунки з дебіторами аналізують окремо за типами господарських операцій (об'єктами) відносно яких вона виникла, разом з тим кожен вид

класифікується у часовому вимірі. Зважаючи на це Ковальов В., досліджуючи проблеми класифікації розрахунків з дебіторами, пропонує розділити її на такі терміни: 0–30 днів, 31–60 днів, 61–90 днів, 91–120 днів, понад 120 днів [17, с. 198]. Такої ж думки притримується й Бондаренко О., та зазначає, що стандартний термін від основної діяльності варіюється до двох місяців [18, 52]. Частково цю думку поділяє Нашкерська Г., оскільки у 4-му та 5-му інтервалі проміжки часу дещо відмінні, а саме: 91–365 днів та понад 365 днів відповідно [19, с. 27]. Ми вважаємо, що цей поділ є більш узагальненим, оскільки у цьому випадку він може охоплювати елементи як короткострокової (поточної) так і довгострокової заборгованості.

У праці Ф.Ф. Бутинця обґрунтовано процес переходу дебіторської заборгованості з одного стану в інший та визначено, що поточна дебіторська заборгованість за потенційністю погашення класифікується за трьома напрямками: нормальна, сумнівна, безнадійна (рис. 1.2) [20, с. 349].

На нашу думку, під час проведення класифікації дебіторської заборгованості необхідно врахувати аспекти, які розкривають вид діяльності підприємства, що дозволяє отримати розширену інформацію про заборгованість, а також приділити більше уваги об'єктам за якими виникає ця заборгованість. Ми пропонуємо наступну класифікацію, яка наведена у табл. 1.3.

Таблиця 1.3

Класифікація дебіторської заборгованості

№ з/п	Класифікаційна ознака	Вид дебіторської заборгованості
1	2	3
1	За тривалістю	– довгострокова; – короткострокова
2	За характером діяльності організації	– за основною діяльністю; – за фінансовою діяльністю; – за інвестиційною діяльністю
3	За об'єктами, щодо яких виникли зобов'язання	– за товари; – за послуги; – за асортиментом продукції; – за нетоварними операціями

Продовження табл. 1.3

1	2	3
4	За контрагентами	– покупців і замовників; – дочірніх організацій; – працівників організації; – бюджету і позабюджетних фондів; – інших дебіторів
5	За ступенем ймовірності погашення	– нормальна; – сумнівна; – безнадійна
6	За причинами виникнення	– виправдана; – невиправдана
7	За забезпеченістю	– забезпечена; – незабезпечена
8	За діапазоном	– 0–30 днів; – 31–90 днів; – 91–183 днів; – 184–364 днів; – понад 365 днів

Дебітори – юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів.

Дебіторська заборгованість, як і інші активи підприємства, відображається в балансі тільки при дотриманні загальної вимоги, яка пред'являється до активів національними стандартами, а саме:

- може бути достовірно визначена грошова оцінка цієї дебіторської заборгованості;
- у майбутньому очікується одержання від неї економічної вигоди, тобто одержання грошових коштів, товарів, інших активів або зменшення зобов'язань.

П(С)БО №10 «Дебіторська заборгованість» визначає методи оцінки дебіторської заборгованості на етапах зарахування її на баланс підприємства, при відображенні у фінансовій звітності на дату балансу і при списанні з балансу як безнадійної [11].

Спочатку дебіторська заборгованість приймається на баланс за історичною (фактичною) собівартістю [21]. Вона являє собою вартість придбаних дебітором активів (товарів, нематеріальних активів, виконаних

робіт, наданих послуг, коштів, нарахованих до одержання відсотків та ін.).

П(С)БО №10 встановлює особливий порядок оцінки дебіторської заборгованості за продукцію, роботи, товари, послуги – вона зараховується на баланс (визнається в обліку) одночасно з визнанням доходу. Таким чином, для визнання поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги необхідно, щоб виконувалися критерії визнання доходу (П(С)БО 15, п. 8):

- покупцеві передані ризики й вигоди, пов'язані з правом власності на продукцію (товар, інший актив);
- підприємство не здійснює надалі управління та контроль за реалізованою продукцією (товарами, іншими активами);
- сума доходу (виручка) може бути достовірно визначена;
- є впевненість, що в результаті операції відбудеться збільшення економічної вигоди підприємства, а витрати, пов'язані з цією операцією, можуть бути достовірно визначені.

Момент передачі ризиків й вигоди, пов'язаних з правом власності на продукцію, товари, роботи, послуги визначається на основі вивчення угоди поставки продукції (товару, послуг), яка укладена між підприємством та покупцем, та обставин операції [22, 53].

Одночасно з визнанням дебіторської заборгованості відбувається її класифікація за певними критеріями:

- строк погашення та зв'язок з нормальним операційним циклом;
- об'єкти щодо яких виникла дебіторська заборгованість;
- своєчасність погашення.

Згідно з П(С)БО 10 дебіторська заборгованість поділяється на довгострокову та поточну. При цьому враховуються два критерії: строк погашення та зв'язок з нормальним операційним циклом [11].

Поточна дебіторська заборгованість – виникає в ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом 12 місяців з дати балансу. Тобто для віднесення дебіторської заборгованості до поточної, достатньо

наявності хоча б одного з двох наведених критеріїв.

Довгострокова дебіторська заборгованість – не виникає в ході нормального операційного циклу і буде погашена після 12 місяців з дати балансу, тобто для віднесення заборгованості до довгострокової, необхідна одночасна наявність двох наведених критеріїв [8, с. 16].

Критерієм класифікації заборгованості на поточну і довгострокову є операційний цикл [23]. Операційний цикл – це проміжок часу між придбанням запасів для здійснення діяльності і отриманням коштів від реалізації виготовленої з них продукції або товарів та послуг (НП(С)БО 1).

Крім того у Національному положенні (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» термін «операційна діяльність» визначається як основна діяльність підприємства, а також інші види діяльності, які не є інвестиційною або фінансовою діяльністю. Довгострокова дебіторська заборгованість виникає при здійсненні інвестиційної, фінансової діяльності, а також внаслідок надзвичайних подій.

Сумнівний борг – поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги щодо якої існує невпевненість її погашення боржником.

Безнадійна дебіторська заборгованість – поточна дебіторська заборгованість щодо якої існує впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позовної давності [24].

Класифікація дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги за строками непогашення використовується при обчисленні резерву сумнівних боргів та розкривається у примітках до фінансової звітності.

Можна виділити ще два особливі види дебіторської заборгованості:

– відстрочені податкові активи – сума податку на прибуток, що підлягає відшкодуванню у наступних періодах і виникає у випадку, коли обліковий прибуток менший за податковий прибуток. Відстрочені податкові активи відображаються у рядку 060 Балансу у складі довгострокової дебіторської заборгованості [25]. Методологічні засади відображення в

обліку відстрочених податкових активів регламентуються П(С)БО 17 «Податок на прибуток».

– витрати майбутніх періодів – витрати, здійснені у звітному періоді, але які будуть визнані витратами у Звіті про фінансові результати у майбутніх звітних періодах згідно з принципом відповідності доходів та витрат. Такі витрати тимчасово відображаються в окремому розділі Балансу. До витрат майбутніх періодів відносяться витрати, пов'язані з підготовчими до виробництва роботами в сезонних галузях промисловості; з освоєнням нових виробництв та агрегатів; сплачені авансом орендні платежі; оплата страхового поліса.

Для накопичення інформації про дебіторську заборгованість та відображення операцій по ній у Плані рахунків передбачені рахунки класу 1 «Необоротні активи» та класу 3 «Кошти, розрахункові та інші активи». Ці рахунки об'єднуються у відповідні статті, які відображаються у Балансі за встановленою П(С)БО 2 формою.

Крім того, для обліку дебіторської заборгованості використовується позабалансовий рахунок 071 «Списана дебіторська заборгованість». На цьому рахунку обліковується списана дебіторська заборгованість протягом не менше трьох років з дати списання для спостереження за можливістю її стягнення у разі зміни майнового становища боржника, остаточно списується з позабалансового рахунку 071 після вирішення питання щодо визнання винних осіб або у зв'язку із закінченням строку обліку такої заборгованості.

1.2 Особливості організації обліку дебіторської заборгованості

Накопичення великого обсягу дебіторської заборгованості суттєво знижує платоспроможність підприємства. Для проведення розрахунків за зобов'язаннями, які виникли у процесі діяльності, підприємству доводиться

перетворювати високоліквідні активи на грошові кошти, у протилежному випадку йому загрожує розорення. Зважаючи на вищесказане, організація обліку розрахунків із дебіторами має стратегічне значення для суб'єктів господарювання, основні завдання, які постають перед процесом обліку дебіторської заборгованості наведені на рис. 1.3.

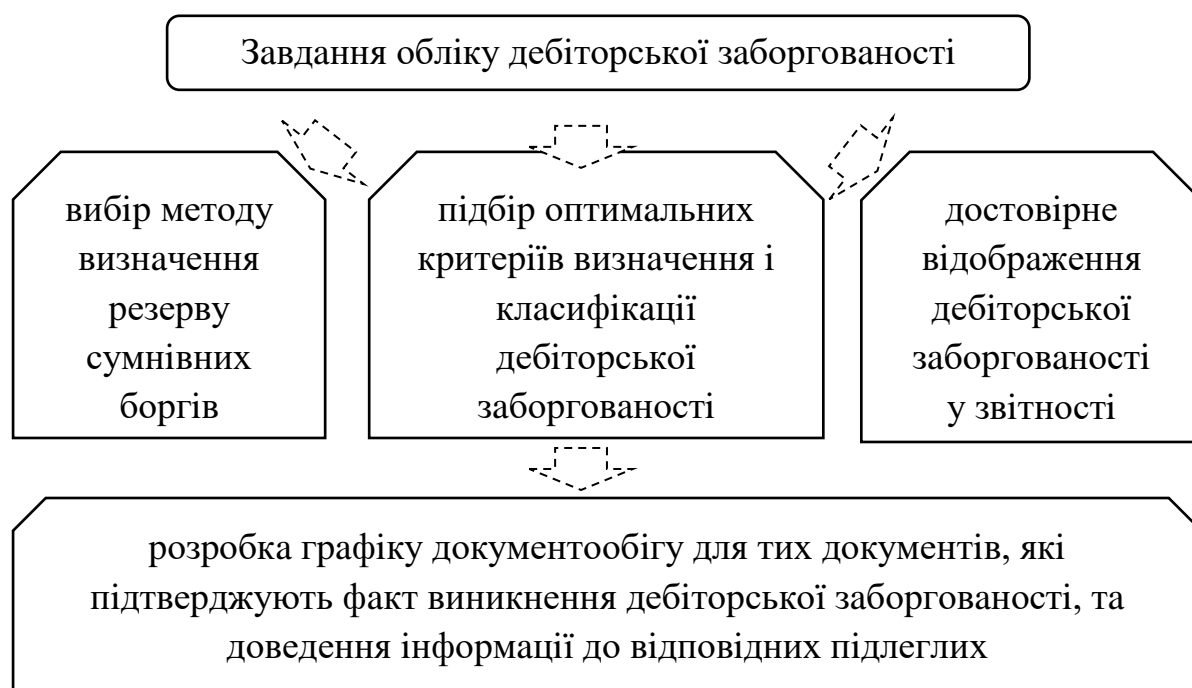

Рис. 1.3 Основні завдання обліку дебіторської заборгованості

На рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» ведеться узагальнення інформації про розрахунки з покупцями та замовниками за відвантажену продукцію, товари, виконані роботи й послуги, крім заборгованості, яка забезпечена векселем, а також узагальнюється інформація про розрахунки з учасниками промислово-фінансової групи, субрахунки представлені на рис. 1.4.

За дебетом рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» відображається продажна вартість реалізованої продукції, товарів, виконаних робіт, наданих послуг (у тому числі на виконання бартерних контрактів), яка включає податок на додану вартість, акцизи та інші податки, збори

(обов'язкові платежі), що підлягають перерахуванню до бюджетів та позабюджетних фондів та включені у вартість реалізації, за кредитом – сума платежів, які надійшли на рахунки підприємства в банківських установах, у касу, та інші види розрахунків [26].

Сальдо рахунку відображає заборгованість покупців та замовників за одержані продукцію (роботи, послуги).

Рис. 1.4 Субрахунки 36 рахунку «Розрахунки з покупцями та замовниками»

На субрахунку 362 «Розрахунки з іноземними покупцями» аналітичний облік ведеться в гривнях та валюті, обумовленій договором.

На субрахунку 363 «Розрахунки з учасниками ПФГ» ведеться облік розрахунків з учасниками ПФГ.

На субрахунку 364 «Розрахунки за гарантійним забезпеченням» відображаються розрахунки за гарантійним забезпеченням, пов'язаним зі здійсненням операцій з деривативами [27].

Аналітичний облік розрахунків з покупцями та замовниками ведеться за кожним покупцем та замовником за кожним пред'явленим до сплати рахунком.

Типову кореспонденцію бухгалтерських рахунків по обліку розрахунків з покупцями та замовниками наведено у табл. 1.4.

Таблиця 1.4

Кореспонденція бухгалтерських рахунків з обліку розрахунків з
покупцями та замовниками

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспондуючі рахунки	
		Дебет	Кредит
1	2	3	4
1	Нараховано заборгованість вітчизняним покупцям за відвантажену їм готову продукцію, виконані роботи або надані послуги за цінами реалізації	361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»	70 «Доходи від реалізації»
2	Нараховано заборгованість закордонним покупцям за відвантажену їм готову продукцію, виконані роботи або надані послуги за цінами реалізації	361 «Розрахунки з іноземними покупцями»	70 «Доходи від реалізації»
3	Вібражено нарахування податкових зобов'язань з ПДВ	70 «Доходи від реалізації» 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками»	64 Розрахунки за страхуванням (ПДВ) 643 Податкові зобов'язання
4	Відображено надходження грошей від покупців та замовників за реалізовані товари, роботи та послуги	30 «Готівка» 31 «Рахунки в банках»	36 «Розрахунки з покупцями та замовниками»
4	Отримано від покупців векселі в рахунок оплати за реалізовані товари, роботи і послуги	182 «Довгострокові векселі одержані» 34 «Короткострокові векселі одержані»	36 «Розрахунки з покупцями та замовниками»
6	Отримано від покупця в рахунок оплати цінні папери (облігації, казначейські зобов'язання), придбані ним на фінансовому ринку	14 «Довгострокові фінансові інвестиції» 35 «Поточні фінансові інвестиції»	36 «Розрахунки з покупцями та замовниками»
7	Відображено проведення взаємозаліку між покупцем і продавцем	63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками»	36 «Розрахунки з покупцями та замовниками»
8	Погашено заборгованість покупця за реалізовані йому товари, роботи і послуги за рахунок раніше одержаного від нього авансу	681 «Розрахунки за авансами одержаними»	36 «Розрахунки з покупцями та замовниками»
9	Списана дебіторська заборгованість покупців, що визнана безнадійною	38 «Резерв сумнівних боргів»	36 «Розрахунки з покупцями та замовниками»

Продовження табл. 1.4

1	2	3	4
10	Нараховано негативну курсову різницю по дебіторській заборгованості	945 «Втрати від операційної курсової різниці»	362 «Розрахунки з іноземними покупцями»
11	Відображено позитивну курсову різницю по дебіторській заборгованості	362 «Розрахунки з іноземними покупцями»	714 «Дохід від операційної курсової різниці»

Аналітичний облік розрахунків з покупцями та замовниками повинен забезпечити отримання даних про заборгованість, строк сплати за якою ще не настав, а також заборгованість, несплачену в строк [28, 54].

Формування резерву сумнівних боргів обумовлено принципом обачності, за яким методи оцінки, які використовують у бухгалтерському обліку господарюючого суб'єкту, повинні запобігти заниженню оцінки зобов'язань та витрат і завищенню оцінки активів і доходів підприємства.

Підприємство, яке відвантажує покупцям готову продукцію або товари, у реальному житті не завжди отримує від покупців повністю всі кошти (виручку) на рахунок або в касу.

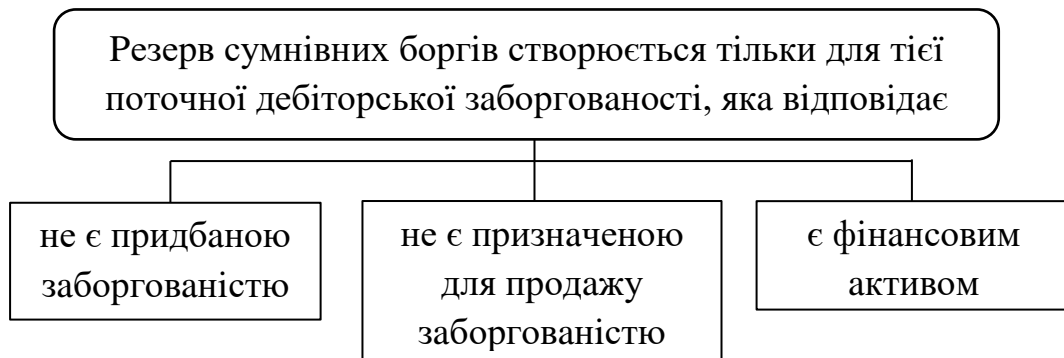

Рис. 1.5. Умови для створення резерву сумнівних боргів [29, с. 38]

Певна частина виручки, на яку очікує продавець, може так ніколи і не надійти від покупців. Причому частину боргів, яка ніколи не буде оплачена, можна більш-менш точно розрахувати за допомогою методів, наведених у П(С)БО 10. Відповідно у звітності суму дебіторської заборгованості можна (і потрібно) відобразити з урахуванням того, що певна її частина так

і залишиться непогашеною.

Таким чином, підприємству слід на дату балансу обчислити і створити резерв сумнівних боргів для того, щоб мати можливість визначити і відобразити у звітності саме чисту реалізаційну вартість відповідної поточної дебіторської заборгованості (а не всю поточну дебіторську заборгованість) (рис. 1.5).

Під час визначення величини резерву сумнівних боргів підприємства, відповідно до п. 8 П(С)БО 10, можуть застосувати один із двох можливих методів його нарахування:

- метод застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості;
- метод застосування коефіцієнта сумнівності.

Важливим фактом є те, що метод, обов'язковий для застосування підприємством, має бути зафіксований у наказі про облікову політику, також у наказі визначаються критерії сумнівності та інші параметри, за допомогою яких розраховується резерв. Вибір одного із двох можливих методів при включенні його до облікової політики підприємства – самостійне управлінське рішення суб'єкта господарювання, але прийняття його має бути обґрунтованим [30, с. 23]. Величина сумнівних боргів на кожен дату балансу, що буде визначена за обраним методом, становить залишок резерву сумнівних боргів на ту саму дату. Інформацію про обраний метод розрахунку резерву та всі параметри розрахунку також потрібно наводити у примітках до фінзвітності згідно з п. 13.4 П(С)БО 10.

За методом абсолютної суми сумнівної заборгованості величина резерву розраховується на основі аналізу сумнівності кожної окремої суми або у розрізі окремих дебіторів [31].

Такий метод доречний у таких випадках:

- якщо кількість дебіторів є відносно невеликою та щодо них можна отримати інформацію про ймовірність погашення заборгованості;
- якщо підприємство має у своєму складі спеціальні служби для управління дебіторською заборгованістю (відділ контролю заборгованості,

служба економічної безпеки, відділ по роботі з покупцями тощо). Позитивні та негативні моменти наведені у табл. 1.5.

Таблиця 1.5

Позитивні та негативні сторони використання методу абсолютної суми сумнівної заборгованості

№ з/п	Позитивні сторони	Негативні сторони
1	– більш простий у застосуванні	– характеризується трудомісткістю
2	– за цим методом підприємство отримує найбільш точну чисту реалізаційну вартість дебіторської заборгованості	– потребує детального вивчення платоспроможності всіх дебіторів і виділення з їх списку тих, які не зможуть погасити своєчасно заборгованість
3	– можливість здійснювати аналіз по кожному дебітору, що зменшує ризик втрат від настання сумнівної дебіторської заборгованості	– використовується лише при незначній кількості дебіторів

Метод застосування коефіцієнта сумнівності ґрунтується на тому, що величина резерву сумнівних боргів визначається як сума добутоків поточної дебіторської заборгованості та коефіцієнта сумнівності відповідної групи. Водночас коефіцієнт сумнівності може бути розрахований у різні способи:

– за допомогою класифікації дебіторської заборгованості за строками непогашення;

– через визначення середньої питомої ваги списаної протягом періоду дебіторської заборгованості в сумі дебіторки на початок відповідного періоду за попередні 3-5 років;

– через визначення питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході [30, с. 27].

Таким чином, після класифікації дебіторської заборгованості та на її підставі визначається величина сумнівних боргів на дату балансу. Це й буде залишок резерву сумнівних боргів на цю ж звітну дату. Водночас в обов'язковому порядку має бути виконане золоте правило: залишок резерву сумнівних боргів на дату балансу не може перевищувати суму власне

дебіторської заборгованості на ту ж дату, що цілком логічне та зрозуміле.

До того ж підкреслимо, що відповідно до п. 13.4 П(С)БО 10 метод визначення величини резерву сумнівних боргів, обраний і застосований підприємством під час складання фінансової звітності, у примітках до фінансової звітності має бути вказаний в обов'язковому порядку. А сума нарахованого резерву сумнівних боргів згідно з п. 10 П(С)БО 10 – це інші операційні витрати підприємства (за класифікацією) [32, с. 122]. Як зазначалося вище, коефіцієнт сумнівності можна розраховувати з допомогою різних способів. Доцільно розглянути кожний з методів окремо.

1. Визначення коефіцієнта сумнівності з використанням середньої дебіторської заборгованості на початок відповідного періоду. Період використання даних обирається підприємством самостійно в межах року (за наявності інформації для більш точного розрахунку можна використовувати широкий проміжок часу, за відсутності – користуємося інформацією за декілька попередніх місяців). До цього нас спонукає додаток 1 до П(С)БО 10.

В П(С)БО 10 запропоновано виділення 3 груп за строками непогашення дебіторської заборгованості, проте це не є установленою нормою. Підприємство на свій розсуд може збільшити або зменшити кількість груп. Збільшення призведе до більшої точності і конкретизації результатів, але й збільшить кількість необхідних розрахунків. Зменшення періодів призведе до оберненого ефекту.

При цьому деякі автори публікацій з досліджуваної тематики радять не подрібнювати кількість періодів, хоча розбивка на менші періоди дасть більш точні й інформативні дані. Проте, оскільки у формі 5 використовується саме виділення 3 груп, найчастіше такий поділ і використовується [33, с. 183].

2. Коли період погашення дебіторської заборгованості більше року, то краще використовувати спосіб розрахунку коефіцієнта сумнівності на основі класифікації дебіторської заборгованості за строками

непогашення.

Коефіцієнт сумнівності розраховується як частка від ділення суми списаної дебіторської заборгованості за обраний період на суму дебіторської заборгованості на початок кожного року в обраному періоді. Отримані показники за усі періоди додаються, а загальна сума ділиться на кількість періодів для визначення середнього показника.

3. Розрахунок коефіцієнта сумнівності у вигляді питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході. Підприємство самостійно вибирає період для розрахунків в прикладі 3 додатку до П(С)БО запропоновано використовувати 3 роки.

Цей спосіб дозволяє оцінити, скільки сумнівних боргів поточного періоду можуть стати безнадійними, і ця оцінка додається до оцінок, отриманих для минулих періодів, позитивні та негативні моменти застосування даного коефіцієнта наведено у табл. 1.6. Для розрахунку можуть використовуватися лише дані звітності попередніх періодів, що спрощує пошук інформації для розрахунків, на відміну від попередніх способів.

Таблиця 1.6

Позитивні та негативні сторони застосування коефіцієнта сумнівності

№ з/п	Назва методу	Позитивні сторони	Негативні сторони
1	2	3	4
1	визначення середньої питомої ваги списаної протягом періоду дебіторської заборгованості у сумі дебіторської заборгованості на початок відповідного періоду за попередні 3–5 р.	групи по строках непогашення, за якими можна класифікувати дебіторську заборгованість підприємство обирає самостійно; можливість застосування підприємствами з великою кількістю дебіторів	складність розрахунків через використання великого обсягу інформації (за останні 3-5 років); визначення теперішнього резерву сумнівних боргів на основі минулого досвіду

Продовження табл. 1.6

1	2	3	4
2	класифікація дебіторської заборгованості за строками непогашення	доступність необхідної інформації; можливість застосування підприємствами з великою кількістю дебіторів	труднощі пов'язані з неможливістю розподілу дебіторів; трудомісткий процес та складна процедура виконання; відсутність нормативного регулювання кількості попередніх періодів, що потрібно для розрахунку; коефіцієнт сумнівності за заборгованостями дебіторів колишніх періодів застосовується для оцінки теперішніх дебіторів, що є не цілком коректним
3	визначення питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході	дотримання принципу обачності; порівняна простота розрахунку; для розрахунку можуть використовуватись лише дані звітності попередніх періодів, що спрощує пошук інформації для розрахунків, на відміну від попередніх способів	недотримання принципу відповідності доходів і витрат (так як періоди, у яких була здійснена реалізація та відображені безнадійні борги є різними); період погашення дебіторської заборгованості повинен коливатися в межах року; через не прив'язаність суми безнадійної дебіторської заборгованості до загальної суми існуючої дебіторської заборгованості може виникнути ситуація, коли резерв перевищуватиме первісну вартість дебіторської заборгованості

Методика застосування зазначеного способу наведена лише в додатках до П(С)БО 10, тому через неврегульованість у підприємства можуть виникнути складнощі в розрахунках, що базуються на цьому зразку. Такий спосіб розрахунку в деякій мірі послаблює зв'язок між сумою дебіторської заборгованості взагалі і сумою сумнівної заборгованості і дає більш узагальнену величину [33, с. 183].

Планом рахунків для обліку резерву сумнівних боргів передбачено балансовий рахунок 38 «Резерви сумнівних боргів». Рахунок пасивний, тобто залишок на ньому може бути лише кредитовим.

Також потрібно враховувати, що залишок резерву сумнівних боргів на дату балансу не може бути більшим, ніж сума дебіторської

заборгованості на ту саму дату [32, с.125].

За кредитом рахунку відображається створення (тобто нарахування) резерву, за дебетом – списання сумнівної заборгованості за рахунок резерву [34]. Нарахування резерву відображається в складі інших операційних витрат підприємства.

Таблиця 1.7

Кореспонденція рахунків щодо резерву сумнівних боргів

№ з/п	Назва операції	Кореспонденція рахунків	
		Дт	Кт
Створення резерву сумнівних боргів			
1	Відображена сума створеного резерву сумнівних боргів	944 «Сумнівні та безнадійні борги»	38 «Резерв сумнівних боргів»
2	Списання на фінансовий результат витрат, пов'язаних зі створенням резерву	791 «Результат операційної діяльності»	944 «Сумнівні та безнадійні борги»
Списання заборгованості визнаною безнадійною			
1	Відображено списання безнадійної дебіторської заборгованості, у сумі, яка дорівнює величині резерву сумнівних боргів	38 «Резерв сумнівних боргів»	36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» 377 «Розрахунки з іншими дебіторами»
2	Відображена на позабалансовому рахунку сума списаної заборгованості	07 «Списані активи»	–
3	Відображено списання безнадійної дебіторської заборгованості за рахунок інших операційних витрат(у випадку відсутності чи недостатності нарахованого резерву)	944 «Сумнівні та безнадійні борги»	36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» 377 «Розрахунки з іншими дебіторами»
Відшкодування раніше списаної заборгованості за рішенням суду(у напрямку претензій)			
1	Отримані кошти на рахунок у банку по раніше списаною дебіторською заборгованістю у розмірі основної суми боргу	31 «Рахунки в банках»	374 «Розрахунки за претензіями»
2	Відображен дохід від іншої операційної діяльності у розмірі основної суми боргу у зв'язку з рішенням суду про відшкодування заборгованості	374 «Розрахунки за претензіями»	716 «Відшкодування раніше списаних активів»
3	Списана з позабалансового рахунку сума погашеної дебіторської заборгованості	–	07 «Списані активи»

Підприємства, що ведуть облік витрат із застосуванням рахунків класу 9, відносять суму нарахованого резерву на субрахунок 944 «Сумнівні та безнадійні борги», із застосуванням рахунків класу 8 – на субрахунок 84 «Інші операційні витрати». Типову кореспонденцію рахунків стосовно резерву сумнівних боргів представлено у табл. 1.7.

1.3 Нормативно-правове та документарне забезпечення обліку дебіторської заборгованості

Питання визначення нормативної бази, яка регулює порядок та правильність ведення обліку є досить важливим питанням. Знання та розуміння нормативних джерел дає можливість приймати вірні та обґрунтовані на законодавчому рівні рішення, які стосуються дебіторської заборгованості. Загальна схема рівнів нормативно-правового регулювання аналізу та обліку розрахунками з покупцями та замовниками окреслено на рис. 1.6.

Цілісну систему організації бухгалтерського обліку загалом на підприємстві визначає Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» № 996–XIV від 16.07.1999. Вона включає низку обов'язкових процедур, які забезпечують функціонування облікової служби підприємства та виконання обліково–контролюючих заходів [35].

Слід зазначити, що організація обліку окремих об'єктів облікової роботи потребує конкретизації організаційних процедур та їх методичного забезпечення. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» визначає методологічні засади визнання в обліку та відображення у звітності інформації щодо дебіторської заборгованості підприємства [11]. Організаційні процедури обліку розрахунків із дебіторами цей документ не регламентує.

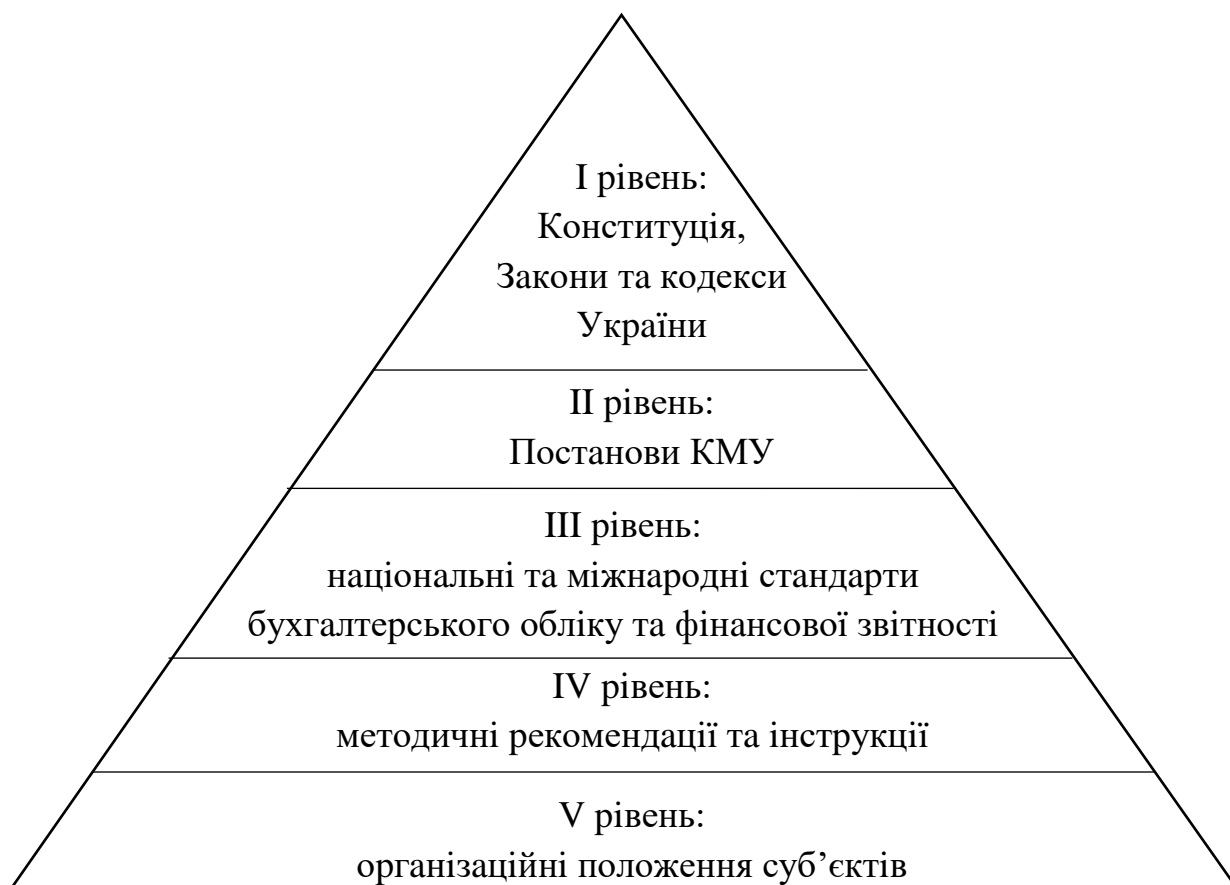

Рис. 1.6 Рівні нормативно-правового забезпечення обліку та аналізу розрахунків з покупцями та замовниками

Відносини, що виникають у сфері справляння податків та зборів регулює Податковий кодекс України [36], зокрема, у ньому наводиться вичерпний перелік податків та зборів, що стягуються в Україні, порядок їх адміністрування, платників податків та зборів, їх права та обов'язки, повноваження і обов'язки посадових осіб під час здійснення податкового контролю, компетенцію податкових органів, а також відповідальність за порушення.

План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань та господарських операцій підприємств і організацій та Інструкція № 291 про його застосування встановлюють позначення і порядок ведення рахунків бухгалтерського обліку для узагальнення методом подвійного запису інформації про наявність та рух активів, капіталу, зобов'язань і фактів

фінансово-господарської діяльності підприємств, організацій та інших юридичних осіб (крім банків та бюджетних установ) незалежно від форм власності, організаційно-правових форм і видів діяльності. План рахунків бухгалтерського обліку є переліком рахунків і схем реєстрації і групування на них фактів фінансово-господарської діяльності (кореспонденція рахунків) у бухгалтерському обліку. Згідно Інструкції №291 для обліку зобов'язань призначений клас 5 «Довгострокові зобов'язання» і 6 «Поточні зобов'язання» Плану рахунків, склад яких відповідає структурі довгострокових та поточних зобов'язань [37].

Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» регламентується на законодавчому рівні. Це Положення (стандарт) визначає методологічні засади формування у бухгалтерському обліку інформації про дебіторську заборгованість та її розкриття у фінансовій звітності. Норми цього Положення (стандарту) застосовуються підприємствами, організаціями та іншими юридичними особами незалежно від форм власності (крім бюджетних установ). Це Положення (стандарт) застосовується з урахуванням особливостей оцінки та розкриття інформації щодо дебіторської заборгованості, встановлених іншими положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку [11].

Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку встановлює порядок створення, прийняття і відображення у бухгалтерському обліку, а також зберігання первинних документів, облікових реєстрів, бухгалтерської звітності підприємствами, їх об'єднаннями та госпрозрахунковими організаціями (крім банків).

Методичні рекомендації по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку спрямовані на узагальнення у реєстрах бухгалтерського обліку (крім реєстру позабалансового обліку) методом подвійного запису інформації про наявність і рух активів, капіталу, зобов'язань та факти фінансово-господарської діяльності підприємств і організацій та інших юридичних осіб (крім банків і бюджетних установ), їх філій, відділень, представництв

незалежно від форм власності, організаційно-правових форм і видів діяльності (далі – підприємства), на накопичення аналітичних даних про склад і рух активів, капіталу і зобов'язань, доходів, витрат, фінансових результатів.

Форма бухгалтерського обліку як певна система реєстрів бухгалтерського обліку, порядку і способу реєстрації та узагальнення інформації в них повинна обиратися підприємствами самостійно з додержанням єдиних засад бухгалтерського обліку та з урахуванням особливостей своєї діяльності і технології обробки облікових даних.

Цей перелік можна доповнювати і іншими нормативними документами, які прямо або опосередковано регламентують облік й контроль дебіторської заборгованості в Україні.

Закон України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» № 2258–VIII від 21 грудня 2017 року [38], визначає правові засади аудиту фінансової звітності, провадження аудиторської діяльності в Україні та регулює відносини, що виникають при її провадженні.

Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку: затв. Мінфіном України від 24.05.95 р. № 88, встановлює порядок створення, прийняття і відображення у бухгалтерському обліку, а також зберігання первинних документів, облікових реєстрів, бухгалтерської звітності підприємствами, їх об'єднаннями та госпрозрахунковими організаціями незалежно від форм власності, установ та організацій, основна діяльність яких фінансується за рахунок коштів бюджету [39].

Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань, затвердженого наказом Мінфіну від 02.09.2014 р. № 879 [40], визначає порядок проведення інвентаризації активів і зобов'язань та оформлення її результатів. Застосовується юридичними особами, створеними відповідно до законодавства України, незалежно від їх організаційно-правових форм і форм власності, а також представництвами іноземних суб'єктів господарської діяльності.

Рис. 1.7 Комплексна система організації обліку розрахунків із дебіторами

Облік розрахунків з підзвітними особами, крім вищевказаних нормативних документів, регулюється також Постановою Правління НБУ № 637 «Про затвердження Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні». Так, з норм пп. 170.9.2 п. 170.9 ст. 170 ПКУ випливає, що надміру витрачені кошти мають бути повернені підзвітною

особою до або під час подання Звіту про використання коштів, виданих на відрядження або під звіт, тобто граничний строк повернення готівки збігається з граничним строком подання Звіту. А НБУ щодо строків повернення готівки, не прив'язуючись до Звіту, «прив'язався» до дня видачі коштів. Важливим документом, який регулює порядок компенсації витрат на відрядження в межах України та за кордон Інструкція про службові відрядження в межах України та за кордон, яка затверджена наказом Міністерства фінансів України № 362 від 17.03.2011 року.

Для організації бухгалтерського обліку розрахунків із дебіторами пропонуємо систему комплексного поєднання організаційних процедур та методики обліку дебіторської заборгованості (рис. 1.7) [41].

Вміння орієнтуватися серед різних нормативно-правових актів, що інколи суперечать один одному, допомагає організувати бухгалтерський облік на відповідному рівні, а також своєчасно здійснювати аналіз дебіторської заборгованості. Такі дії сприяють підвищенню ефективності прийняття управлінських рішень на підприємстві.

2 ОРГАНІЗАЦІЙНО-ОБЛІКОВІ ТА МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ НА ПРАТ «ЗАПОРІЗЬКИЙ ЕЛЕКТРОАПАРАТНИЙ ЗАВОД»

2.1 Організаційно-економічна характеристика підприємства

Приватне акціонерне товариство «Запорізький електроапаратний завод», зареєстроване в органах державної влади 12 серпня 1996 р. за адресом: 69032, м. Запоріжжя, вул. Південне шосе, буд. 9 про що свідчить Відомості з Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України за № 890/2016 та ідентифікаційний код 14281020.

Метою товариства є досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку і використання його в інтересах учасників, що визначено в Статуті.

Запорізький електроапаратний завод був створений 7 травня 1951 року згідно з наказом Міністерства електротехнічної промисловості № Е-231 на базі виробничих майстерень контори треста «Електропривод». Підприємство призначалось для ремонту електричного обладнання.

З 27.07.1971 р. Запорізький електроапаратний завод, в якості структурного підрозділу, було включено до складу Запорізького виробничого об'єднання «Перетворювач». З 04.12.1990 р. ЗВО «Перетворювач» було ліквідовано і Запорізький електроапаратний завод знову набув статусу юридичної особи.

15.11.1994 р. розпорядженням Запорізької обласної ради народних депутатів № 183Р Запорізький державний електроапаратний завод було перетворено у відкрите акціонерне товариство «Запорізький електроапаратний завод». Рішенням чергових загальних зборів ВАТ «ЗЕАЗ», протокол №18 від Д 21.04.2011, назва відкритого акціонерного товариства

«Запорізький електроапаратний завод» змінено на публічне акціонерне товариство «Запорізький електроапаратний завод» (ПАТ «ЗЕАЗ»).

Рішенням чергових загальних зборів ПАТ «ЗЕАЗ», протокол № 23 від 21.04.2016, було змінено тип акціонерного товариства з публічного на приватне.

Спеціалізація заводу – розробка і поставка на промислові об'єкти СРСР і за кордон спочатку ртутних, а потім тиристорних силових агрегатів для електроприводів гірничо-видобувної, металургійної, хімічної, текстильної промисловості, для міського електротранспорту, агропереробної промисловості та інших галузей.

Запорізький електроапаратний завод поставив перетворюючі агрегати для Ново-Липецького, Магнітогорського меткомбінатів, для меткомбінатів у м. Бхилаї і Бокаро (Індія), «Запоріжсталь», «Криворіжсталь» та інших меткомбінатів.

Спеціалізацією заводу також є розробка та постачання електрообладнання для міського тролейбуса в обласні центри України, Греції, Аргентини, електрообладнання метрополітенів Києва, Ташкента, Тбілісі, Будапешту (Угорщина), Праги (Чехія) та інші країни.

Електроприводи бурових верстатів, електроприводи кранів і крокуючих екскаваторів з важкими кліматичними умовами (від -50°C до $+50^{\circ}\text{C}$) працюють на численних гірничо-збагачувальних і металургійних комбінатах і кар'єрах в м. Красноярську і Усть-Каменогорську, Темір-Тау (Казахстан), Кривому Розі (Україна) та інших.

Найбільші обсяги виробництва в продукції заводу займають перетворювачі частоти різних типів і частотні електроприводи на їх основі. Частотні електроприводи типу ЕКТ побудовані на базі останніх досягнень силової електроніки. Застосовуються для регулювання частоти обертання асинхронних двигунів потужністю від 0,55 до 500 кВт. Забезпечують: регулювання швидкості, реверс, кероване гальмування з рекуперацією енергії або без неї. Передбачено векторне або простіше програмоване управління з

забезпеченням заданого струмообмеження і забезпеченням всіх видів захистів двигуна і перетворювача технологічного агрегату. Забезпечують регулювання частоти харчування асинхронного двигуна в діапазоні від 0,2 до 200 Гц при збереженні номінального моменту на валу механізму.

IGBT – модулях виробництва ФРН і Японії, і мікропроцесорних контролерах, сучасної захисної та комутаційної апаратури, що охоплює шкалу потужностей від 0,375 кВа до 800кВа.

Електроприводи постійного струму типу ТЕП охоплюють шкалу потужностей від 1,1 кВт до 2500 кВт, також побудовані на основі силових приладів 5-го покоління і мікропроцесорної техніки останньої генерації.

Ці електроприводи успішно працюють на підприємствах «Криворіжсталі», «Дніпровський метзавод», численних Гоках на Кубі та інших країнах.

Крім електроустаткування для промислових підприємств, завод успішно випускає складну побутову техніку: електричні 4-х камфорні плити, електричні конфорки 4-х виконань, світильники сенсорні і іншу апаратуру.

Всі товари виробляються на конвеєрах з використанням останніх досягнень техніки і технології.

На ПрАТ «ЗЕАЗ» застосована чітко сформована лінійно-функціональна організаційна структура, побудована за принципом коли першому (лінійному) керівнику у виробленні конкретних питань і підготовці відповідних рішень, програм, планів допомагає спеціальний апарат, який складається з функціональних підрозділів (відділів, груп, бюро).

Структура управління лінійно-функціонального типу зберігає принцип одноосібного керівництва. Це пояснюється тим, що лінійний керівник встановлює черговість у вирішенні комплексу задач, визначаючи тим самим головну задачу на даному етапі, а також час і конкретних виконавців. Діяльність функціональних керівників при цьому зводиться до пошуків раціональних варіантів рішення задач, до вмілого доведення своїх рекомендацій до лінійного керівника, який на цій основі зможе забезпечити

ефективне управління. Таким чином, з'являється можливість залучення до управління виробництвом висококваліфікованих спеціалістів і забезпечення найкращих умов керівникам для рішення більш важливих, глобальних проблем. Все це дозволило апарату управління лінійно-функціонального типу залишатись до теперішнього часу основною організаційною формою управління.

Майно Товариства складається (формується) з основних та обігових коштів, а також цінностей, вартість яких відображена в балансі Товариства.

Товариство є власником:

- майна, переданого йому засновником;
- майна, отриманого в результаті фінансово-господарської діяльності;
- доходів від цінних паперів;
- кредитів банків та інших кредиторів;
- капітальних вкладів та дотацій з бюджету;
- безоплатних або благодійних внесків, пожертвувань юридичних і фізичних осіб, в тому числі іноземних;
- іншого майна, набутого шляхами, не забороненими чинним законодавством України.

Згідно Статуту ст. 21 управління Товариством здійснюють його органи.

Органами управління Товариства є:

- Загальні збори акціонерів Товариства;
- Наглядова рада Товариства;
- Дирекція Товариства.

Вищим органом Товариства є Загальні збори. Порядок проведення загальних зборів акціонерів, правомочність прийняття рішень, періодичність скликання, порядок голосування визначається Законом, Статутом та рішеннями Загальних зборів акціонерів Товариства. Основні показники фінансово-господарської діяльності наведені у табл. 2.1. Збори вважаються повноважними, якщо на них присутні Учасники, що володіють у сукупності більш як 60% голосів. На підприємстві бухгалтерський облік ведеться на

підставі Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність» від 16.07.1996 р., Податкового Кодексу України від 02.12.2010 р. №2755–VI (редакція станом на 03.12.2017) та згідно Положень (стандартів) бухгалтерського обліку від 07.02.2013 р.

На підприємстві ПрАТ «ЗЕАЗ» діє облікова політика, яка була прийнята Наказом по підприємству №4 від 14.01.2015 р.

Таблиця 2.1

Основні показники фінансово-господарської діяльності ПрАТ
«Запорізького електроапаратного заводу»

№ з/п	Показники	2017 рік	2018 рік	Динаміка	
				± Δ	Т.Р., %
1	2	3	4	5	6
1	Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн.	18837	24484	+5647,00	129,98%
2	Собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	16804	21024	+4220,00	125,11%
3	Валовий прибуток	2033	3460	+1427	170, 19%
4	Інші операційні доходи	7829	7324	– 505	93, 55%
5	Адміністративні витрати, тис. грн.	5520	6075	+555,00	110,05%
6	Витрати на збут, тис. грн.	1197	1298	+101,00	108,44%
7	Повна собівартість реалізованої продукції (товарів, послуг, робіт), тис. грн.	23521	28397	+4876,00	120,73%
8	Збиток від реалізації продукції (товарів, послуг, робіт) (р.1–р.5), тис. грн.	–4684	–3913	+771,00	83,54%
9	Рентабельність продажів, %	0%	5,72%	+5,72	57,2%
10	Чистий фінансовий результат, прибуток: збиток:	– 3327	14 –	+14 –3327	100% 100%
11	Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн.	28264,5	28799,5	+535,00	101,89%
12	Середньорічна вартість оборотних активів, тис. грн.	32142,5	32364	+221,50	100,69%
13	Обсяг випуску продукції	17139,8	24394,90	+7255,10	142,33%
14	Фонд оплати праці, тис. грн.	6313,8	7564,80	+1251,00	119,81%
15	Чисельність працюючих, чол.	195	182,00	–13,00	93,33%

Продовження табл. 2.1

1	2	3	4	5	6
16	Фондовіддача, грн.	0,61	0,85	+0,24	139,68%
17	Продуктивність праці	87,90	134,04	+46,14	152,50%
18	Середня заробітна плата, тис. грн.	32,38	41,56	+9,19	128,37%
19	Вартість капіталу, тис. грн.	27443	26910,00	-533,00	98,06%
20	Рентабельність капіталу	5,50%	14,44%	+8,94	262,55%

Провівши аналіз основних показників фінансово-господарської діяльності ПрАТ «Запорізький електроапаратний завод», можна зробити висновок, що підприємство веде прибуткову діяльність.

Про що свідчить зростання чистого доходу в 2018 р. в порівнянні з 2017р. на 5647,00 тис. грн., або на 129, 98%, причиною такого зростання є збільшення обсягу випуску продукції за рахунок повнішого використання виробничих потужностей в результаті, якого збільшується обсяг реалізації (рис. 2.1). Разом з тим прослідковується зростання собівартості реалізованої продукції.

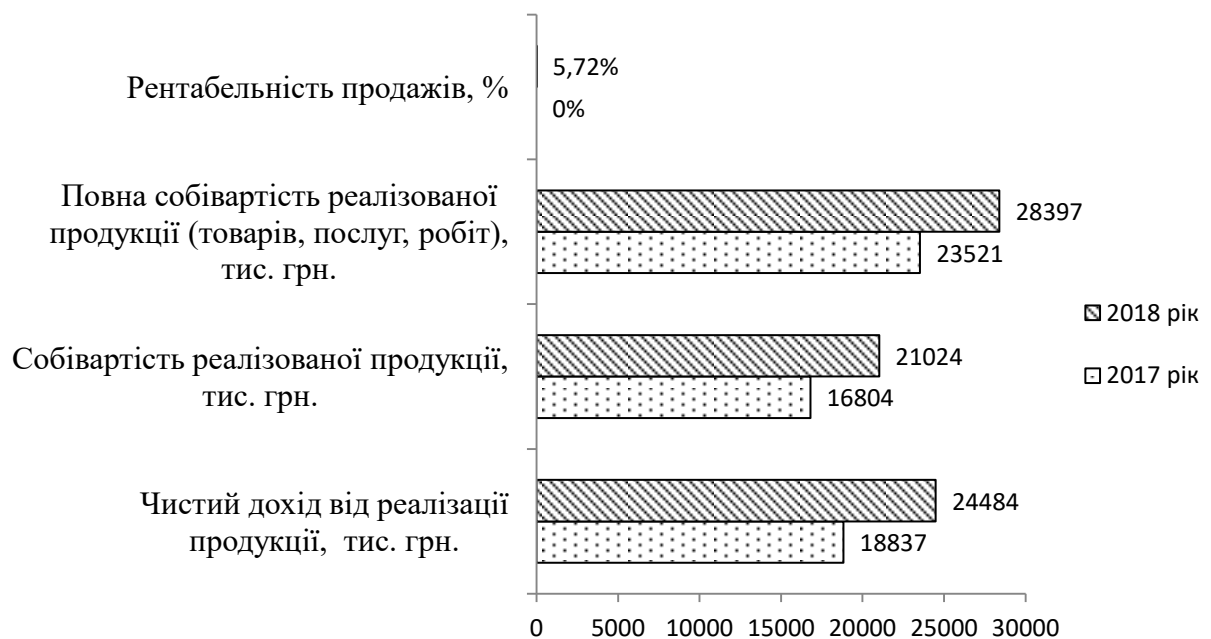

Рис. 2.1 Графічне порівняння показників 2017 та 2018 рр., пов'язаних з реалізацією продукції

Щодо валового прибутку, то він у 2018 р. в порівнянні з 2017р. на збільшився на 1427 тис. грн., або на 170,19%. Причиною цього стало збільшення собівартості на 4220 тис. грн., або на 125,11% та збільшення витрат операційної діяльності на 2376 тис. грн., або на 257,46%, зростання цього показника є позитивним явищем для підприємств оскільки можна сказати, що ПрАТ «ЗЕАЗ» в змозі виконати плани в повному обсязі, також збільшилась рентабельність продажів на 57,2%, що характеризує достатньо високу ефективністю продажів підприємства.

Чисельність працюючих зменшилась у звітному році на 13 осіб, проте фонд оплати праці збільшився на 1251 тис. грн., або на 119,81%, по-перше це результат збільшення мінімальної заробітної плати до 4173,00 грн. та по-друге наслідок зростання обсягів продукції.

Одночасно і збільшилась продуктивність праці, що характеризує високий рівень розвитку матеріально-технічної бази виробництва, ефективність використання трудового потенціалу і досягнення науково-технічного прогресу. Також зросла середня заробітна плата по підприємству на 9,19 тис. грн., або 128,37%. Збільшення фондів віддачі на 0,24 тис. грн., свідчить про більш ефективне використання основних засобів в 2018р., порівняно з минулим роком.

Проаналізувавши рентабельність капіталу, можна визначити, що в 2017 році кожна залучена гривня власних коштів дозволила отримати 5,50 копійок чистого прибутку, то в 2018 році – 14,44, тобто більше на 262,55%. Загалом, ефективність використання власного капіталу є високою.

Це дуже позитивне положення для підприємства, бо це є найбільш важливим для власників (акціонерів, учасників), адже дозволяє визначити зростання їх добробуту за аналізований період та на які дивіденди можуть розраховувати власники акцій або на скільки зросте вартість їх акцій.

Отже, розрахувавши темпи росту, можна дійти таких висновків: за чотири роки обсяг виробництва зріс на 36,1 %, а об'єм реалізації – на 3,4 % (табл. 2.2). У 2017 році прослідковується суттєвий спад як обсягів

виробництва, так і обсягів реалізації продукції, порівняно з попереднім роком, а саме: обсяг випуску скоротився на 1435,9 тис. грн. (або на 10,54 %), обсяг продажів на 1021,1 тис. грн. (або на 7,11 %), проте слід відмітити, що обсяг виробництва не перевищує обсягів реалізації.

Таблиця 2.2

Динаміка виробництва і реалізації основних видів продукції ПрАТ
«Запорізький електроапаратний завод» у порівнянних цінах

Рік	Обсяг виробництва продукції, тис. грн.	Темпи росту, %		Обсяг реалізації, тис. грн.	Темпи росту, %	
		базисні	ланцюгові		базисні	ланцюгові
2015	13339,5	100,00	100,00	16795,1	100,00	100,00
2016	13622,3	102,12	102,12	14360,9	85,51	85,51
2017	12186,4	91,36	89,46	13339,8	79,43	92,89
2018	18149,8	136,06	148,93	17369,9	103,42	130,21

У 2018 році відбулося стрімке зростання обсягів виробництва, що більше на 5963,4 тис. грн. (або на 48,93 %), разом із тим простежується суттєве зростання і обсягів реалізації, а саме на 4030,1 тис. грн. (або на 30,21 %), порівняно з попереднім роком. За останній рік темпи зростання виробництва вище за темпи реалізації продукції, що свідчить про накопичення залишків нереалізованої продукції на складах підприємства.

Середньорічний темп зростання (приросту) випуску і реалізації продукції можна розрахувати по середньгеометричній або середньоарифметичній зваженій (формула 2.1). Обчислимо його по середньгеометричній:

$$\bar{T}_{ВП} = \sqrt[n-1]{T_1 \times T_2 \times T_3 \times T_4} \quad (2.1)$$

де T – середньорічні темпи зростання;

K – річні темпи економічного зростання;

n – період (кілька років), за який ведеться розрахунок.

$$Tr_{вп} = 1 \times 1,0212 \times 0,8946 \times 1,4893 = 1,1081$$

$$Tr_{рп} = 1 \times 0,8551 \times 0,9289 \times 1,3021 = 1,0113$$

Таблиця 2.3

Розрахунок темпів приросту виробництва і реалізації основних видів продукції

Рік	Обсяг виробництва продукції тис.грн.	Темп приросту, %	Середньорічний темп приросту, %	Обсяг реалізації продукції тис.грн.	Темп приросту, %	Середньорічний темп приросту, %
2015	13339,5	–	10,81	16795,1	–	1,13
2016	13622,3	2,12		14360,9	–14,49	
2017	12186,4	–10,54		13339,8	–7,11	
2018	18149,8	48,93		17369,9	30,21	

Відповідно до проведеного аналізу динамічного ряду за чотири роки спостерігаємо, що середньорічний темп приросту випуску продукції становить 10,81 %, а реалізації продукції – 1,13 % (табл. 2.3).

ПрАТ «Запорізький електроапаратний завод» виробляє понад 30 різних видів продукції. Проводячи аналіз структури основних видів продукції в обсязі виробництва, ми виявили, що найбільшу частину у 2018 році займають виробничі замовлення (не беручи до уваги позицію «інші»), на другому місці по значимості – перетворювачі, на третьому – трансформатори.

Від того, як організована система реалізації продукції, залежить безперервність виробничого процесу, оборотність оборотного капіталу, результати фінансово-господарської діяльності, рентабельність. Несвоєчасна реалізація негативно впливає на споживачів продукції, оскільки вона викликає порушення їх нормальної діяльності.

Реалізованою вважається продукція, за яку надійшли кошти від покупця на рахунок підприємця-виробника. В умовах проведення передоплати

продукція вважається реалізованою в міру її відвантаження покупцям, а при бартерному обміні – при надходженні товарів обміну на відповідну вартість відпущеної продукції, на яку належним чином оформлені документи.

Таблиця 2.4

Аналіз структури основних видів продукції в обсязі реалізованої продукції за 2017 – 2018 рр.

№ з/п	Основні види продукції	Обсяг реалізованої продукції 2017 р.		Обсяг реалізованої продукції 2018 р.	
		у грошовій формі (тис.грн.)	у відсотках до всієї виробленої продукції	у грошовій формі (тис.грн.)	у відсотках до всієї виробленої продукції
1	Електроприводи	4158,50	22,0	1645,5	6,7
2	Трансформатори	1476,20	8,7	3809,5	15,5
3	Випрямлячі	1457,30	7,7	1508,6	6,2
4	Виробничі замовлення	3161,90	16,8	5377,9	21,9
5	Перетворювачі	1327,60	7,0	5028,4	20,5
6	Електроконфорки	1758,30	9,3	–	–
7	Інші	5317,3	28,5	7163,9	29,2
	Усього	18657,1	100,0	24533,8	100,0

За останні два роки попит на продукцію випрямлячі почав падати, особливо на зовнішніх ринках (табл. 2.4).

Додаткові затрати на підвищення конкурентоспроможності продукції цього виду на зовнішньому ринку не принесли успіху: обсяг продажів і рівень рентабельності значно знизилися. Натомість, спостерігаються стабільний обсяг продажів і стабільний дохід від продукції виробничі замовлення і зростання обсягу продажів і зростання дохідності перетворювачів та трансформаторів.

Основні ризики: неплатежі з боку замовника, підвищення цін на матеріали та комплектуючі, коливання курсу гривні, політична та економічна нестабільність.

Чинники мінімізації ризиків:

- уникнення поставок продукції без попередньої оплати;
- проведення аналізу ситуації на ринку і прогнозування динамки росту цін;
- підписання довгострокових угод з основними постачальниками;
- проведення закупівель матеріалів та комплектуючих на тендерній основі.

При продажах продукції використовуються прямі продажі кінцевим замовникам та продажі через контракторів.

За минулі роки 70% продукції Товариства постачалось на підприємства металургійної промисловості. Це ГЗК та металургійні заводи Криворізького, Донецького та Запорізького регіонів. Світова криза призвела до зниження обсягів виробництва на 30%, що призвело до зниження інвестицій у розвиток металургійного виробництва, а на деяких підприємствах і повному зникненню інвестицій. Як наслідок, це відобразилось на Товаристві. Багато програм по впровадженню нашої продукції заморожені через відсутність фінансування. А з початком бойових дій у зоні АТО, втрачена значна частина ринку збуту. В цих умовах Товариством намічені наступні заходи для розширення ринків збуту:

1. Вихід на зовнішні ринки через посольства та торгпредства країн ЄС.
2. Активна праця з усіма проектними інститутами країн ближнього зарубіжжя.
3. Участь в усіх тендерних закупівлях електротехнічного обладнання на Україні.
4. Більш активне освоєння ринку житлово-комунального господарства.

Продукція Товариства постійно оновлюється, модернізуються вже існуючі серії, проте через брак коштів, Товариство не має змоги довести існуючу технологію до бажаного рівня.

Основний напрямок розвитку галузі, в якій здійснює діяльність емітент, це енергозбереження.

Конкуренція в галузі дуже велика. Основними конкурентами є широко відомі фірми – «HITACHI», «MITSUBICHI», «DANFOSS», «SIEMENS», «ABB», «ТРИОЛ», Саранський завод «Електровипрямляч», «Перетворювач» і ті, що з'явилися нещодавно – «Етал», «Сімеол», «Плутон» та ін.

Кількість постачальників матеріалів та комплектуючих, що займають більше 10% в загальному обсязі постачання – 4.

2.2 Організація обліку дебіторської заборгованості на підприємстві

Бухгалтерський облік на підприємстві ведеться безперервно з дня реєстрації підприємства і до теперішнього часу. Питання організації бухгалтерського обліку на підприємстві належать до компетенції його власника (власників) або уповноваженого органу (посадової особи) відповідно до законодавства та установчих документів. Однією з основних складових забезпечення цілісної роботи підприємства є чіткий механізм обліку господарських процесів, у тому числі в частині бухгалтерського обліку, який включає не тільки фіксування господарських операцій, але й етапи обігу документів, у яких вони зафіксовані. Етапи документообігу на ПрАТ «Запорізький електроапаратний завод» наведені на рис. 2.2.

Складання первинних документів відбувається безпосередньо на підприємстві. Надходять первинні документи від інших підприємств або їх представників поштою (у т.ч. електронною), доставляються кур'єром. Головний бухгалтер підприємства здійснює перевірку за формою (перевіряє повноту і правильність оформлення документів, наявність у них обов'язкових реквізитів) і за змістом (встановлює відповідність господарської операції чинному законодавству, логічну увязку окремих показників).

Облік дебіторської заборгованості в системі управління ПрАТ «Запорізький електроапаратний завод» здійснюється з моменту підписання

договору, де зазначають суть та умови угоди, обов'язки сторін щодо виконання умов домовленості та відповідальність сторін у разі порушення таких зобов'язань.

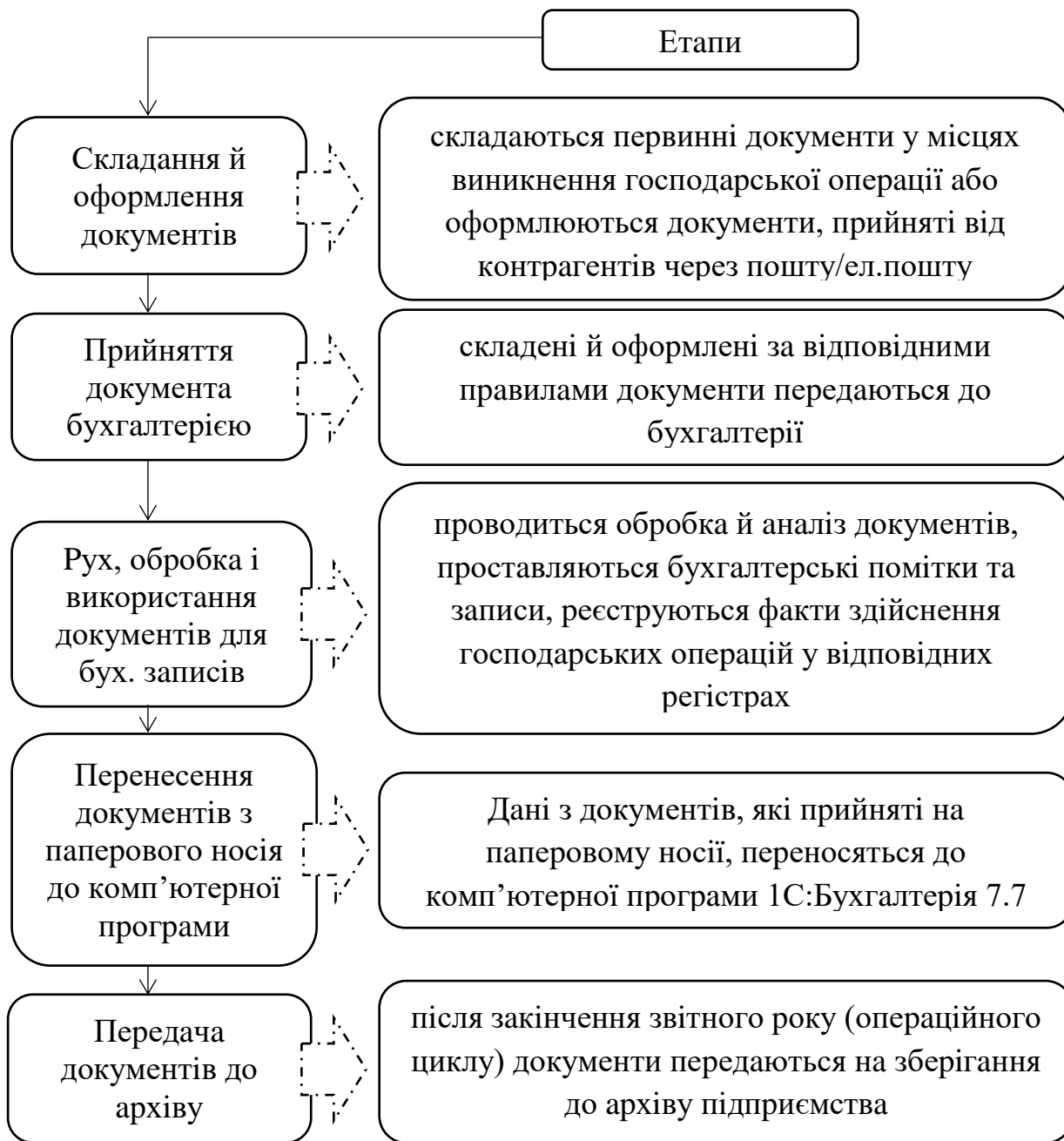

Рис. 2.2 Етапи документообігу на ПрАТ «Запорізький електроапаратний завод»

Договір вважається укладеним за умови його підписання учасниками угоди або, крім того, завірення його підписом нотаріуса. На досліджуваному

підприємстві складають декілька видів договорів: договір оренди, договір на видачу позик працівникам, господарські договори.

Юридичне засвідчення співпраці договірними засадами на підприємстві не оформлюється бухгалтерськими записами і не фігурує в облікових регістрах, проте відноситься до етапу первинного обліку, оскільки договір містить відомості про господарську операцію, а також є письмовим свідомством, яке фіксує та підтверджує господарські операції, включаючи розпорядження та дозволи адміністративного апарату на їх проведення. Бухгалтерські записи формуються в момент переходу права власності на товари (роботи, послуги), підставою для здійснення яких є первинні документи.

Первинні джерела інформаційного забезпечення обліку поточної дебіторської заборгованості на ПрАТ «Запорізький електроапаратний завод» це: рахунки-фактури, рахунки, акти приймання-передачі виконаних робіт, наданих послуг, податкові накладні, товарно-транспортні накладні, якщо в розділі «Відомості про вантаж» неможливо перерахувати всі найменування товару. Для погашення дебіторської заборгованості або її забезпечення використовують виписку банку, прибутковий касовий ордер. Для контролю та впорядкування оброблення даних на підставі первинних документів можуть складатися зведені облікові документи.

Схема обробки первинних документів та обліку дебіторської заборгованості представлено на рис. 2.3.

Документом, згідно якого проводяться розрахунки з покупцями і замовниками є «Рахунок-фактура». При заповненні цього документу вказується покупець чи замовни (в електронному документі покупець обирається з довідника «Контрагенти»), валюта розрахунків, реквізити договору, строк і вид оплати, кількість, ціна і сума (окремо ПДВ). Досліджуване підприємство є платником ПДВ, тому в момент виникнення податкового зобов'язання при реалізації товарів, робіт, послуг виписується податкова накладна.

Рис. 2.3 Схема первинного обліку поточної дебіторської заборгованості на ПрАТ «Запорізький електроапаратний завод»

В процесі господарської діяльності у підприємства виникає необхідність видачі з каси готівки працівникам підприємства під звіт на господарські витрати і службові відрядження. У цьому випадку виникають розрахункові відносини з підзвітними особами.

Направлення працівників підприємства у відрядження здійснюються керівником ПрАТ «Запорізький електроапаратний завод» з оформленням наказу, який містить щонайменше такі відомості:

- прізвище, ім'я, по-батькові та посаду особи, яка відряджається;
- пункт призначення (країна, місто, інший населений пункт);
- назву підприємства, куди відряджається працівник;
- мету відрядження (службове завдання тощо);
- термін відрядження (дата його початку і закінчення).

Наказ про направлення працівника у відрядження є підставою для видачі йому відповідного посвідчення про відрядження. На підставі розпорядження керівник видає підзвітним особам готівку, що оформлюється видатковим касовим ордером. У такому посвідченні робиться примітка про суму виданого авансу.

Працівники, які одержують готівку підзвіт, після повернення з

відрядження, у встановлені терміни подають до бухгалтерії підприємства авансовий звіт про витрачені суми, до якого додають усі виправдовуючі витрати документи. Бухгалтерська обробка авансових звітів на досліджуваному підприємстві здійснюється за допомогою бухгалтерської програми. Для обліку розрахунків з підзвітними особами в програмі «1С:Бухгалтерія 7.7» призначені окрім авансового звіту наступні документи «Прибуткова накладна», «Видатковий касовий ордер», «Прибутковий касовий ордер».

При виявленні порушень та розбіжностей при розрахунках з дебіторами на підприємстві використовуються відповідні документи, які зазначені у табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Документи, що використовуються при виявленні порушень чи розбіжностей

Документи	Характеристика
Претензія	Вмога щодо добровільного усунення порушень законодавства. Направляється рекомендованим чи цінним листом, може бути вручена під розписку.
Претензійний лист	Лист, в якому обгрунтовані вимоги однієї організації до іншої стосовно порушення договірних зобов'язань
Позовна заява	Документ, який передається до судового органу з проханням про стягнення з відповідача претензійних сум або будь-якого іншого майна у примусовому порядку
Комерційний акт	Документ, який складають представники транспортної організації з метою виявлення обставин, які можуть бути підставою для встановлення вини щодо порушення умов договору перевезення вантажів та покладання матеріальної відповідальності на водіїв транспортних засобів, відправників та одержувачів вантажу

Для одержання детальної інформації, необхідної для управління дебіторською заборгованістю, організовується аналітичний облік, який в ПрАТ «Запорізький електроапаратний завод» організовується в розрізах (табл. 2.6).

Аналітичний облік ведеться окремо за кожним постачальником та

підрядником в розрізі кожного документа (рахунка) на сплату, за місцями зберігання і обліковими (товарними) партіями, при визначенні ознак, які беруться до уваги: характер товару, можливість зберігання партії в процесі перевезення, перевалки, зберігання вантажу.

Таблиця 2.6

Система аналітичного обліку дебіторської заборгованості в ПрАТ
«Запорізький електроапаратний завод»

Шифр та назва рахунку	Аналітичний облік
36 «Розрахунки з покупцями і замовниками»	Побудова аналітичного обліку повинна забезпечити отримання даних про заборгованість, строк сплати по яких ще не настав, а також заборгованість не сплачену в строк. Аналітичний облік розрахунків з покупцями і замовниками ведеться за кожним покупцем і замовником, за кожним пред'явленим до сплати рахунком
37 «Розрахунки з різними дебіторами»	Аналітичний облік ведеться за кожним дебітором, за видами заборгованості, термінами її виникнення й погашення. Аналітичний облік при розрахунках з підзвітними особами ведеться за кожною підзвітною особою; за позиками членам кредитних спілок – за кожним членом спілки; по розрахунках з працівниками – за кожним працівником
38 «Резерв сумнівних боргів»	Аналітичний облік ведеться в розрізі боржників або за строком непогашення дебіторської заборгованості в залежності від того, за яким методом здійснюється нарахування резерву сумнівних боргів

Синтетичний облік є кінцевим етапом бухгалтерського обліку, на якому узагальнюються дані первісного та аналітичного обліку. Узагальнені дані такого обліку використовуються для складання фінансової звітності.

На ПрАТ «Запорізький електроапаратний завод» розкриття інформації про синтетичний облік дебіторської заборгованості знаходиться у регістрах обліку (журналах-ордерах, відомостях, Головній книзі).

На підприємстві, що вивчається складають журнали-ордери, такі як: по рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» №11 та №6; по рахунку 37 «Розрахунки з різними дебіторами» журнал-ордер №8. Достовірність даних зазначених у журналах-ордерах завжди звіряє головний

бухгалтер з книгою аналітичного обліку розрахунків з покупцями та із документами в яких засвідчується оплата (погашення) дебіторської заборгованості. На основі даних журналів–ордерів складається зведена відомість №5.

Узагальненням відомості обліку дебіторської заборгованості на ПрАТ «Запорізький електроапаратний завод» є оборотно-сальдова відомість по рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками». Ця відомість містить дані бухгалтерського фінансового обліку. За даними оборотно-сальдової відомості можна побачити результати руху дебіторської заборгованості на підприємстві, зробити висновки щодо обсягів такої заборгованості, тобто збільшилась загальна сума дебіторської заборгованості чи зменшилась та за рахунок яких саме дебіторів.

Синтетичний облік ведеться за поточною дебіторською заборгованістю з відкриттям таких рахунків:

- 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками»;
- 37 «Розрахунки з різними дебіторами»;
- 38 «Резерв сумнівних боргів».

Рахунок 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» дає узагальнену інформацію по розрахунках з покупцями та замовниками за відвантажену продукцію, товари, виконані роботи й послуги, крім заборгованості, яка забезпечена векселем.

Цей рахунок є активним, за дебетом відображається продажна вартість реалізованої продукції, товарів, робіт, послуг (у тому числі за виконання бартерних контрактів), яка включає податок на додану вартість, акцизи та інші податки, збори (обов'язкові платежі), що підлягають перерахуванню до бюджетів та позабюджетних фондів та включені у вартість реалізації, за кредитом – сума платежів, які надійшли на рахунки підприємства в банківських установах, у касу та інші види рахунків. Сальдо рахунка відображає заборгованість покупців та замовників за одержану продукцію (роботи, послуги).

Оскільки підприємство має свої особливості та власний, зручний для ПрАТ «Запорізький електроапаратний завод», план рахунків, то рахунок 36 має такі субрахунки:

- 361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»;
- 361.1 «Розрахунки з вітчизняними покупцями готової продукції»;
- 361.1 «Розрахунки з вітчизняними покупцями матеріалів»;
- 362 «Розрахунки з іноземними покупцями»;
- 364 «Розрахунки за гарантійним забезпеченням».

Відображення на рахунку 36 залежить від першої події:

- відвантаження продукції, а потім отримання грошей;
- спочатку передплата покупцям, а потім відвантаження продукції.

Ситуація: ПрАТ «Запорізький електроапаратний завод» здійснило поставку трансформаторів ТОВ «Компані «Плазма» на суму 240000 грн. виконання зобов'язання забезпечено заставою обладнання, яке обліковується у ТОВ «Компані «Плазма» як об'єкт основних засобів. Вартість ОЗ визначено на момент укладення договору застави на рівні звичайної ціни – 300000 грн. Строки оплати товарів, передбачені договором, закінчилися і ПрАТ за згодою ТОВ придбає за договором купівлі-продажу об'єкт застави за вартістю заборгованості, не погашеної дебітором.

Бухгалтерські записи з визнання та погашення дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги вітчизняних покупців наведено в табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Відображення операцій з визнання та погашення дебіторської заборгованості на ПрАТ «Запорізький електроапаратний завод»

№ з/п	Зміст господарської операції	Дебет	Кредит	Сума, грн.
1	2	3	4	5
1	ПрАТ «Запорізький електроапаратний завод» відвантажило трансформатори ТОВ «Компані «Плазма»	361	701	240000,00

Продовження табл. 2.7

1	2	3	4	5
2	Нараховано податкові зобов'язання з ПДВ	701	641	40000,00
3	Списано балансову вартість товарів	902	28	180000,00
4	Отримано забезпечення зобов'язання з оплати товару у вигляді застави обладнання	06	–	300000,00
5	ПрАТ придбано за договором купівлі–продажу заставлене обладнання	152	631	200000,00
6	Відображено податковий кредит з ПДВ	641	631	40000,00
7	Проведено залік заборгованостей	631	361	240000,00
8	Списано отримане забезпечення у вигляді застави обладнання	–	06	300000,00

Побудова аналітичного обліку по рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» забезпечує отримання даних про заборгованість, строк сплати по якій ще не настав, а також заборгованість, не сплачену в строк.

На рахунку 37 «Розрахунки з різними дебіторами» ведеться облік розрахунків за поточною дебіторською заборгованістю з різними дебіторами за виданими авансами, за претензіями, за наданими позиками робітникам підприємства, за відшкодуванням завданих збитків і за іншими операціями.

ПрАТ «Запорізький електроапаратний завод» використовує в своєму обліку такі субрахунки:

- 371 «Розрахунки за виданими авансами»;
- 3711 «Розрахунки за виданими авансами (в національній валюті)»;
- 37111 «Розрахунки за виданими авансами за матеріали та ПКВ»;
- 37112 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками за надані послуги»;
- 37113 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками за ОЗ»;
- 3712 «Розрахунки за виданими авансами (в іноземній валюті)»;
- 372 «Розрахунки з підзвітними особами»;
- 3721 «Розрахунки з підзвітними особами в національній валюті»;
- 3722 «Розрахунки з підзвітними особами в іноземній валюті»;
- 374 «Розрахунки за претензіями»;
- 377 «Розрахунки з іншими дебіторами»;

- 3771 «Розрахунки з іншими дебіторами»;
- 3772 «Розрахунки з іншими дебіторами (у розрізі замовлень)»;
- 3775 «Розрахунки з робітниками та службовцями по інших операціях»;
- 378 «Розрахунки з державними цільовими фондами– Розрахунки за виданими авансами».

За дебетом всіх цих субрахунків відображається збільшення, виникнення відповідної заборгованості, за кредитом – погашення, списання.

Розглянемо більш детально основні види цієї заборгованості. Дебіторська заборгованість підзвітних осіб нараховується за фактом отримання даними особами авансових підзвітних сум і погашається при повному розрахунку за даними сумами.

Фактично здійсненні та документально підтверджені витрати підзвітної особи, пов'язані з виробничою діяльністю, списуються на собівартість продукції, на придбання ТМЦ включаються в суму фактичних витрат на придбання даних цінностей.

Відображення операцій по розрахунках з підзвітними особами та розрахунках за виданими авансами відображені у табл. 2.8.

Таблиця 2.8

Операції по розрахунках з підзвітними особами та виданими авансами

№ з/п	Зміст господарської операції	Дебет	Кредит	Сума, грн.
1	Видані грошові кошти із каси під звіт	372	301	3000,00
2	Придбані ТМЦ за рахунок підзвітних сум	20,21, 22,28	372	2500,00
3	Списані витрати на відрядження	92	372	2500,00
4	Повернення невитрачених підзвітних сум в касу	301	372	360,00
5	Утримання неповернутих підзвітних сум із зарплати	66	372	360,00

У діяльності підприємства трапляються випадки, коли при купівлі товарів чи надання послуг іншими підприємствами, права і інтереси ПрАТ «Запорізький електроапаратний завод» порушуються. З метою врегулювання

відносин підприємство звертається до «порушника» з письмовою претензією. Виставлення претензії для ПрАТ є одним із дієвих способів врегулювання спірних ситуацій.

Претензія підписується керівником або заступника підприємства і надсилається адресатові рекомендованим (цінним) листом чи вручається під розписку. Відображення операцій за претензією у бухгалтерському та податковому обліку подано у табл. 2.9.

Таблиця 2.9

Відображення операцій з претензії на ПрАТ «Запорізький
електроапаратний завод»

№ з/п	Зміст господарської операції	Дебет	Кредит	Сума, грн.
1	Здійснена передоплата за пружини	371	311	1800,00
2	Відображений податковий кредит з ПДВ	641	644	300,00
3	Оприбутковані фактично одержані пружини	202	631	1375,00
4	Відображена сума податкового кредиту з ПДВ, що відповідає вартості фактично оприбуткованих пружин	644	631	275,00
5	Здійснений залік раніше сплачених пружин	631	371	1650,00
6	Пред'явлена претензія на суму неякісного матеріалу	374	371	150,00
7	Відображена сума претензії в частині штрафних санкцій за порушення умов договору	374	715	100,00
8	Відображена вартість матеріалів, поставлених в рахунок погашення претензій	202	631	125,00
9	Відображений податковий кредит з ПДВ	644	631	25,00
10	Списана вартість погашеної претензії	631	374	150,00
11	Одержані кошти як оплата за фінансові санкції	311	374	100,00
12	Списана на фінансовий результат в кінці звітнього періоду сума одержаних штрафних санкцій	715	791	100,00

Розглянемо особливості відображення у бухгалтерському та податковому обліку підприємства наслідки розкрадання необоротних та оборотних активів.

У бухгалтерському обліку наслідки крадіжки на ПрАТ «Запорізький електроапаратний завод» відобразимо за допомогою табл. 2.10.

Таблиця 2.10

Відображення крадіжки у бухгалтерському обліку

№ з/п	Зміст господарської операції	Дебет	Кредит	Сума, грн.
1 квартал 2018 року				
1	Списано суму накопиченого зносу основних засобів	131	106	1600,00
2	Списано залишкову вартість об'єкта основних засобів	947	106	2400,00
3	Суму зазнаних збитків (залишкову вартість вкраденого) враховано на позабалансовому рахунку	072	–	2400,00
4	Зменшено суму податкового кредиту з ПДВ	947	641	480,00
2 квартал 2018 року				
5	Відображено суму, яку за рішенням суду має компенсувати винна особа, у тому числі:			
5.1	Нараховано компенсацію винній особі на суму ПДВ	375	716	480,00
5.2	Сума фактичного збитку ПрАТ (залишкова вартість об'єкта основних засобів)	375	716	2400,00
5.3	Різниця між розрахунковою величиною відшкодування, сумою фактично зазнаних збитків та ПДВ (5760–2400–480=2880,00)	375	716	2880,00
6	Списано з позабалансового рахунку суму збитку	–	072	2400,00
7	Відображено податкове зобов'язання з ПДВ	716	641	480,00
8	Внесені кошти до каси підприємства винною особою	301	375	5760,00

Для обліку резерву сумнівних боргів планом рахунків бухгалтерського обліку передбачено рахунок 38 «Резерв сумнівних боргів». Незважаючи на те, що даний рахунок відноситься до третього класу він є пасивним.

На рахунку 38 «Резерв сумнівних боргів» ведеться облік резервів за сумнівною дебіторською заборгованістю, щодо якої є ризик неповернення. Основні вимоги до визнання та оцінки резерву сумнівних боргів викладені в П(с)БО 10 «Дебіторська заборгованість».

За кредитом рахунку 38 «Резерв сумнівних боргів» відображається створення резерву сумнівних боргів у кореспонденції з рахунками обліку витрат, за дебетом – списання сумнівної заборгованості в кореспонденції з рахунками обліку дебіторської заборгованості або зменшення нарахованих резервів у кореспонденції з рахунком обліку доходів (табл. 2.11).

Рахунок 38 не є активним, він є контрактивним рахунком стосовно

рахунка 36 «Розрахунки з покупцями», аналогічно до того, як рахунок 13 є контрактивним стосовно рахунка 10 «Основні засоби» або субрахунок 285 «Торгова націнка» стосовно рахунка 28 «Товари».

Таблиця 2.11

Відображення нарахування у звітному періоді суми збільшення резерву сумнівного боргу

№ з/п	Зміст господарської операції	Дебет	Кредит	Сума, грн.
1	Відображено залишок резерву сумнівних боргів на попередню дату балансу	–	38	1265369,00
2	Нараховано у звітному періоді суму, спрямовану на збільшення резерву сумнівних боргів	944	38	3662384,45
3	Віднесено на фінансовий результат суми в порядку закриття рахунків обліку доходів	791	944	3662384,45
4	Відображено залишок резерву сумнівних боргів на поточну дату балансу	–	38	4927753,45

Аналітичний облік на рахунку 38 ведеться в розрізі боржників чи за строком непогашення дебіторської. Нарахування резерву сумнівних боргів за звітний період відобразатиметься в складі інших операційних витрат в кінці звітного періоду.

2.3 Удосконалення обліку дебіторської заборгованості на підприємстві

Проаналізувавши роботу бухгалтерського відділу у сфері обліку розрахунків з покупцями та замовниками на ПрАТ «Запорізький електроапаратний завод» можна зробити висновок, що організація роботи має недоліки, усунення яких дозволить підприємству вести ділові стосунки на якісно новому рівні.

Ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності

покладене на головного бухгалтера, наскільки би не був автоматизований цей процес. Тому, до головних напрямків удосконалення обліку взагалі та обліку розрахунків з покупцями та замовниками в особливості на ПрАТ «Запорізький електроапаратний завод» належить постійне підвищення кваліфікації бухгалтера та директора. Особливу увагу на сьогодні варто звернути на зміни в законодавчій сфері, що дозволить підприємству вести облік згідно чинних вимог та уникнути можливих штрафних санкцій. Також до підвищення кваліфікації можна віднести освоєння співробітниками бухгалтерії нових програмних забезпечень, що використовують інші мережі, що надасть підприємству конкурентоздатності при підписанні нових договорів з покупцями.

На основі аналізу чинних національних стандартів бухгалтерського обліку можна дійти висновку, що дебіторська заборгованість, за своєю суттю, є сумою заборгованостей дебіторів підприємству на певну дату, що виникає внаслідок надання коштів, продажу інших активів, робіт послуг безпосередньо боржникові та не є фінансовим активом, призначеним для продажу. Доцільним вважаємо внести зміни у П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість», де чітко розмежувати поняття довгострокової та короткострокової дебіторської заборгованостей. Сьогодні їх облік ведеться на різних рахунках бухгалтерського обліку, що не відзначено у вище зазначеному стандарті. Водночас зазначимо, що поточна дебіторська заборгованість є оборотним активом, а довгострокова – необоротним, і вони обліковуються на різних рахунках. Утворення поточної дебіторської заборгованості не завжди слід пов'язувати з доходом.

Для забезпечення ефективної організації обліку дебіторської заборгованості вважаємо за необхідне:

1. Удосконалити організаційний аспект обліку дебіторської заборгованості на підприємстві шляхом залучення до управління дебіторською заборгованістю аутсорсингу.

2. Впровадити в обов'язки бухгалтера по обліку розрахунків або

зобов'язань систематичний перегляд на дату балансу довгострокової заборгованості по окремим дебіторам. Якщо до терміну погашення заборгованості залишилося менше ніж 12 місяців слід відображати минулу довгострокову заборгованість, як поточну.

3. Можливість надання знижок замовникам при купівлі великих обсягів продукції або у разі швидкої сплати коштів за неї.

4. Для запобігання безнадійних боргів слід, дуже ретельно вивчити фінансовий стан підприємств-покупців, його стабільність та репутацію [42, с. 157].

Раціоналізувати процес реалізації продукції, товарів та робіт, надання послуг та оформлення ділових стосунків з покупцями та замовниками з метою мінімізації ризику допущення недоліків та помилок дозволить оформлення графіку документообігу та описання чітких вимог щодо термінів та стандартів роботи з документами. Приклад графіку документообігу документів, пов'язаних з розрахунками з покупцями та замовниками, для ПрАТ «Запорізький електроапаратний завод» наведено в табл. 2.12.

Таблиця 2.12

Приклад графіку документообігу для ПрАТ «Запорізький електроапаратний завод»

№ з/п	Вид документа	Місце створення	Посадова особа, яка підписує документ	Підстава	Коли створюється документ	Куди передається документ	Термін обробки документа	Термін зберігання документа
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	Податкова накладна	Бухгалтерія	Головний бухгалтер	Банківська виписка, накладна, акт прийому-передачі	У момент першої події-оплати чи відвантаження	Бухгалтерія	1 д.	3 р.

Продовження табл. 2.12

1	2	3	4	5	6	7	8	9
2	Акт приймання передачі	Відділ збуту	Директор	Договір	У момент приймання-передачі робіт	Бухгалтерія	1 д.	3 р.

Використання запропонованого графіку забезпечує оперативність в обробці документів: реєстрацію, облік і зберігання документів, оперативний доступ до документів та звітної інформації, ефективне управління процесами руху та обробки документів, скорочення часу процедур узгодження документів та прийняття рішень, підвищення виконавської дисципліни, скорочення невиробничих витрат робочого часу співробітників, мінімізацію фінансових витрат на документообіг і діловодство, а документ як факт здійснення господарських операцій стає основою комунікаційних зв'язків учасників ринкового середовища.

Організація бухгалтерського обліку розрахунків із дебіторами потребує комплексного підходу управлінського персоналу підприємства до вирішення проблем забезпечення стабільності фінансових потоків, насамперед, унаслідок основної діяльності та реалізації продукції, товарів, робіт, послуг. Запропоновані заходи певною мірою стосуються саме організації розрахунків із покупцями і замовниками, заборгованість яких становить значну частку.

Належно організований на підприємстві облік дебіторської заборгованості дозволить уникнути ризиків неплатоспроможності і зниження показників ліквідності для забезпечення постійної наявності оборотних коштів та покращення фінансового стану підприємства, також надасть змогу забезпечити вчасність та повноту погашення іншої дебіторської заборгованості.

Доцільно було б здійснювати оцінку дебіторської заборгованості за допомогою міжнародних стандартів [43].

Оплата дебіторської заборгованості являє собою форму

реструктуризації активів, що полягає у переведенні дебіторської заборгованості в ліквідні форми активів. Основними видами оплати дебіторської заборгованості (рефінансування) є облік векселів, форфейтинг та факторинг [44, с. 152]. Водночас такі форми оплати дебіторської заборгованості, як факторинг і форфейтинг не набули поширення під час здійснення господарської діяльності підприємств в Україні, тоді як застосування таких форм розрахунків призвело б до перетворення дебіторської заборгованості у грошові активи.

Усе більшого поширення набуває гнучка система знижок за оплату в строк. Саме такі знижки сприяють скороченню дебіторської заборгованості, вони дозволяють вчасно отримати кошти від покупців і замовників, оскільки є у певній мірі стимулятором для більш швидких розрахунків.

Знижки, які надаються покупцям і замовникам, можна поділити на дві основні групи:

– торгові знижки – це відсоткові знижки від базової ціни. При продажу зі знижкою рахунок виставляється на чисту суму, тобто основна ціна за преїскурантом мінус знижка, і дебіторська заборгованість вже визнається по цій сумі;

– знижка за оплату в строк, тобто знижка в залежності від терміну оплати. Ці знижки пропонуються з метою спонукати покупця оплатити рахунок до закінчення обумовленого терміну платежу. Наприклад, ПрАТ в договорі на продаж товару обумовлює термін платежу протягом 143 днів. Однак при оплаті за випрямлячі протягом 33 днів покупцю надається знижка 5%. Такі умови в договорі на купівлю-продаж позначаються «5/110; 4/120».

Застосування цих знижок сприяє скороченню сумнівної заборгованості і збільшення оборотності дебіторської заборгованості.

Ключовим моментом в управлінні дебіторською заборгованістю є визначення термінів кредиту (наданого покупцям) які впливають на обсяги продажів і отримання грошей. Наприклад, надання більш тривалих термінів кредиту, ймовірно, збільшить обсяг продажів.

Терміни кредиту мають пряме відношення до витрат і доходу, пов'язаним з дебіторською заборгованістю. Терміни дебіторської заборгованості слід лібералізувати, коли потрібно позбутися від надлишкових товарно-матеріальних запасів або застарілої продукції, або якщо це товари для сезонних продажів. Успіх чи невдача компанії залежить, перш за все, від попиту на її продукцію. Чим більше обсяг реалізації, тим більше прибуток підприємства і тим активніше воно розвивається.

Розглянемо приклад надання знижок підприємством ПрАТ «Запорізький електроапаратний завод» на електроприводи (табл. 2.13). Покупець отримує знижку в разі оплати отриманої продукції протягом 10 днів з початку періоду кредитування (з моменту відвантаження продукції).

Таблиця 2.13

Система надання знижок дебіторам ПрАТ «Запорізький електроапаратний завод»

№ з/п	Вид продукції	Знижка, %	Кількість, шт.	Вартість грн./шт.	Вартість зі знижкою грн./шт.
1	2	3	4	5	6
1	Електропривод BL-16	18	≥ 250	17 000,00	13 940,00
2	Електропривод ЭП-32/33 230В TDM	15	≥ 200	20 000,00	17 000,00
3	Електропривод ЭП-35/37 230В TDM	15	≥ 200	23 000,00	19 550,00
4	Електропривод DFC IT05TFE	10	≥ 150	25 000,00	22 500,00
5	Електропривод Medicus Pro (Pro1)	20	≥ 300	15 000,00	12 000,00
6	Електропривод Neptun Aquacontrol 220В 1/2	20	≥ 300	15 000,00	12 000,00

Якщо оплата здійснюється пізніше встановленого терміну (з 11-го по 45-й день), знижка на продукцію не надається і покупець оплачує повну вартість товару. У разі несплати протягом всього кредитного періоду, покупець буде змушений додатково сплатити штраф. Формування стандартів оцінки покупців і диференціація умов надання кредиту повинна включати такі основні елементи:

- визначення системи характеристик, що оцінюють кредитоспроможність окремих груп покупців;
- формування і експертизу інформаційної бази проведення оцінки кредитоспроможності покупців;
- вибір методів оцінки окремих характеристик кредитоспроможності покупців;
- угруповання покупців продукції за рівнем кредитоспроможності;
- диференціацію кредитних умов відповідно до рівня кредитоспроможності покупців.

Щоб досягти максимального економічного ефекту від кредитної політики, слід орієнтуватися на певний інтегрований показник, яким може виступати цільовий рівень дебіторської заборгованості підприємства. Оптимальний рівень ДЗ встановлюється таким чином: менший рівень заборгованості неможливий, а більший – економічно недоцільний.

Відбір повинен здійснюватися за допомогою неформальних критеріїв: дотримання платіжної дисципліни в минулому, прогнозні фінансові можливості покупця щодо оплати необхідного обсягу товарів, рівень поточної платоспроможності, рівень фінансової стійкості, економічні та фінансові умови підприємства-продавця (затовареність, ступінь потреби в готівці і т. ін.). Необхідна для аналізу інформація може бути отримана з інформації, що публікується у фінансовій звітності, від спеціалізованих інформаційних агентств, з неформальних джерел.

Диференціація кредитних умов відповідно до рівня кредитоспроможності покупців може здійснюватися за такими параметрами: термін надання кредиту, необхідність страхування кредиту за рахунок покупців, форми штрафних санкцій.

У стратегічному бізнес плані ПрАТ «Запорізький електроапаратний завод» передбачається розширення виробництва та ринку збуту відповідно. Це тягне за собою необхідність розширення штату співробітників, де особливу увагу варто приділити створенню штату економічного аналізу та

внутрішнього аудиту. При збільшенні штату та обсягів діяльності доцільним для підприємства буде створення єдиного серверу з віддаленим підключенням для оперативності та зручності роботи співробітників бухгалтерії та економічного відділу.

У зв'язку з недостатньою кількістю спеціалістів на даний момент частково обов'язки комірника, що стосуються обліку наявності продукції, виконує бухгалтер. Розподілення даних обов'язків зменшить ризик людського фактору, тобто помилки бухгалтера, адже робота за виконанням замовлень буде прослідковуватися двома спеціалістами. Також це зменшить навантаження на бухгалтера, що надасть йому змогу виконувати роботу з меншою ймовірністю допускання помилок.

Альтернативою створенню служби економічного аналізу та внутрішнього аудиту на ПрАТ «Запорізький електроапаратний завод» є служба контролінгу.

Контролінг – нова концепція інформації і управління, що забезпечує підтримку внутрішнього балансу підприємства шляхом формування інформації про витрати і прибутки, надання її керівництву для прийняття оптимальних управлінських рішень [45]. Контролінг досить широко використовується в практиці західних підприємств і приносить відчутні результати. В управлінні вітчизняними підприємствами він не знаходить належного застосування, і насамперед, внаслідок того, що потреба в ньому часто перевищує знання, що є в цій галузі.

Служба контролінгу займається перш за все обліком і аналізом витрат і результатів господарської і фінансової діяльності підприємства. Фактичні дані для аналізу подаються контролеру бухгалтерією. Статистичні викладення, планові дані і результати порівняння фактичних значень показників з плановими величинами контролер одержує з планової і фінансової служб підприємства. На підставі проведених розрахунків головний контролер пропонує вищому керівництву фірми рекомендації по скороченню витрат і збільшенню прибутковості і рентабельності

виробництва і збуту. Ці рекомендації слугуватимуть обґрунтуванням для ухвалення управлінських рішень на ПрАТ «Запорізький електроапаратний завод».

Контролінг на ПрАТ «Запорізький електроапаратний завод» може використовуватися при прогнозуванні цін на вироблену продукцію і послуги, для визначення нижніх допустимих меж цін і тарифів, розрахунку очікуваних прибутків, податкових платежів і створюваних резервів. В рамках контролінга перевірятиметься ефективність різних варіантів інвестицій, до та у ході їх здійснення, моделюються умови реалізації проекту. Інформація, що подається службою контролінга керівництву ПрАТ «Запорізький електроапаратний завод», носитиме незамінний характер для оперативного і стратегічного управління.

Отже, головними аспектами вдосконалення ефективності і оптимізації обліку розрахунків з покупцями та замовниками є розширення штату для деталізації обліку і можливості проведення економічного аналізу і ведення оперативного обліку, постійне підвищення кваліфікації співробітників, введення гнучкої системи знижок, впровадження систематичного перегляду на дату балансу довгострокової заборгованості по окремим дебіторам.

3 МЕТОДИКА АНАЛІЗУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ НА ПРАТ «ЗАПОРІЗЬКИЙ ЕЛЕКТРОАПАРАТНИЙ ЗАВОД»

3.1 Оцінка платоспроможності покупців

Важливим напрямком управління дебіторською заборгованістю, на відміну від її контролю, є можливість не тільки збирати прострочені рахунки і позбавлятися безнадійних боргів, але й вивести підприємство на максимальний рівень прибутковості. Щоб цього досягти, в умовах ринкової конкуренції недостатньо притримуватись тільки «надійних» покупців, оскільки при цьому виключається значна частка продаж, що припадає на обмеження платоспроможності покупців.

Отже, оцінка ризикованості є досить важлива та стає необхідною основою для реалізації методів стягнення боргів. Забезпечивши правильну оцінку ризику до початку продаж, можна покращити перспективу стягнення боргів шляхом встановлення умов і регулювання поставок таким чином, щоб не заохочувати слабких в фінансовому плані підприємств-покупців.

Таким чином, підприємства необхідно впорядкувати за категорією ризику. Ідентифікація рівнів ризикованості цифрами або буквами дозволить зберігати інформацію про них в пам'яті комп'ютера і використовувати її при аналізі даних, а також для прискорення вибіркового дослідження [46]. Наприклад, легко можна зробити витяг із звіту, що відображав би не тільки наявність рахунків, що свідчили про прострочення, але і відмічені рахунки, що попали в категорію високого ризику та, відповідно, свідчили про погіршення становища на підприємстві. Така додаткова інформація допомогла управляти і контролювати дебіторську заборгованість [47, с. 86].

Для ефективності системи градація категорій повинна бути достатньою, але не настільки подрібненою, щоб стерти межі між рівнями

ризикованості. Наведемо орієнтовний ряд категорій для підприємств.

Ризик від середнього до мінімального:

Перша категорія (А) – незначний або нульовий ризик (платоспроможність і фінансовий стан підприємств не викликає сумніву).

Друга категорія (Б) – звичайний комерційний ризик підприємства, які мають добру репутацію та знаходяться в стійкому фінансовому стані, у яких, наскільки відомо, відсутні зареєстровані інциденти за заборгованістю з постачальниками. В більшості галузей в цю категорію входять не менше 50% всіх підприємств. Ті, які з якихсь причин першочергово попадають у вищу (нижчу) категорію ризику, передбачається що перейдуть в дану категорію через певний проміжок часу задовільних операцій і в міру накопичення позитивної інформації, що дозволяє уточнити початкову оцінку.

Ризик середнього рівня:

Третя категорія (В) – підприємства, які можуть здійснювати відстрочку платежу ці підприємства вважаються фінансово стійкими, але мають випадки відстрочки платежу з постачальниками. З такими господарюючими суб'єктами необхідно жорстко визначати терміни платежу та штрафи або проценти за прострочення. Невиконання цієї вимоги майже автоматично призводить до прострочення на ранній стадії, а таку ситуацію гірше виправити, чим коли з самого початку не допустити її виникнення.

Четверта категорія (Г) – значний ризик, підприємства, які мають фінансову слабкість. Це зона дебіторської заборгованості, яка здатна стати джерелом великих втрат і вимагає особливого контролю. В той же час досить часто, коли операції з цією категорією підприємств потенційно більш вигідні, тому доречно віднести якусь частку підприємств до цього типу. Присвоєння цієї категорії ризику має першочергове значення, так як і розробка ефективних заходів постійного контролю.

Неприйнятний рівень ризику:

П'ята категорія (Д) – високий ризик, підприємства слабкі у фінансових питаннях і недотримуються своїх зобов'язань. З ними лише обумовлювати

передплату і жорсткі процедури контролю, які б забезпечили виконання замовлення лише після одержання грошових засобів [48, с. 2].

Отже, на підприємствах при управлінні дебіторською заборгованістю доцільно розробляти методичні положення щодо оцінки платоспроможності покупців.

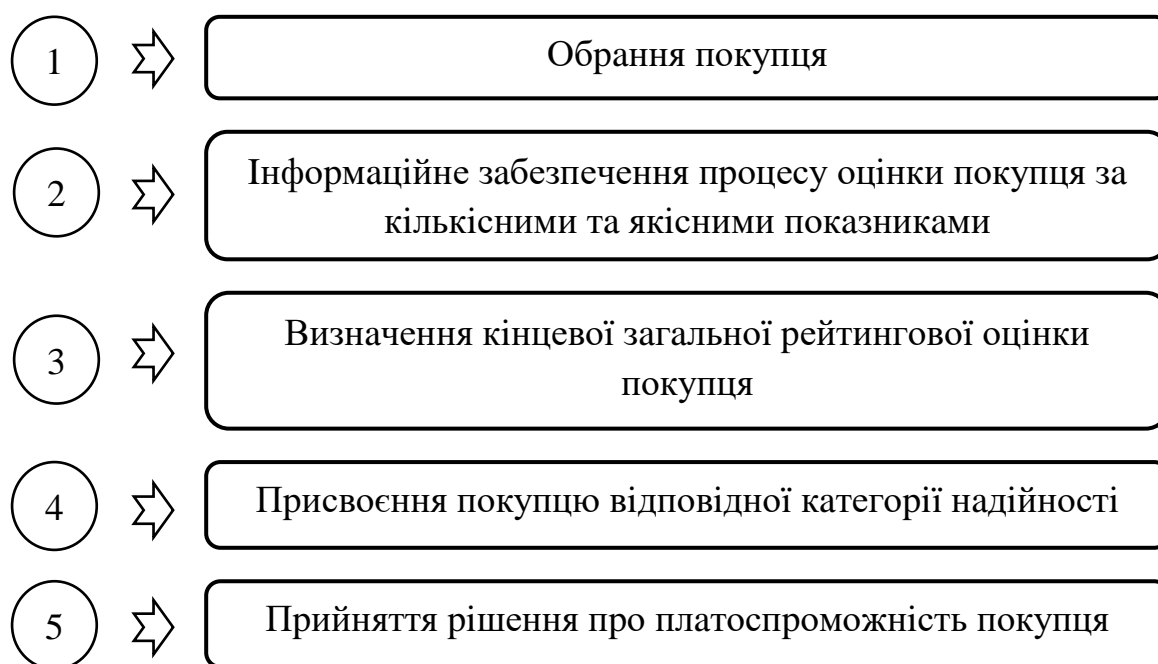

Рис. 3.1 Алгоритм визначення платоспроможності покупців

На 1-му етапі здійснюється вибір покупця.

На 2-му етапі здійснюється інформаційне забезпечення процесу оцінки покупця за кількісними та якісними показниками.

Основні компоненти щодо розрахунку і оцінки кількісних показників потенційного покупця на основі аналізу дебіторської заборгованості: оборотність дебіторської заборгованості, період погашення дебіторської заборгованості, відношення дебіторської заборгованості до обсягу реалізації товарів, робіт, послуг (за умови попереднього співробітництва).

За кожним з цих компонентів нараховуються бали від 1 (незначний або нульовий ризик) до 5 (високий ризик). Бали за кожним з компонентів підсумовуються та діляться на 3 (за кількістю показників) для отримання

сукупної попередньої рейтингової оцінки щодо кількісних показників (графічне відображення у табл. 3.1).

Основними елементами аналізу якісних показників покупців підприємства є аналіз історії покупця; дотримання платіжної дисципліни; компетентність менеджменту покупця; наявність угоди. Рейтингова оцінка якісних показників визначається шляхом підсумовування відповідних балів, що встановлюються за кожним з елементів, та діленням на їх кількість.

На 3-му етапі визначається кінцева загальна рейтингова оцінка як середнє значення від рейтингової оцінки кількісних та якісних показників.

На 4-му етапі, виходячи із значення кінцевої рейтингової оцінки, покупцю присвоюється відповідна категорія надійності:

Таблиця 3.1

Визначення категорії надійності

Сума балів	Категорія надійності				
	А	Б	В	Г	Д
1–1,5	Х				
1,51–2,0		Х			
2,01–2,5			Х		
2,51–3				Х	
3,01<					Х

де А – незначний або нульовий ризик непогашення дебіторської заборгованості;

Б – звичайний комерційний ризик;

В – підвищений ризик несвоєчасної оплати;

Г – значний ризик;

Д – високий ризик.

На 5-му етапі продавець приймає рішення про платоспроможність покупця. Щомісяця фінансовий менеджер з дебіторської заборгованості ранжує покупців за встановленим алгоритмом. При зміні статусу покупця

(відповідно, умов відвантаження й оплати) він направляє менеджеру зі збуту Повідомлення про зміну статусу покупця, а за необхідності – Розпорядження про припинення відвантажень даному покупцю [48, с. 4].

Підприємство повідомляє покупця про зміну умов у рамках договору, нагадує про необхідність оплатити, проводить з ним зустрічні переговори, пропонує схеми погашення боргу (графік погашення, взаємозалік, оплата векселем тощо). Крім того, необхідно скласти акт звірки розрахунків.

У разі невдалого завершення переговорів із покупцем юридичний відділ за підставі заяви фінансового менеджера направляє боржникові лист із вимогою повернути заборгованість і претензію.

Якщо виконання цих процедур не призводить до погашення боргу, керівництво приймає рішення про продаж дебіторської заборгованості або укладення договорів факторингу чи звертається до суду.

Управління дебіторською заборгованістю на підприємствах повинно проводитися постійно, цілеспрямовано і по всіх напрямках. В першу чергу необхідно приділяти увагу звичайній процедурі справляння боргів, для чого іноді слід виявляти певну твердість у відносинах з партнерами. Потрібно захищати дебіторську заборгованість від знецінення, визначаючи в договорах максимальний термін дії ціни на товар, розмір і порядок сплати штрафних санкцій і систему цінових знижок. Крім усесторонньої оцінки партнерів підприємства потрібна оцінка ймовірності погашення дебіторської заборгованості окремими дебіторами, що дозволить підприємству визначити своє відношення до них.

3.2 Аналіз показників оборотності дебіторської заборгованості

Дебіторська заборгованість – це суми, які замовники повинні ПрАТ «Запорізькому електроапаратному заводу», а також заборгованість

працівників організації (наприклад, підзвітних осіб за отриманими підзвітними сумами), податкових органів та державних позабюджетних фондів України по перерахованим ПрАТ «Запорізькому електроапаратному заводу» платежах у вигляді податків і страхових внесків.

Для аналізу складу і структури дебіторської заборгованості ПрАТ використаємо показники, що характеризують стан дебіторської заборгованості, дані наведені у табл. 3.2.

1. Абсолютний приріст (зниження) дебіторської заборгованості – показує зміну дебіторської заборгованості в абсолютному значенні (формула 3.1).

$$ДЗ = ДЗ \text{ к. п.} - ДЗ \text{ п. п.} \quad (3.1)$$

де ДЗ к. п. – дебіторська заборгованість на кінець звітного періоду;

ДЗ п. п. – дебіторська заборгованість на початок звітного періоду.

2. Відносний приріст (зниження) дебіторської заборгованості – показує суму відносного приросту (зниження) дебіторської заборгованості або суму додатково залученої (абстрактній) дебіторської заборгованості. Якщо показник менше нуля, то це говорить про зниження оборотності ДЗ, якщо більше нуля – зростання оборотності ДЗ (формула 3.2).

$$ДЗ = ДЗ \text{ к. п.} - ДЗ \text{ п. п.} \times ТзрВ \quad (3.2)$$

де ДЗ к. п. – дебіторська заборгованість на кінець звітного періоду;

ДЗ п. п. – дебіторська заборгованість на початок звітного періоду;

ТзрВ – темп зростання відхилення.

За аналізований період загальна величина дебіторської заборгованості збільшилася на 1128 тис. грн. (або на 13,06 %), по відношенню до минулого

року. Це відбулося через збільшення суми боргу за виданими авансами на 579 тис. грн. (або на 89, 49%), заборгованості за товари, роботи і послуги, не сплачені в строк на 69 тис. грн. (або на 2,94%) та за рахунок іншої дебіторської заборгованості на 367 тис. грн. (або на 51,26%), разом з тим виникають зобов'язання бюджету. Отже, прослідковується збільшення усіх складових, окрім резерву сумнівних боргів (сума заборгованості залишилася незмінною, це свідчить про те, що не відбулось списання сумнівної заборгованості в кореспонденції з рахунками обліку дебіторської заборгованості).

Таблиця 3.2

Склад і структура дебіторської заборгованості ПрАТ «Запорізького електроапаратного заводу»

№ з\п	Розрахунки з дебіторами	Попередній період тис.грн.	Звітний період тис.грн.	Відхилення		Структура	
		2017 р.	2018 р.	± Δ	відн %	пит.в % 2017 р.	пит.в % 2018 р.
1	2	3	4	5	6	7	8
1	За товари, роботи і послуги, не сплачені в строк	2348,0	2417,0	69,0	102,94	27,18	24,75
2	За виданими авансами	647,0	1226,0	579,0	189,49	7,49	12,55
3	З бюджетом (податок на прибуток)	0,0	113,0	113,0	–	0,00	1,16
4	З іншими дебіторами	716,0	1083,0	367,0	151,26	8,29	11,09
5	Резерв сумнівних боргів	4928,0	4928,0	0,0	100,00	57,04	50,46
6	Усього	8639,0	9767,0	1128,0	113,06	100,00	100,00

Прискорити погашення дебіторської заборгованості можна шляхом:

– ознайомлення з фінансовим станом покупця та набуття впевненості щодо його подальшої платоспроможності;

- своєчасному оформленню розрахункових документів;
- застосуванню попередньої оплати;
- застосуванню вексельної форми оплати;
- удосконаленню розрахунків та інше.

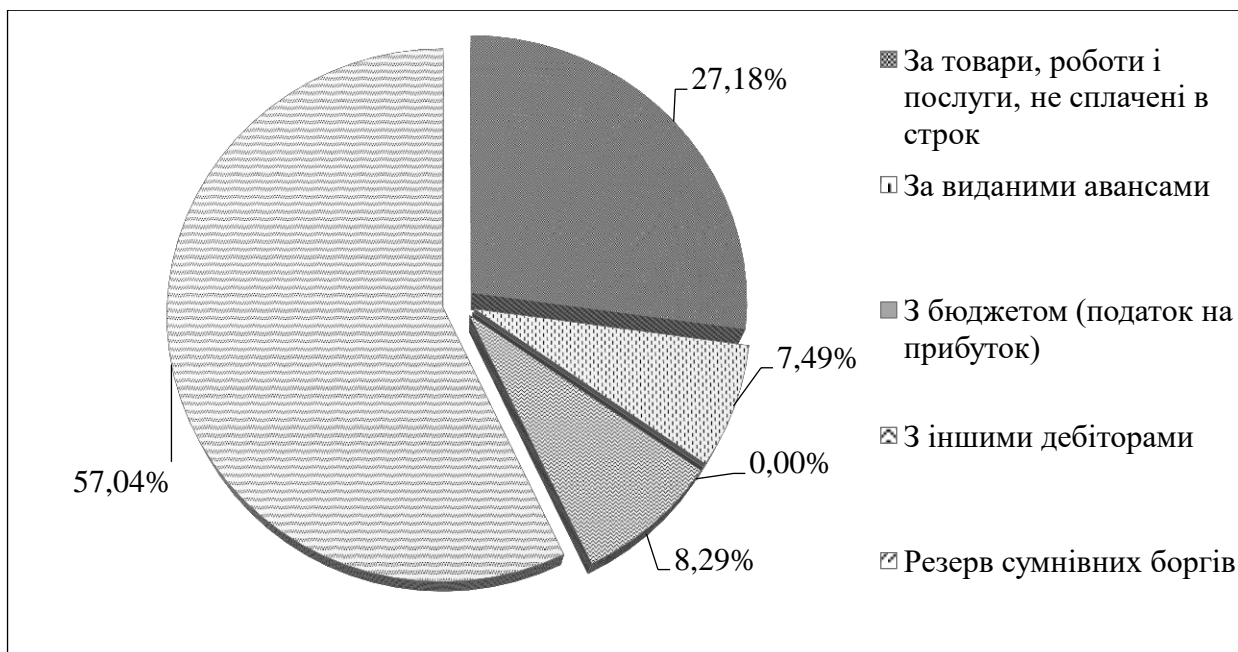

Рис. 3.2 Структура дебіторської заборгованості підприємства 2017 р.

У складі дебіторської заборгованості найбільшу питому вагу мають розрахунки за товари, роботи і послуги, не сплачені в строк, не беручи до уваги резерв сумнівних боргів, хоча на кінець року їх частка і зменшилась на 2,43 % (рис. 3.2). Разом з тим прослідковується збільшення частки заборгованості за виданими авансами на 5,06 %, з іншими дебіторами на 2,8 % та появу заборгованості бюджету, що складає 1,16 % від загальної дебіторської заборгованості. Величина резерву сумнівних боргів не змінилась, проте доля у загальному вираженні знизилася на 6,59, а саме: на початок року становила 57,04, а на кінець 50,46 (табл. 3.3).

Значна частка простроченої дебіторської заборгованості погіршує платоспроможність підприємства. Таке становище свідчить про ускладнення розрахункової дисципліни і про значне відволікання коштів з обороту. Це

досить негативно впливає на фінансовий стан ПрАТ.

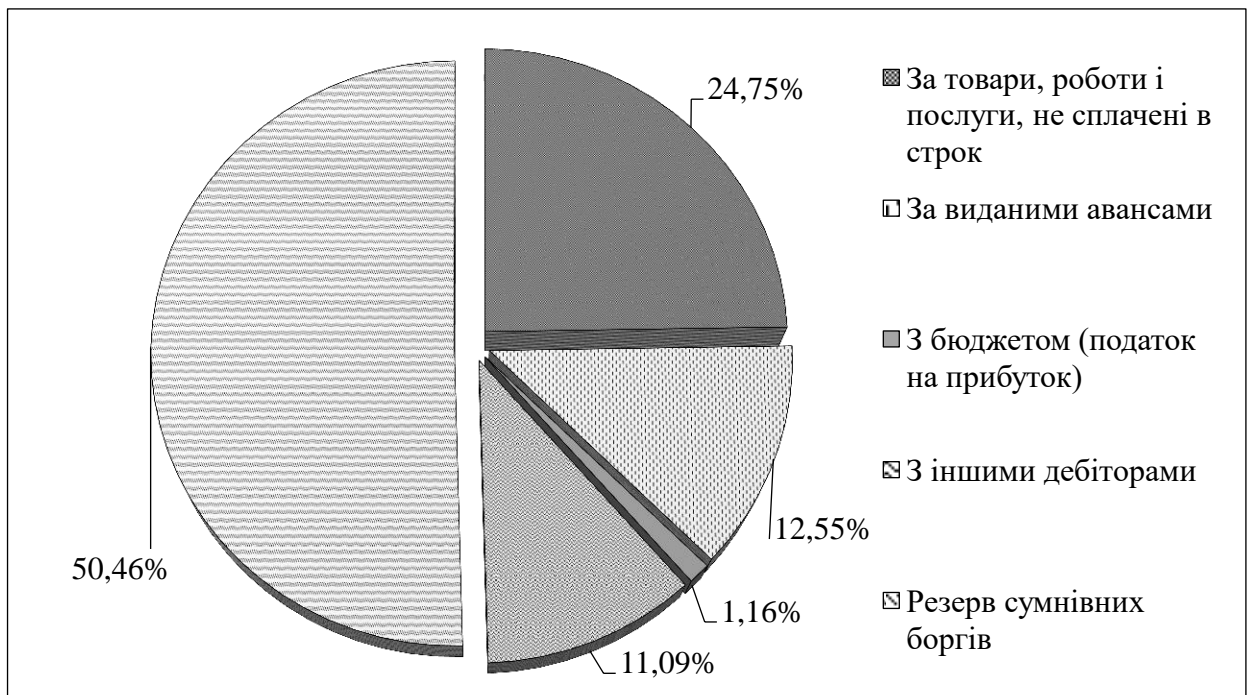

Рис. 3.3 Структура дебіторської заборгованості підприємства 2018 р.

Доволі важливо приділити увагу тій дебіторській заборгованості, яка буде повернута, і тій, яка не буде повернута. З цією метою визначається відсоток повернення заборгованості. Важливим є вивчення якості і ліквідності дебіторської заборгованості. Якість дебіторської заборгованості – це ймовірність її отримати в повній сумі.

Для цього виявляють термін дебіторської заборгованості. Практика показує, що чим більший термін дебіторської заборгованості, тим менша ймовірність її отримання. З цією метою аналізується вік дебіторської заборгованості. Доцільно скласти спеціальну аналітичну таблицю (табл. 3.3).

Загальна величина дебіторської заборгованості на кінець 2018 року склала 3500 тис. грн., з неї заборгованість терміном погашення до 3 місяців – 1851 тис. грн. (або 52,9 %), від 3 до 6 місяців – 980 тис. грн. (або 28,0 %), від 6 до 12 місяців – 518 тис. грн. (або 14,8 %), більше 12 місяців – 151,0 (або 4,3 %) (рис. 3.4, 3.5).

Таблиця 3.3

Аналіз дебіторської заборгованості за термінами

Показники		Дебіторська заборгованість	Інша поточна дебіторська заборгованість	Усього
Всього на кінець року		тис.грн.	2417,0	3500,0
		%	100,00	100,0
у т.ч. за строками непогашення	до 3 міс.	тис.грн.	1226,0	1851,0
		%	50,72	52,9
	від 3 до 6 міс.	тис.грн.	653,0	980,0
		%	27,02	28,0
	від 6 до 12 міс.	тис.грн.	422,0	518,0
		%	17,46	14,8
	більше 12 міс.	тис.грн.	116,0	151,0
		%	4,80	4,3

Також можна розглядати інші інтервали часу прострочення дебіторської заборгованості (наприклад, дні) [55]. Крім того, доцільно аналізувати вік дебіторської заборгованості в розрізі конкретних дебіторів. Визначається також питома вага простроченої заборгованості.

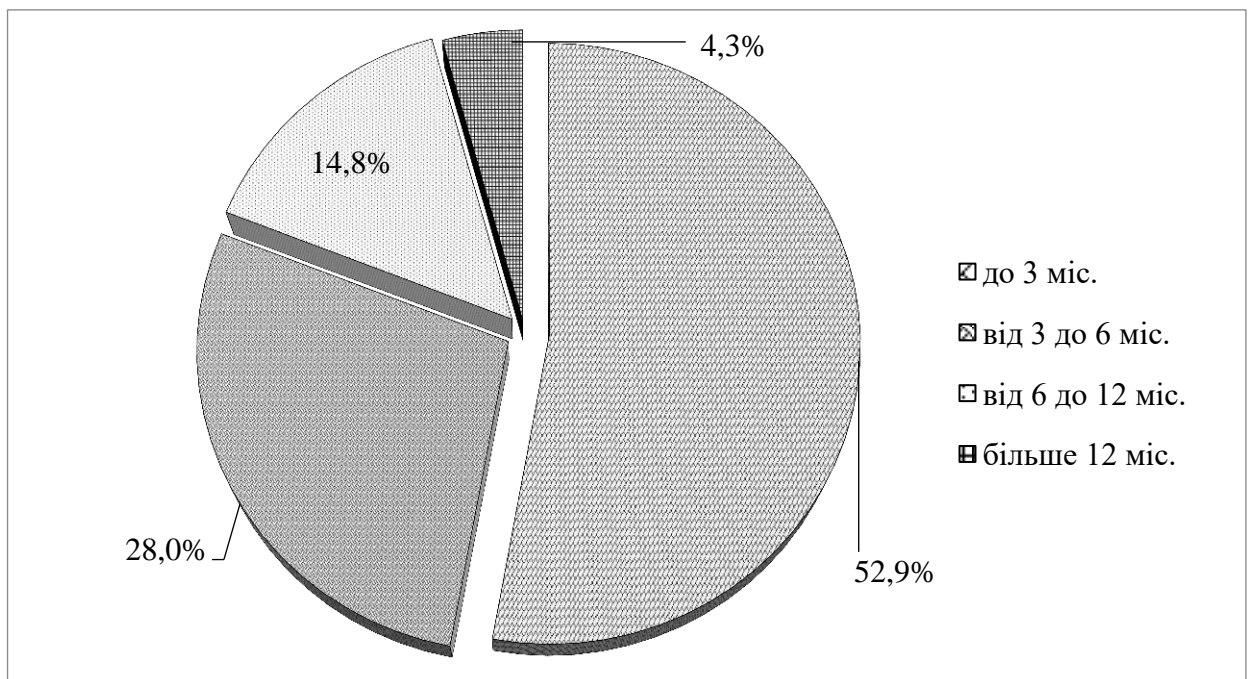

Рис. 3.4 Структура дебіторської заборгованості підприємства за термінами у 2018 р.

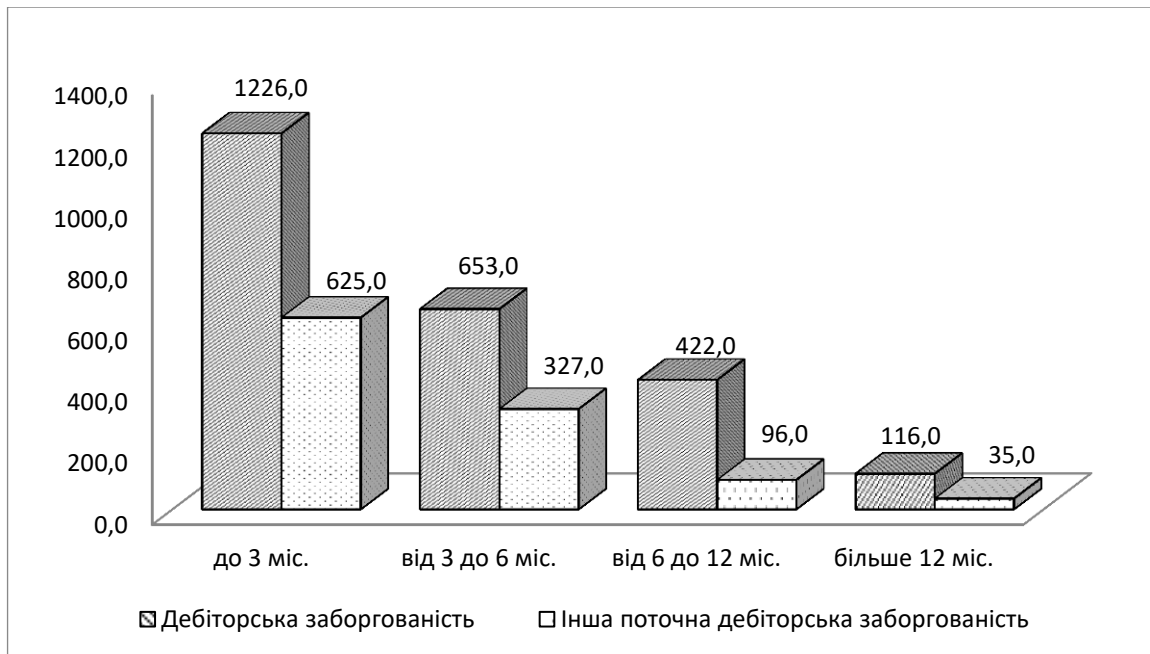

Рис. 3.5 Аналіз терміну дебіторської заборгованості

Узагальнюючим показником дебіторської заборгованості є її оборненість. Показник оборотності дебіторської заборгованості (англомовний аналог – Accounts Receivable Turnover, Times) – показник ділової активності, який вказує на ефективність управління заборгованістю клієнтів і інших дебіторів [49].

Значення коефіцієнта демонструє кількість оборотів дебіторської заборгованості, тобто скільки разів дебітори погасили свої зобов'язання перед компанією. Показник розраховується як співвідношення виручки (чистого доходу) до середньої за період суми дебіторської заборгованості (формула 3.3).

$$O_{ДЗ} = \frac{В}{\overline{ДЗ}} \quad (3.3)$$

де $O_{ДЗ}$ – оборотність дебіторської заборгованості;

$В$ – виручка від реалізації продукції;

$\overline{ДЗ}$ середня величина дебіторської заборгованості.

Середньорічне значення дебіторської заборгованості визначається як сума на початок і на кінець року, поділена навпіл, хоча можливо і більш детальне вивчення її змін протягом року (формула 3.4).

$$\overline{ДЗ} = \frac{ДЗ \text{ п.п.} + ДЗ \text{ к.п.}}{2} \quad (3.4)$$

де $\overline{ДЗ}$ – оборотність дебіторської заборгованості;

ДЗ к. п. – дебіторська заборгованість на кінець звітного періоду;

ДЗ п. п. – дебіторська заборгованість на початок звітного періоду;

Спочатку розрахуємо середньорічний обсяг дебіторської заборгованості (за наявності річних даних) (формула 3.4).

$$\overline{ДЗ}_{2017} = \frac{4260 + 2348}{2} = 3304,0 \text{ тис. грн.}$$

$$\overline{ДЗ}_{2018} = \frac{2348 + 2417}{2} = 2382,5 \text{ тис. грн.}$$

Отже, середньорічний обсяг дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги станом на 2017 рік становить 3304,0 тис. грн., а за 2018 рік – 2382,5 тис. грн. (рис. 3.6).

Доцільно навести показник середньорічної дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги у динаміці.

Виходячи з наведеної діаграми можна побачити, що за 2014-2016 рр. відбулося різке збільшення середньої дебіторської заборгованості та її частки в оборотних активах, а це свідчить про необачну кредитну політику підприємства стосовно покупців, проте за останні три роки заборгованість дебіторів знижується, така ситуація оцінюється позитивно, адже це відбувається за рахунок скорочення періоду її погашення та свідчить про підвищення ділової активності підприємства. Разом з тим у 2017-2018 рр. прослідковується спад середньої величини дебіторської заборгованості вказує на поліпшення ефективності управління дебіторською заборгованістю.

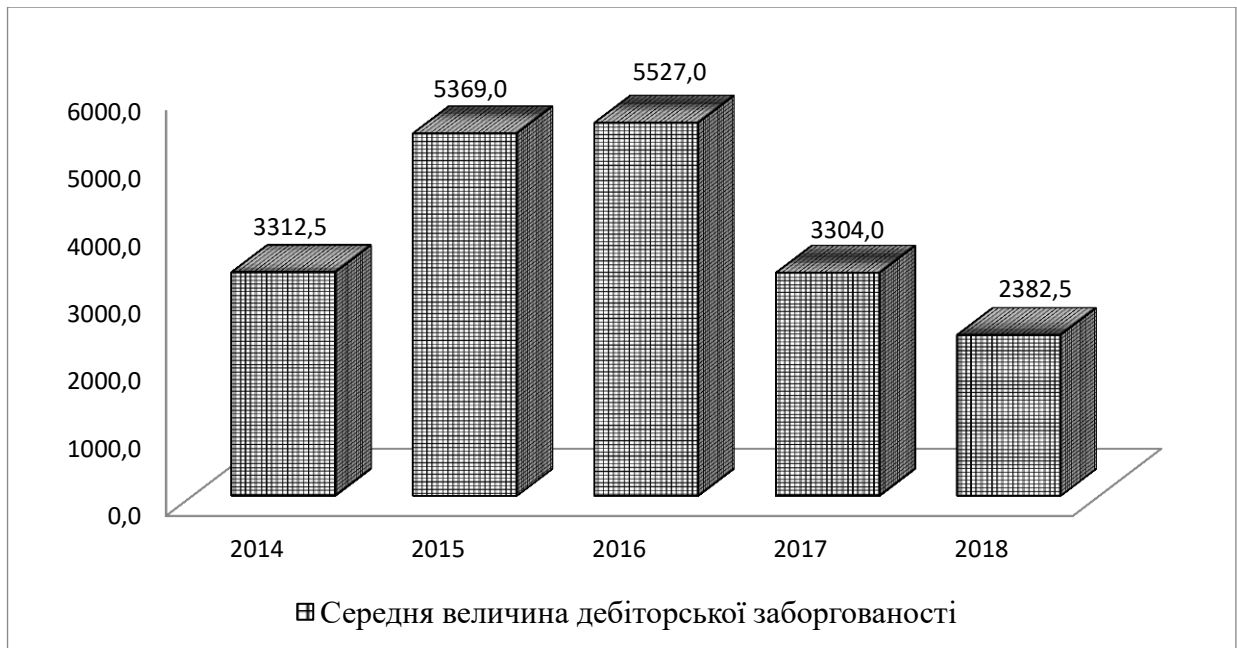

Рис. 3.6 Динаміка середньорічної дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги на товаристві за 2014–2018 рр.

$$O_{\text{ДЗ } 2017} = \frac{22604,4}{3304} = 6,84$$

$$O_{\text{ДЗ } 2018} = \frac{29380,8}{2382,5} = 12,33$$

Таким чином, прослідковується позитивна тенденція постійного підвищення оборотності дебіторської заборгованості ПрАТ «Запорізького електроапаратного заводу». Якщо у 2017 р. дебіторська заборгованість товариства зробила 6,84 обороти, то у 2018 р. – аж 12,33 оборотів.

Для подальшого підвищення оборотності необхідно вдосконалити поточну політику управління дебіторською заборгованістю та намагатися працювати на умовах передоплати з клієнтами, які не платять вчасно за надані послуги.

Наступним кроком аналізу є розрахунок періоду погашення дебіторської заборгованості (формула 5).

$$P_{\text{ДЗ}} = \frac{365 \text{ днів}}{O_{\text{ДЗ}}} \quad (5)$$

де $P_{ДЗ}$ – період погашення дебіторської заборгованості;

$O_{ДЗ}$ – оборотність дебіторської заборгованості.

Цей показник використовується для визначення терміну, за який кредитори розплачуються з дебіторами. Чим вище цей показник, тим вище ризик несплати по рахунках [56]. Період інкасації боргу повинен розраховуватися з юридичними і фізичними особами, при цьому слід звернути увагу на вид товару, щодо якого надана відстрочка, та на умови договору.

$$P_{ДЗ\ 2017} = \frac{365}{6,84} = 53,36 \text{ дня}$$

$$P_{ДЗ\ 2018} = \frac{365}{12,33} = 29,6 \text{ дня}$$

Дані показують, що, загалом, політика управління дебіторською заборгованістю є якісною і середній період погашення дебіторської заборгованості зменшується на ПрАТ «Запорізькому електроапаратному заводу».

Слід зауважити, що розмір дебіторської заборгованості зростає пропорційно обсягу збуту в 2017–2018 рр. Таким чином, робота товариства за цим напрямком є ефективною.

Частка дебіторської заборгованості в загальному обсязі поточних активів дозволяє побачити, яку питому вагу займає дебіторська заборгованість в загальній сумі поточних активів, ступінь її збільшення чи зменшення протягом аналізуючого періоду (формула 3.6).

$$D_A = \frac{(ДЗ) \times 100}{P_A} \quad (3.6)$$

де D_A – частка дебіторської заборгованості в поточних активах;

$ДЗ$ – дебіторська заборгованість;

Π_A – поточні активи (розділ II + розділ III активу балансу).

$$D_{A\ 2017} = \frac{3711 \times 100}{26879} = 13,81$$

$$D_{A\ 2018} = \frac{4839 \times 100}{29609} = 16,34$$

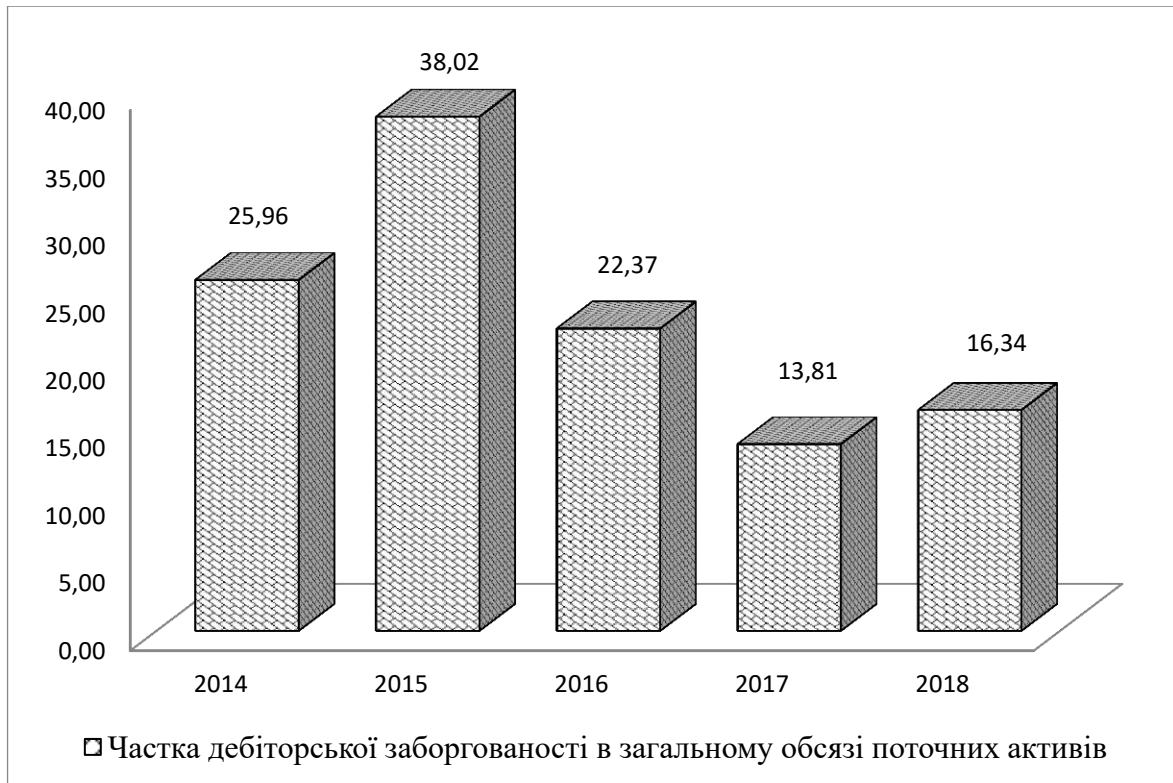

Рис. 3.7 Динаміка частки дебіторської заборгованості у загальному обсязі поточних активів на товаристві за 2014–2018 рр.

Отже, частка дебіторської заборгованості в загальному обсязі поточних активів підприємства за період 2014–2018 рр. скоротилася на 9,62 % (рис. 3.7). У 2014 році частка дебіторської заборгованості в поточних активах складала 25,96 %, у 2015 році – 38,02 %, у 2016 році – 22,37 %, у 2017 році – 13,81 %, а у 2018 році 16,34 %. Поступове скорочення частки дебіторської заборгованості в загальній сумі поточних активів позитивно характеризує стан дебіторської заборгованості на підприємстві. Можна сказати, що значна

частка сум з дебіторської заборгованості перетворилася на наявні грошові кошти. Грошові кошти, в свою чергу, є найбільш ліквідними активами підприємства. Таким чином, скорочення частки дебіторської заборгованості в загальному обсязі поточних активів товариства підвищує його ліквідність та платоспроможність. Також можна зазначити, що при скороченні частки дебіторської заборгованості у поточних активах підприємства відбулося «розморожування» оборотних засобів, що призвело до прискорення оборотності капіталу. Разом з цим підвищилась ліквідність поточних активів, а отже, відбулося покращення фінансового стану підприємства. Крім того, з'явилися фінансові ресурси для придбання виробничих запасів, виплати зарплати, оновлення основних фондів тощо.

Розрахуємо коефіцієнт завантаження дебіторської заборгованості (формула 3.7).

$$ДЗ = \frac{\overline{ДЗ}}{В} \quad (3.7)$$

Де $\overline{ДЗ}$ – середня величина дебіторської заборгованості;

В – виручка від реалізації продукції.

$$ДЗ_{2015} = \frac{3304}{22604,4} = 0,15 \text{ тис. грн.}$$

$$ДЗ_{2016} = \frac{2382,5}{29380,8} = 0,08 \text{ тис. грн.}$$

Можемо зробити висновок, що на одну гривню виручки від реалізації продукції у 2017 р. припадає 0,15 тис.грн. дебіторської заборгованості, а у 2018 р. – 0,08 тис. грн. Значна питома частка в складі джерел коштів підприємства, як знаємо, належить позиковим коштам, у тому числі й кредиторській заборгованості. Тому необхідно вивчати та аналізувати разом із дебіторською заборгованістю і кредиторську, її склад, структуру, а потім провести порівняльний аналіз із дебіторською заборгованістю (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Порівняльний аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості
ПрАТ «Запорізького електроапаратного заводу» за 2018 р.

№ з/п	Показник	Дебіторська заборгованість, тис. грн.	Кредиторська заборгованість, тис. грн.	Перевищення заборгованості	
				ДЗ	КЗ
1	Заборгованість за товари, роботи, послуги	2417	1407	1010	–
2	За розрахунками з бюджетом	113	739	–	626
3	За розрахунками з авансами	1226	1255	–	29
4	За розрахунками з оплати праці	–	336	–	336
5	За розрахунками з учасниками	–	97	–	97
6	За розрахунками зі страхування	–	104	–	104
7	Поточні забезпечення	–	676	–	676
8	Інші види поточної заборгованості	1083	32	1051	–
9	Усього	4839	4646	193	–

Виходячи з проведених розрахунків, можна зробити наступні висновки: дебіторська заборгованість в цілому перевищує кредиторську заборгованість на 193 тис. грн., що обумовлюється перевищенням наступних статей: заборгованість за товари, роботи, послуги на 1010 тис. грн., за іншими видами поточної заборгованості на 1051 тис. грн.

Перевищення кредиторської заборгованості над дебіторською заборгованістю відображається за статтями: за розрахунками з бюджетом на 626 тис. грн., за розрахунками з авансами на 29 тис. грн., за розрахунками з оплати праці на 336 тис. грн., за розрахунками з учасниками на 97 тис. грн., за розрахунками зі страхування на 104 тис. грн., та за поточними забезпеченнями – 676 тис. грн.

Доцільним є здійснення розрахунку коефіцієнта співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості ($K_{Д/К}$) за формулою 3.8 [50]:

$$K_{Д/К} = \frac{ДЗ}{КЗ} \quad (3.8)$$

де ДЗ – сума дебіторської заборгованості підприємства,

КЗ – сума кредиторської заборгованості підприємства.

$$K_{Д/К} = \frac{4839}{4646} = 1,04$$

Розрахований коефіцієнт свідчить про здатність підприємства розраховуватись з кредиторами за рахунок дебіторів та знаходиться у нормі.

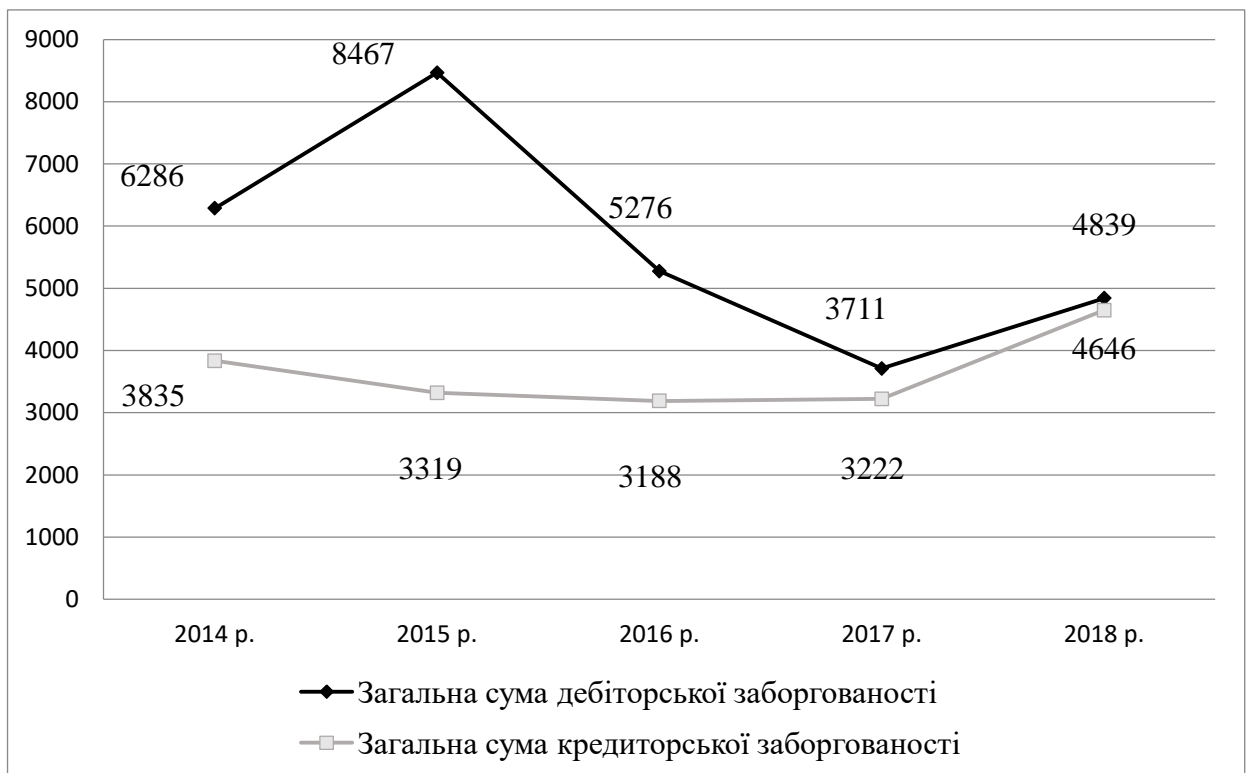

Рис. 3.8 Динаміка дебіторської та кредиторської заборгованості на товаристві за 2014–2018 рр.

Розглядаючи наведені дані, можна побачити, що протягом 2014–2016 рр., дебіторська заборгованість суттєво перевищувала кредиторську, найбільший розрив спостерігався у 2015 р. Починаючи з 2016 р. ситуація

почала поступово стабілізуватися, інтервал зменшувався.

У 2018 р. обсяги дебіторської та кредиторської заборгованостей майже співпали, а коефіцієнт співвідношення дорівнював 1,04 (рис. 3.8, 3.9).

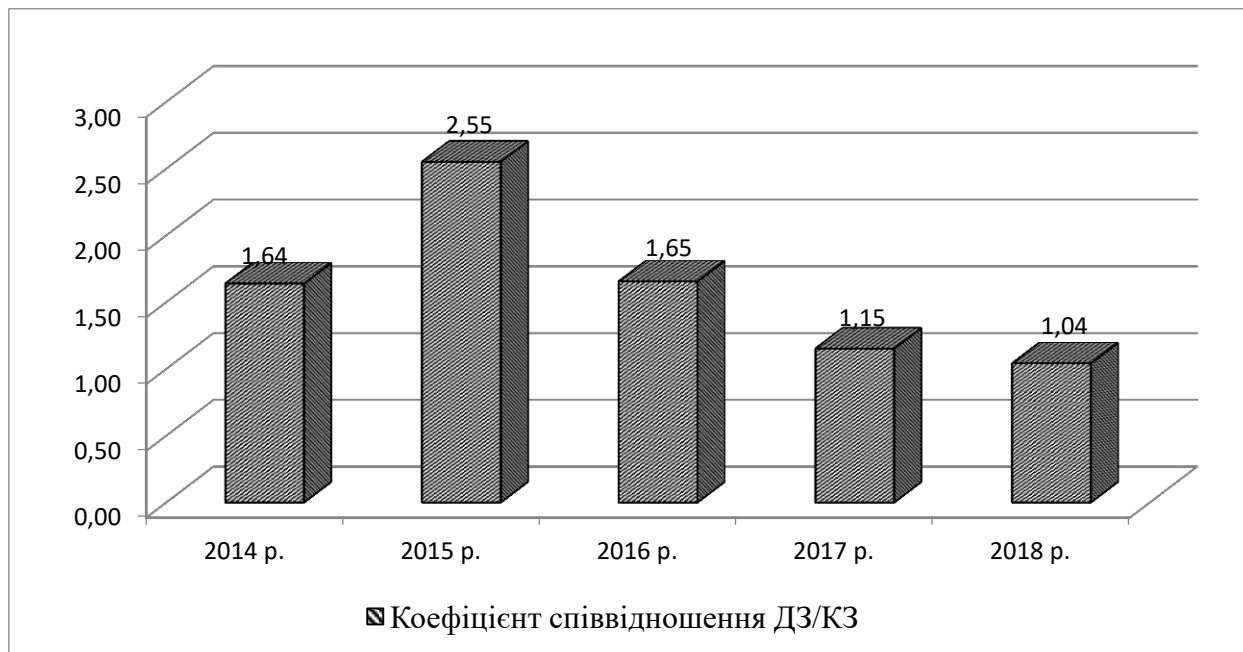

Рис. 3.9 Коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості на товаристві за 2014–2018 рр.

Співвідношення короткострокової дебіторської та кредиторської заборгованості на високому рівні, це говорить про те, що підприємство здатне розраховуватись з кредиторами за рахунок дебіторів.

3.3 Напрямки підвищення ефективності управління дебіторської заборгованості на підприємстві

Політика управління дебіторською заборгованістю насамперед повинна націлюватись на розширення обсягів реалізації продукції і оптимізацію її розміру, а також своєчасне погашення.

Управління дебіторською заборгованістю слід розглядати як гнучкий механізм постійного пошуку найбільш ефективних зв'язків з економічним середовищем та його спроможність досягти успіху на ринку за рахунок керування фінансовими ресурсами підприємства. Фінансова стабільність підприємства базується на системному підході, який полягає у побудові механізму управління дебіторською заборгованістю на базі комплексного управління всіма елементами його діяльності, дозволить досягти максимального рівня фінансової стабільності підприємства (рис. 3.10).

Серед наявних проблем управління дебіторською заборгованістю ПрАТ «Запорізький електроапаратний завод» можна виділити наступні:

- немає достовірної інформації про терміни погашення зобов'язань компаніями-дебіторами, не регламентована робота з простроченою дебіторською заборгованістю;
- відсутні дані про зростання витрат, пов'язаних зі збільшенням розміру дебіторської заборгованості та часу її оборотності;
- оцінка кредитоспроможності покупців та ефективності комерційного кредитування не проводиться;
- функції збору коштів, аналізу дебіторської заборгованості та прийняття рішення про надання кредиту розподілені між різними підрозділами. При цьому не існує регламентів взаємодії і, як наслідок, відсутні відповідальні за кожен етап.

Для вирішення проблем управління дебіторською заборгованістю в ПрАТ «Запорізький електроапаратний завод» можна запропонувати:

1. Для контролю та планування дебіторської заборгованості на підприємстві повинна бути налагоджена робота щодо отримання відповідної інформації:

- дані щодо виставлених дебіторам рахунків, які в свою чергу ще не сплачені;
- час прострочення платежу по кожному з рахунків;
- розмір безнадійної та сумнівної дебіторської заборгованості, оціненої

на підставі встановлених внутрішньофірмових нормативів;

– кредитна історія контрагента (середній період прострочення, середня сума кредиту).

2. Автоматизувати процес управління дебіторською заборгованістю. Основною причиною відійти від ведення обліку і контролю дебіторської заборгованості в Excel на ПрАТ «Запорізький електроапаратний завод» є проблема, яка пов'язана з труднощами оперативного оновлення даних та налагодження обов'язкових для виконання процедур затвердження.

3. Знизити ризик несвоєчасного повернення грошових коштів і виникнення збитків можливо уклавши договір страхування дебіторської заборгованості. Страхування дебіторської заборгованості передбачає страхування ризику збитків від несвоєчасного повернення грошових коштів покупцем або його банкрутства. Укладення договору страхування дозволить не тільки провести обґрунтовану оцінку кредитних ризиків компанії, але й перекласти вагому частину ризиків на страхову компанію [51, с. 542].

Дебіторська заборгованість вигідна певним чином для підприємства: зростає його товарообіг, а отже, й маса валового доходу та прибутку (за інших незмінних умов); швидше реалізуються запаси, що дає змогу скоротити частку змінних витрат на них; іноді є можливість зробити заборгованість доходним активом, тобто брати відсотки за надання товарного кредиту (однак, так буває нечасто, тому що це погано впливає на динаміку товарообігу).

Разом з тим дебіторська заборгованість є, по суті, відволіканням з господарського обігу обігових коштів, що супроводжується непрямими втратами його доходів: чим довший період погашення заборгованості, тим менший дохід від коштів, вкладених у дебіторів (адже ДЗ, як і інші активи, повинна давати прибуток, який за інших однакових умов тим вищий, чим вища оборотність); кошти у ДЗ можуть знецінюватись через інфляцію; як і для інших активів, для фінансування заборгованості потрібне відповідне джерело, яке, звичайно, теж має свою ціну.

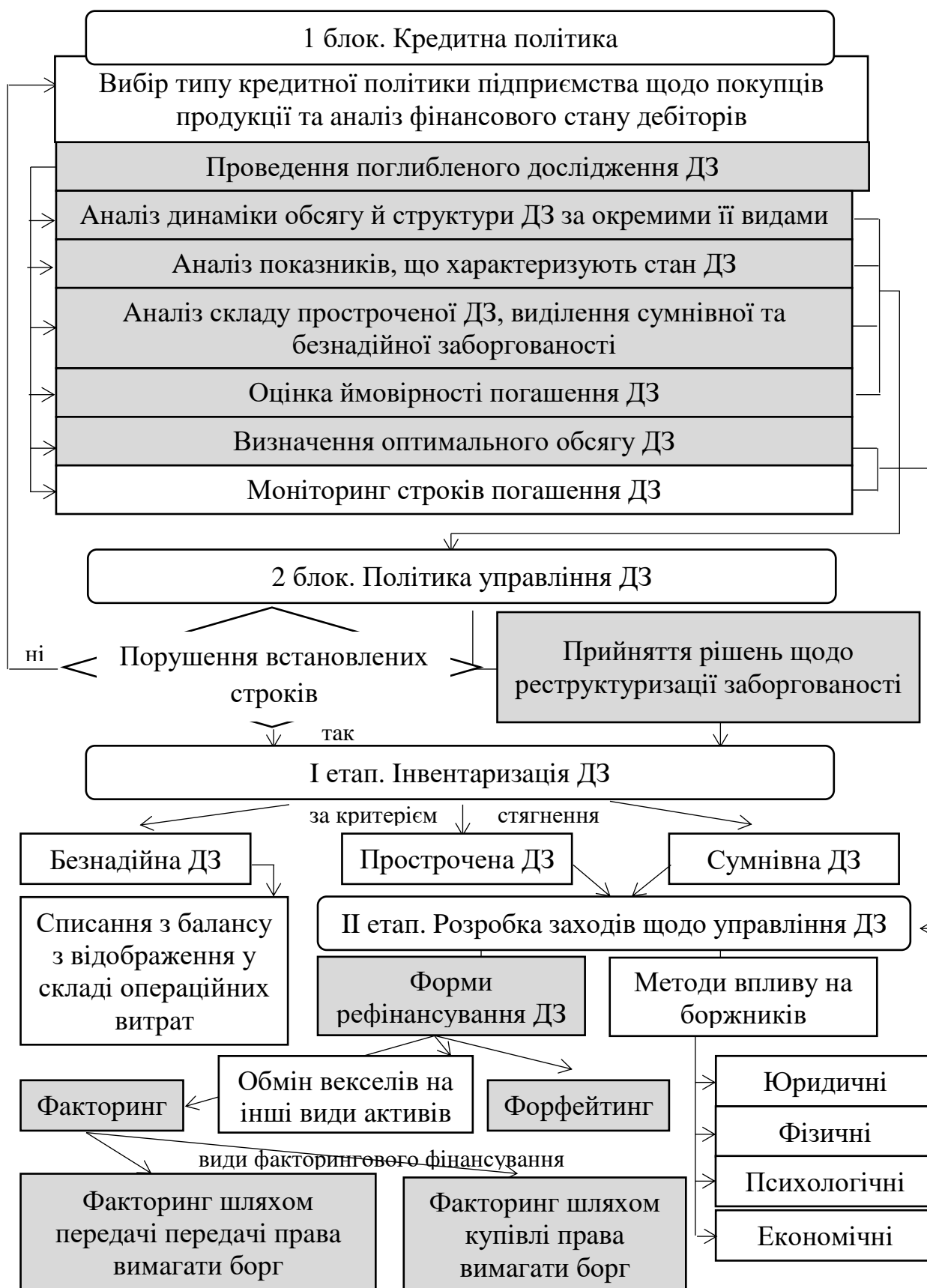

Рис. 3.10 Удосконалений механізм управління дебіторською заборгованістю (виділено запропоновані додаткові елементи)

Зменшення величини дебіторської заборгованості підприємства дає змогу збільшити грошовий складник оборотних коштів, прискорити їх оборотність, якщо це відбувається за рахунок скорочення періоду її погашення. Схему дій, спрямованих на посилення роботи зі стягнення дебіторської заборгованості на підприємстві, можна подати у вигляді схеми (рис. 3.11).

Рис. 3.11 Рекомендована схема посилення роботи зі стягнення дебіторської заборгованості на підприємстві

Таким чином, зазначені вище пропозиції, які могли б лягти в основу політики управління дебіторською заборгованістю в ПрАТ «Запорізький електроапаратний завод», дозволять підприємству уникнути збитків пов'язаних зі списанням безнадійної до стягнення дебіторської заборгованості, підвищити ефективність розрахунків з покупцями.

Необхідність у створенні спеціальних підрозділів особливо гостро

постає на великих підприємствах, що оперують значною кількістю дебіторської заборгованості, таких як ПрАТ «Запорізький електроапаратний завод». Як показує практика, на таких підприємствах створюється відділ управління та контролю за дебіторською заборгованістю. У той же час, середні та малі підприємства можуть обмежитись особою, на яку покладені основні завдання щодо контролю та управління дебіторською заборгованістю.

На рис. 3.12 викладено основні функції, які має виконувати відповідний відділ або особа на підприємстві з метою ведення контролю за дебіторською заборгованістю на підприємстві.

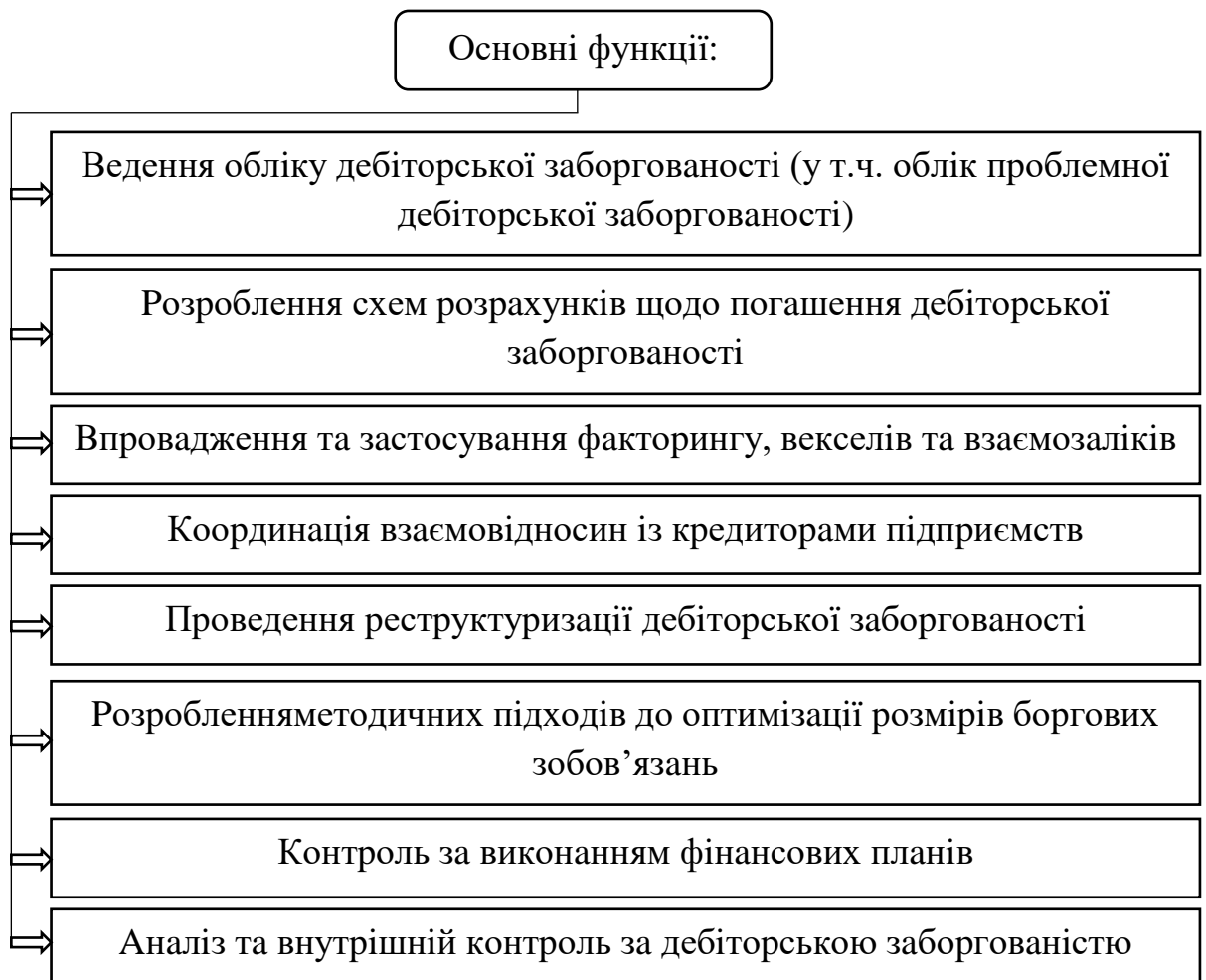

Рис. 3.12 Функції відповідальної особи на підприємстві у сфері контролю за дебіторською заборгованістю

На наш погляд, з метою усунення присутніх дефектів у відносинах взаємних платежів між підприємством та іншими суб'єктами господарювання, доцільно запровадити у процес управління дебіторською заборгованістю належні заходи, які матимуть відповідну цільову орієнтацію та враховуватимуть низку факторів (організаційні та фінансові можливості підприємства-продавця, фінансову надійність підприємства-покупця, ситуацію на ринку, специфіку діяльності, загальні галузеві та макроекономічні тенденції, зміни інституційного середовища тощо).

Вищезазначені заходи доцільно поділити на три основні групи:

1. Заходи, що гарантують підприємству розрахунок за товари та послуги суб'єктами ринку фінансових послуг.
2. Заходи, спрямовані на забезпечення виконання зобов'язання покупцем.
3. Заходи, спрямовані на самостійне повернення дебіторської заборгованості підприємством.

До першої групи можна віднести ті фінансові інструменти, з використанням яких підприємство-продавець частково або у повній мірі перекладає ризик неповернення заборгованості на фінансові інституції, або ж фінансова установа бере на себе зобов'язання забезпечити розрахунок з зазначеним суб'єктом господарювання самостійно. Основні фінансові інструменти даної групи та їх характеристика наведена у табл. 3.5.

Таблиця 3.5

Управлінські заходи, що гарантують розрахунок за товари та послуги суб'єктами ринку фінансових послуг

№ з/п	Заходи	Характеристика
1	2	3
1	Акредитив	Розрахунок з продавцем здійснює банківська установа за дорученням покупця, за умови надання продавцем документів, що підтверджують передачу товарів або надання послуг.
2	Лізинг	Повну оплату товару здійснює лізингова компанія, а у покупця виникає дебіторська заборгованість перед лізинговою компанією.

Продовження табл. 3.5

1	2	3
3	Банківський кредит	Згідно договору про співробітництво між продавцем і комерційним банком, банк надає покупцю цільовий кредит для придбання у продавця відповідного товару/послуги.
4	Авальований вексель	Операція авальовання векселів свідчить про те, що банк, який авальовав вексель гарантує його оплату, тобто є поручителем. У випадку, коли векседавець не оплачує вексель, векселетримач може пред'явити вексель для оплати банку, який його авальовав.
5	Банківська гарантія	Банк бере на себе зобов'язання за дорученням і за рахунок покупця у випадку несплати покупцем у термін платежів, які він мав здійснити, провести платежі за свій рахунок.

Застосування та використання вищезазначених інструментів дозволить максимально уберегти підприємство від можливості виникнення простроченої або безнадійної дебіторської заборгованості, що значною мірою вплине на економічну безпеку й фінансову стабільність.

Проте необхідно зазначити, що такі заходи потребують додаткових витрат, перевірки фінансового стану контрагента з боку фінансових інституцій щодо можливості виконання ним взятих на себе зобов'язань, а отже можуть бути застосовані лише у співпраці з тими контрагентами, які відповідають критеріям вищезазначених інституцій.

Таблиця 3.6

Управлінські заходи спрямовані на забезпечення виконання зобов'язання боржником

№ з/п	Заходи	Характеристика
1	Застава	У разі невиконання покупцем своїх зобов'язань забезпечених заставою, продавець має право одержати задоволення з вартості заставленого майна.
2	Поручительство	Гарантія поручителя перед продавцем щодо виконання покупцем своїх зобов'язань. У разі ж їх невиконання, поручитель зобов'язується виконати зобов'язання самостійно.

До другої групи доречно віднести заходи, які спрямовані на забезпечення виконання зобов'язань покупцем. Така процедура стимулює

покупця виконати взяті на себе зобов'язання, оскільки їх виконання гарантується його майном або майном третьої особи-поручителя (табл. 3.6).

Запровадження наведених заходів підприємством дає змогу відшкодувати свої збитки, отриманні від виникнення простроченої дебіторської заборгованості, за рахунок стягнення обтяженого заставою майна боржника чи за рахунок третьої особи-поручителя. У свою чергу, втілення таких процедур вимагає додаткових фінансових та організаційних витрат, які пов'язані з оформленням та реалізацією стягнутого майна, особливо це стосується важколіквідного майна.

Заходи, які підприємству слід вжити у разі виникнення та повернення сумнівної дебіторської заборгованості відносяться до третьої групи (табл. 3.7).

Таблиця 3.7

Управлінські заходи спрямовані на самостійне повернення дебіторської заборгованості підприємством

№ з/п	Заходи	Характеристика
1	Факторинг	Фактор придбає у продавця право вимоги у грошовій формі на дебіторську заборгованість покупців за відвантажені їм товари (виконані роботи, надані послуги), з прийняттям ризику виконання такої вимоги, а також приймання платежів.
2	Досудове вирішення спору	Вирішення повернення дебіторської заборгованості здійснюється шляхом переговорів між продавцем та покупцем, направлення вимог та претензій.
3	Судове вирішення спору	Звернення до суду з метою стягнення з боржника заборгованості.

До таких заходів підприємству слід звертатися у разі виникнення сумнівної дебіторської заборгованості задля її погашення або ж продажу її третій стороні. Організація роботи з дебіторською заборгованістю із впровадженням зазначених заходів, на наш погляд, дозволить підприємству бути більш конкурентним в умовах ринку та уникнути при цьому ризиків, пов'язаних із простроченням або неповерненням дебіторської заборгованості, забезпечення економічної безпеки у довгостроковій перспективі.

ВИСНОВКИ

На сучасному етапі розвитку своєчасне та повне виконання платіжних зобов'язань є умовами стійкого функціонування підприємства в розвиненій ринковій економіці. На сьогодні, коли Україна знаходиться в перехідному періоді, спостерігається зворотна тенденція – криза неплатежів. Тому однією з важливих задач є вивчення, керування і аналіз дебіторської заборгованості, оскільки недбале ставлення до дебіторської заборгованості приводить до уповільнення розрахунків, затримання виплат по заробітній платі і взагалі до погіршення фінансового стану підприємства.

У зв'язку з цим, питання організації обліку та аналізу дебіторської заборгованості, а також аспектів вдосконалення на сьогоднішній день є надзвичайно актуальним.

Вивчення теоретичних аспектів обліку та аналізу дебіторської заборгованості, вивчення законодавчої та нормативної бази, дозволяє стверджувати, що виникнення дебіторської заборгованості в певних межах є ознакою нормального функціонування підприємства, проте не у тому разі, коли відбувається її неконтрольоване зростання і систематичне несвоєчасне погашення (оскільки створення великих обсягів дебіторської заборгованості призводить до ситуації, яка характеризується низькою платоспроможністю підприємства), класифікація дебіторської заборгованості має важливе значення для правдивої, точної організації обліку, достовірного аналізу.

ПрАТ «Запорізький електроапаратний завод» – українське виробниче підприємство, яке займається випуском широкого переліку тиристорних силових агрегатів для електроприводів. Спеціалізується на розробці та поставці на промислові об'єкти України та за кордон тиристорних силових агрегатів для електроприводів гірничо-видобувної, металургійної, хімічної, текстильної промисловості; обладнання для міського електротранспорту (метро, трамваїв, тролейбусів), а також товарів народного споживання.

В результаті проведеного у кваліфікаційній роботі дослідження розрахунків з покупцями та замовниками на ПрАТ «Запорізький електроапаратний завод» встановлено, що ведення бухгалтерського обліку та складання бухгалтерського звіту проводиться за принципом нарахування таким чином, щоб результати операції та інші події відображались в облікових регістрах і фінансовій звітності тоді, коли вони мали місце згідно з НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». Податковий облік здійснюється згідно податкового законодавства України.

Вивчення організації обліку розрахунків на ПрАТ «Запорізький електроапаратний завод» показало, що в цілому облік ведеться у відповідності з П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість». Розглянутий стан організації первинного, аналітичного та синтетичного обліку продукції на підприємстві, свідчить, що він відповідає вимогам чинного законодавства з цього питання і ведеться із застосуванням типових форм первинних документів зі складанням відповідних бухгалтерських проведення.

Аналізуючи зміни основних показників підприємства треба відзначити, що фінансове положення підприємства порівняно з 2017 роком у 2018 році покращилося, про що свідчать розрахунки. Збільшення обсягів виробництва та реалізації призвели до збільшення чистого доходу від реалізації на 2260 тис. грн. Товариство здійснює операційну, інвестиційну та фінансову діяльність. Рентабельність діяльності підприємства свідчить про підвищення ефективності господарської діяльності, пов'язаної з отриманням прибутку.

Окремо було наведено розрахунок показників дебіторської заборгованості. Виходячи з розрахунків, можна визначити, що відбулося зростання дебіторської заборгованості в загальному обсязі оборотних коштів. Зважаючи на вищевикладену інформацію робимо висновок про зменшення рівня ліквідності поточних активів у цілому, а отже, певне погіршення фінансового стану підприємства, підприємству слід вжити відповідних заходів щодо її управління.

З метою усунення виявлених недоліків та підвищення ефективності

організації обліку, аналізу та управління дебіторською заборгованістю та подальшого вдосконалення в роботі було запропоновано ввести певні заходи.

З метою покращення ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності запропоновано проводити постійне підвищення кваліфікації головного бухгалтера та взагалі бухгалтерського відділу. До підвищення кваліфікації можна віднести освоєння співробітниками бухгалтерії нових програмних забезпечень, що використовують інші мережі, що надасть підприємству конкурентоздатності при підписанні нових договорів з покупцями.

Для забезпечення ефективної організації обліку дебіторської заборгованості запропоновані наступні дії: удосконалення організаційного аспекту обліку дебіторської заборгованості на підприємстві шляхом залучення до управління дебіторською заборгованістю аутсорсингу; впровадження в обов'язки бухгалтера по обліку розрахунків або зобов'язань систематичного перегляду на дату балансу довгострокової заборгованості по окремим дебіторам; введення надання знижок замовникам при купівлі великих обсягів продукції або у разі швидкої сплати коштів за неї.

Для раціоналізації процесу реалізації продукції, товарів та робіт, надання послуг та оформлення ділових стосунків з покупцями та замовниками з метою мінімізації ризику допущення недоліків та помилок запропоновано оформлення графіку документообігу та описання чітких вимог щодо термінів та стандартів роботи з документами.

Оскільки на ПрАТ «Запорізький електроапаратний завод» передбачається розширення виробництва та ринку збуту відповідно існує необхідність розширення штату співробітників, а саме створення штату економічного аналізу та внутрішнього аудиту. Альтернативою створенню відділу економічного аналізу та внутрішнього аудиту на підприємстві є відділ контролінгу. Розподілення обов'язків зменшить ризик людського фактору, робота за виконанням замовлень буде прослідковуватися двома спеціалістами або відділами.

Запропоноване впровадження гнучких знижок, застосування яких сприяє скороченню сумнівної заборгованості і збільшенню оборотності дебіторської заборгованості. Формування стандартів оцінки покупців і диференціація умов надання кредиту дозволить ретельніше вивчити кредитоспроможність покупців, а це у свою чергу забезпечить більший відсоток отримання грошових коштів від покупців та замовників.

Рекомендуємо автоматизувати процес управління дебіторською заборгованістю та відмовитися від програми Excel. Знизити ризик несвоєчасного повернення грошових коштів і виникнення збитків можливо уклавши договір страхування дебіторської заборгованості. Такого плану страхування дебіторської заборгованості передбачає страхування ризику збитків від несвоєчасного повернення грошових коштів покупцем або його банкрутства.

Оскільки в умовах інфляції будь-яке відстрочення платежу призводить до того, що підприємство реально отримує лише частину вартості виконаних робіт, необхідно розширити систему авансових платежів.

Створення ефективної облікової моделі управління дебіторською заборгованістю дасть змогу уникнути ризиків неплатоспроможності і зниження показників ліквідності внаслідок отримання об'єктивної та своєчасної інформації для прийняття оптимальних управлінських рішень.

З метою усунення присутніх дефектів у відносинах взаємних платежів між підприємством та іншими суб'єктами господарювання запропоновані заходи, які нададуть підприємству змогу бути більш конкурентним в умовах ринку та уникнути при цьому ризиків, пов'язаних із простроченням або неповерненням дебіторської заборгованості, забезпечити економічну безпеку у довгостроковій перспективі.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Орлюк О.П. Фінансове право : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 528 с.
2. Сапаріна О.Ф., Кірілкіна О.Є. Методологічні основи аналізу дебіторської заборгованості. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Вип. 3. С. 865-868.
3. Югас Е.Ф., Попович М.С. Контроль і ревізія безготівкових розрахунків підприємств. *Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. : Економіка*. 2016. Вип. 1. С. 212–217. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuces_2016_1_43.
4. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті : затв. постановою Правління Національного банку України від 21.01.2004 р. № 22. Дата оновлення: 29.11.2019. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04> (дата звернення: 15.10.2019).
5. Бланк И. А. Управление активами и капиталом. Киев : Ника-Центр, Эльга. 2003. 448 с.
6. Сурніна К. С. Удосконалення обліку дебіторської і кредиторської заборгованості промислових підприємств : автореф. дис. ... канд. економ. наук: спец. «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит». 08.06.04. Луганськ, 2002. 19 с.
7. Черненко Л. В. Управління дебіторською заборгованістю в аграрних підприємствах : дис. ... канд. економ. наук : 08.00.04. Київ, 2007. 241 с.
8. Федорченко О.Є. Облік і аналіз розрахунків з дебіторами (на прикладі текстильних підприємств легкої промисловості) : автореф. дис. ... канд. економ. наук : 08.00.09. Київ, 2009. 23 с.
9. Лігоненко Л.О. Управління дебіторською заборгованістю підприємства : навч. посіб. Київ : КНТЕУ, 2005. 275 с.
10. Орлова В. К. Фінансовий облік : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. та

доп. Київ : Центр навчальної літератури, 2010. 510 с.

11. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» : затв. наказом Міністерства фінансів України від 08.10.1999 р. № 237. Дата оновлення: 16.09.2019. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99> (дата звернення: 19.10.2019).

12. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти» : затв. наказом Міністерства фінансів України від 30.11.2001 р. № 559. Дата оновлення: 27.06.2013. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01> (дата звернення: 19.10.2019).

13. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка». Дата оновлення: 17.10.2013. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_015 (дата звернення: 20.10.2019).

14. Борисов А.Б. Большой энциклопедический словарь. Москва : Книжный мир, 1999. 856 с.

15. Гуня В.О. Удосконалення класифікації дебіторської заборгованості та її відображення у фінансовій звітності підприємств. *Економічний простір*. 2014. № 19. С. 124–131.

16. Бланк І.О. Фінансовий менеджмент: навч. посіб. Київ : Вид-во «Ника-Центр», 2004. 656с.

17. Белокоз О. Відмінності між вітчизняними та міжнародними підходами до оцінки дебіторської заборгованості торговельних підприємств. *Галицький економічний вісник*. 2016. № 3. С. 197–201.

18. Бондаренко О.С. Сучасні підходи до обліку дебіторської заборгованості у вітчизняній та зарубіжній практиці. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 18. С. 36–39.

19. Нашкерська Г. Облік сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2001. №7. С. 27–32.

20. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський фінансовий облік : навч. посіб. 8-ме вид. доп. і перероб. Житомир : ПП «Рута», 2009. 672 с.

21. Потриваєва Н.В., Жорняк М.І. Теоретичні аспекти щодо визначення

дебіторської заборгованості на підприємстві. *Інноваційна економіка*. 2014. №6(55). С. 289-292.

22. Чорнобривець М.М. Дебіторська заборгованість: сутність та причини виникнення. *Європейські перспективи*. 2013. №10. С. 181-185.

23. Матицина Н.О. Основні засади регулювання розрахункових відносин через управління дебіторською заборгованістю. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2015. № 12. С. 38–42.

24. Національне положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» № 73 від 07.02.2013 р. Дата оновлення: 31.05.2019. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13> (дата звернення: 22.10.2019).

25. Лищенко О. Г., Серета І. С. Управління дебіторською заборгованістю як фактором фінансової стійкості підприємства. *Держава та регіони. Серія: Економіка і підприємництво*. 2010. №3. С. 84–89.

26. Закревська О.Ю. Проблеми бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості у торговельних підприємствах. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2015. № 1 (31). С. 143–155.

27. Васільєва Л.М., Траїно О.В. Організація обліку дебіторської заборгованості та шляхи її удосконалення. *Молодий вчений*. 2017. № 10. С. 820–823.

28. Феофанов Л.К., Денисов Д.В. Методичні підходи з організації обліку та аудиту кредиторської заборгованості на підприємстві. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 12. С. 65–68.

29. Занько Б. Резерв сумнівних боргів: особливості обліку. *Вісник. Право знати все про податки і збори*. 2016. № 23. С. 32–42. URL : <http://www.visnuk.com.ua/ru/pubs/id/9911>.

30. Єгорова Ю. Створення резерву сумнівних боргів. *Журнал «Дебет–Кредит»*. 2015. № 20. С. 20–29. URL : <https://online.dtki.ua/Book/%C2%AB%D0%94%D0%9A%C2%BB%20%E2%84%9620-2015.epub/navPoint-5>.

31. Пінчук Т.А. Організаційно-методичні проблеми обліку дебіторської заборгованості в системі управління підприємством. *Ефективна економіка*. 2014. № 10. С. 36–41.

32. Пікалова А.М., Радєва О.Г. Порівняльна характеристика методів формування резерву сумнівних боргів. *Актуальні питання обліку: теорія і практика : зб. ст. молодих вчених*. 2017. Вип. 7. С. 120–126.

33. Олексенко М. В. Формування резерву сумнівних боргів. сучасний стан справ. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2014. №1(17). С.181–184.

34. Кватирка П. Проблеми обліку дебіторської заборгованості. *Наукові записки*. 2005. Вип. 14. С. 28–29.

35. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16 липня 1999 р. № 996-XIV. Дата оновлення: 18.09.2018. URL : <http://www.rada.gov.ua> (дата звернення: 19.10.2019).

36. Податковий кодекс України. Дата оновлення: 21.12.2016. URL : <http://sfs.gov.ua/nk> (дата звернення: 20.10.2019).

37. Інструкція до Плану рахунків від 30.11.1999 р. № 291. Дата оновлення: 16.09.2019. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99> (дата звернення: 19.10.2019).

38. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність : Закон України від 21 грудня 2017 р. № 2258-VIII. Дата оновлення: 21.12.2017. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/2258-19> (дата звернення: 20.10.2019).

39. Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку затверджене наказом Мінфіну від 24.05.95 р. № 88. Дата оновлення: 20.06.2018. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0168-95> (дата звернення: 22.10.2019).

40. Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань, затвердженого наказом Мінфіну від 02.09.2016 р. № 879. Дата оновлення: 04.10.2016. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14/> (дата

звернення: 22.10.2019).

41. Береза С. Л. Побудова облікової політики відображення грошових активів та дебіторської заборгованості. *Вісник ЖДТУ: Економіка, управління та адміністрування*. 2007. № 1(23). С. 35–43.

42. Пікалова А.М., Рибалко О.М. Удосконалення організації обліку дебіторської заборгованості. *Виклики та перспективи розвитку нової економіки на світовому, державному та регіональному рівнях*. 2017. С. 156 – 157.

43. Бардадим М.В. Ефективне управління дебіторською заборгованістю підприємств. *Економічні науки. Серія: Облік і фінанси*. 2012. Вип. 9. С. 42–50. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/esnof_2012_9%281%29__8.

44. Пікалова А.М., Саєнко О.Р. Факторинг у системі управління дебіторською заборгованістю підприємства. *Економіка та менеджмент у кризовий період*. 2017. С. 151–153.

45. Таратута Л.В. Управління поточною дебіторською заборгованістю в умовах кризи. *Сталий розвиток економіки*. 2015. № 4. С. 220–228.

46. Хохлов М.П., Корнієнко О.С. Управління дебіторською та кредиторською заборгованістю підприємства. *Економіка і суспільство*. 2017. № 10. С. 402–407.

47. Топоркова О.В. Управління дебіторською заборгованістю як один з інструментів фінансової політики підприємства. *Економічна стратегія і перспектива розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2008. Вип. 1(7). С. 84–89.

48. Пікалова А.М., Гринь В.П. Роль оцінки платоспроможності покупців у системи управління дебіторською заборгованістю. *Міжнародний науковий електронний журнал Логос. Онлайн*. 2019. № 4. С. 1–4. URL : <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/2663-4139/article/view/523>.

49. Ніколаєнко О. Деякі аспекти аналізу дебіторської заборгованості суб'єктів господарювання. *Підприємство, господарство і право*. 2004. № 7. С. 141–145.

50. Гнатенко Є. П., Волошина В. В. Аналіз співвідношення дебіторської

та кредиторської заборгованості підприємства. *Економічні науки*. 2015. № 1. С. 38–42. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvmduce_2015_1_9.

51. Пікалова А.М., Варламова І.С. Процес управління дебіторською заборгованістю як основа забезпечення фінансової стійкості підприємства. *Стратегії та інновації: актуальні управлінські практики*. 2018. С. 540–543.

52. Leitch P., Lamminmaki D. Refining Measures to Improve Performance Measurement of the Accounts Receivable Collection Function. *Discussion Paper Accounting*. 2010. URL : http://ideas.repec.org/p/gri/apaper/accounting_200901.html.

53. Levy H. Accounts Receivable Financing and Information Asymmetry. 1–62 pp. 2010. URL : <https://server1.tepper.cmu.edu/seminars/docs/ar%20financing%202march2010.pdf>.

54. Elangovan J. A. Study on Receivable Management with Special Reference to Caltex Lubricants Limited. 2005. URL : <http://www.studymode.com/essays/ReceivablesManagement-1482652.html>.

55. Garcila-Teruel P. J., Martenez-Solano P. A. Dynamic Approach to Accounts Receivable: a Study of Spanish SMEs. *European Financial Management*. 2010. Vol. 16, № 3. 400–421 pp.

56. Howorth C., Reber B. Habitual Late Payment of Trade Credit: An empirical Examination of Small Firms. *Managerial and decision Economics*. 2003. Vol. 24. 471–482 pp.

Додаток А

Баланс

(Звіт про фінансовий стан)

на грудень 2017 р.

Форма № 1 Код за ДКУД

1801001

Актив	Код рядка	На початок звітнього періоду	На кінець звітнього періоду
1	2	3	4
I. Необоротні активи			
Нематеріальні активи	1000	–	–
первісна вартість	1001	–	–
накопичена амортизація	1002	–	–
Незавершені капітальні інвестиції	1005	–	–
Основні засоби	1010	8638	4918
первісна вартість	1011	28276	28253
знос	1012	19638	23335
Інвестиційна нерухомість	1015	15	15
Первісна вартість інвестиційної нерухомості	1016	15	15
Знос інвестиційної нерухомості	1017	–	–
Довгострокові біологічні активи	1020	–	–
Довгострокові фінансові інвестиції: які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	1030	–	–
інші фінансові інвестиції	1035	–	–
Довгострокова дебіторська заборгованість	1040	–	–
Відстрочені податкові активи	1045	178	56
Інші необоротні активи	1090	–	–
Усього за розділом I	1095	8831	4989
II. Оборотні активи			
Запаси	1100	7410	7042
Виробничі запаси	1101	2360	2448
Незавершене виробництво	1102	2273	1425
Готова продукція	1103	2777	3169
Товари	1104	–	–
Поточні біологічні активи	1110	–	–
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1125	4260	2348
Дебіторська заборгованість за розрахунками: за виданими авансами	1130	615	647
з бюджетом	1135	–	–
у тому числі з податку на прибуток	1136	–	–
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	401	716
Поточні фінансові інвестиції	1160	–	–

Продовження Додатку А

Гроші та їх еквіваленти	1165	10900	16126
Готівка	1166	–	–
Рахунки в банках	1167	10900	16126
Витрати майбутніх періодів	1170	–	–
Інші оборотні активи	1190	–	–
Усього за розділом II	1195	23586	26879
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	1200	–	–
Баланс	1300	32417	31868
Пасив	Код рядка		
1	2		
I. Власний капітал		–	–
Зареєстрований (пайовий) капітал	1400	330	330
Капітал у дооцінках	1405	598	558
Додатковий капітал	1410	–	–
Резервний капітал	1415	101	101
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1420	27929	27443
Неоплачений капітал	1425	(–)	(–)
Вилучений капітал	1430	(–)	(–)
Усього за розділом I	1495	28958	28432
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення		–	–
Відстрочені податкові зобов'язання	1500	–	–
Довгострокові кредити банків	1510	–	–
Довгострокові забезпечення	1520	271	221
Цільове фінансування	1525	271	221
Усього за розділом II	1595	271	221
III. Поточні зобов'язання і забезпечення		–	–
Короткострокові кредити банків	1600	–	–
Поточна кредиторська заборгованість за: довгостроковими зобов'язаннями	1610	–	–
товари, роботи, послуги	1615	984	497
розрахунками з бюджетом	1620	304	617
у тому числі з податку на прибуток	1621	–	7
розрахунками зі страхування	1625	147	163
розрахунками з оплати праці	1630	281	289
Поточна кредиторська заборгованість за одержаними авансами	1635	649	861
Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з учасниками	1640	91	106
Поточні забезпечення	1660	716	653
Доходи майбутніх періодів	1665	–	–
Інші поточні зобов'язання	1690	16	29
Усього за розділом III	1695	3188	3215
IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття	1700	–	–
Баланс	1900	32417	31868

Додаток Б

Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)
за 2017 р.

Форма № 2 Код за ДКУД 1801003

І. Фінансові результати

Стаття	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2000	18837	17685
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2050	(16804)	(16310)
Валовий: прибуток	2090	2033	1375
збиток	2095	(-)	(-)
Інші операційні доходи	2120	7829	6522
Адміністративні витрати	2130	(5520)	(5485)
Витрати на збут	2150	(1197)	(1220)
Інші операційні витрати	2180	(7030)	(1110)
Фінансовий результат від операційної діяльності: прибуток	2190	-	82
збиток	2195	(3885)	(-)
Дохід від участі в капіталі	2200	-	-
Інші фінансові доходи	2220	426	294
Інші доходи	2240	406	91
Фінансові витрати	2250	(9)	(18)
Втрати від участі в капіталі	2255	(-)	(-)
Інші витрати	2270	(15)	(24)
Фінансовий результат до оподаткування: прибуток	2290	-	425
збиток	2295	(3077)	(-)
Витрати (дохід) з податку на прибуток	2300	(250)	(77)
Прибуток (збиток) від припиненої діяльності після оподаткування	2305	-	-
Чистий фінансовий результат: прибуток	2350	-	348
збиток	2355	(3327)	(-)

Продовження Додатку Б

II. Сукупний дохід

Стаття	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Дооцінка (уцінка) необоротних активів	2400	–	–
Дооцінка (уцінка) фінансових інструментів	2405	–	–
Накопичені курсові різниці	2410	–	–
Частка іншого сукупного доходу асоційованих та спільних підприємств	2415	–	–
Інший сукупний дохід	2445	–	–
Інший сукупний дохід до оподаткування	2450	–	–
Податок на прибуток, пов'язаний з іншим сукупним доходом	2455	–	–
Інший сукупний дохід після оподаткування	2460	–	–
Сукупний дохід (сума рядків 2350, 2355 та 2460)	2465	(3327)	348

III. Елементи операційних витрат

Назва статті	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Матеріальні затрати	2500	7448	6963
Витрати на оплату праці	2505	7007	5836
Відрахування на соціальні заходи	2510	2548	2152
Амортизація	2515	3697	1532
Інші операційні витрати	2520	22248	5846
Разом	2550	42948	22329

IV. Розрахунок показників прибутковості акцій

Назва статті	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Середньорічна кількість простих акцій	2600	1648929	1648929
Скоригована середньорічна кількість простих акцій	2605	1648929	1648929
Чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію	2610	(2,01767)	0,21105
Скоригований чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію	2615	(2,01767)	0,21105
Дивіденди на одну просту акцію	2650	–	–

Додаток В

Баланс

(Звіт про фінансовий стан)

на грудень 2018 р.

Форма № 1 Код за ДКУД

1801001

Актив	Код рядка	На початок звітнього періоду	На кінець звітнього періоду
1	2	3	4
I. Необоротні активи			
Нематеріальні активи	1000	–	–
первісна вартість	1001	–	–
накопичена амортизація	1002	–	–
Незавершені капітальні інвестиції	1005	–	–
Основні засоби	1010	4918	3159
первісна вартість	1011	28253	29306
знос	1012	23335	26147
Інвестиційна нерухомість	1015	15	15
Первісна вартість інвестиційної нерухомості	1016	15	15
Знос інвестиційної нерухомості	1017	–	–
Довгострокові біологічні активи	1020	–	–
Довгострокові фінансові інвестиції: які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	1030	–	–
інші фінансові інвестиції	1035	–	–
Довгострокова дебіторська заборгованість	1040	–	–
Відстрочені податкові активи	1045	56	77
Інші необоротні активи	1090	–	–
Усього за розділом I	1095	4989	3251
II. Оборотні активи			
Запаси	1100	7042	6947
Виробничі запаси	1101	2448	2636
Незавершене виробництво	1102	1425	1324
Готова продукція	1103	3169	2987
Товари	1104	–	–
Поточні біологічні активи	1110	–	–
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1125	2348	2417
Дебіторська заборгованість за розрахунками: за виданими авансами	1130	647	1226
з бюджетом	1135	–	113
у тому числі з податку на прибуток	1136	–	113
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	716	1083
Поточні фінансові інвестиції	1160	–	–

Продовження Додатку В

Гроші та їх еквіваленти	1165	16126	17823
Готівка	1166	–	1
Рахунки в банках	1167	16126	17822
Витрати майбутніх періодів	1170	–	–
Інші оборотні активи	1190	–	–
Усього за розділом II	1195	26879	29609
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	1200	–	–
Баланс	1300	31868	32860
Пасив	Код рядка		
1	2		
I. Власний капітал		–	–
Зареєстрований (пайовий) капітал	1400	330	330
Капітал у дооцінках	1405	558	525
Додатковий капітал	1410	–	–
Резервний капітал	1415	101	101
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1420	27443	26910
Неоплачений капітал	1425	(–)	(–)
Вилучений капітал	1430	(–)	(–)
Усього за розділом I	1495	28432	27866
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення		–	–
Відстрочені податкові зобов'язання	1500	–	–
Довгострокові кредити банків	1510	–	–
Довгострокові забезпечення	1520	221	348
Цільове фінансування	1525	221	348
Усього за розділом II	1595	221	348
III. Поточні зобов'язання і забезпечення		–	–
Короткострокові кредити банків	1600	–	–
Поточна кредиторська заборгованість за: довгостроковими зобов'язаннями	1610	–	–
товари, роботи, послуги	1615	497	1407
розрахунками з бюджетом	1620	617	739
у тому числі з податку на прибуток	1621	7	–
розрахунками зі страхування	1625	163	104
розрахунками з оплати праці	1630	289	336
Поточна кредиторська заборгованість за одержаними авансами	1635	861	1255
Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з учасниками	1640	106	97
Поточні забезпечення	1660	653	676
Доходи майбутніх періодів	1665	–	–
Інші поточні зобов'язання	1690	29	32
Усього за розділом III	1695	3215	4646
IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття	1700	–	–
Баланс	1900	31868	32860

Додаток Г

Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)
за 2018 р.

Форма № 2 Код за ДКУД 1801003

І. Фінансові результати

Стаття	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2000	24484	18837
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2050	(21024)	(16804)
Валовий: прибуток	2090	3460	2033
збиток	2095	(-)	(-)
Інші операційні доходи	2120	7324	7829
Адміністративні витрати	2130	(6075)	(5520)
Витрати на збут	2150	(1298)	(1197)
Інші операційні витрати	2180	(4920)	(7030)
Фінансовий результат від операційної діяльності: прибуток	2190	-	-
збиток	2195	(1509)	(3885)
Дохід від участі в капіталі	2200	-	-
Інші фінансові доходи	2220	642	426
Інші доходи	2240	973	406
Фінансові витрати	2250	(47)	(9)
Втрати від участі в капіталі	2255	(-)	(-)
Інші витрати	2270	(2)	(15)
Фінансовий результат до оподаткування: прибуток	2290	57	-
збиток	2295	(-)	(3077)
Витрати (дохід) з податку на прибуток	2300	(43)	(250)
Прибуток (збиток) від припиненої діяльності після оподаткування	2305	-	-
Чистий фінансовий результат: прибуток	2350	14	-
збиток	2355	(-)	(3327)

Продовження Додатку Г

II. Сукупний дохід

Стаття	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Дооцінка (уцінка) необоротних активів	2400	–	–
Дооцінка (уцінка) фінансових інструментів	2405	–	–
Накопичені курсові різниці	2410	–	–
Частка іншого сукупного доходу асоційованих та спільних підприємств	2415	–	–
Інший сукупний дохід	2445	–	–
Інший сукупний дохід до оподаткування	2450	–	–
Податок на прибуток, пов'язаний з іншим сукупним доходом	2455	–	–
Інший сукупний дохід після оподаткування	2460	–	–
Сукупний дохід (сума рядків 2350, 2355 та 2460)	2465	(14)	(3327)

III. Елементи операційних витрат

Назва статті	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Матеріальні затрати	2500	11443	7448
Витрати на оплату праці	2505	7957	7007
Відрахування на соціальні заходи	2510	1901	2548
Амортизація	2515	2977	3697
Інші операційні витрати	2520	16823	22248
Разом	2550	41101	42948

IV. Розрахунок показників прибутковості акцій

Назва статті	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Середньорічна кількість простих акцій	2600	1648929	1648929
Скоригована середньорічна кількість простих акцій	2605	1648929	1648929
Чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію	2610	(0,00849)	(2,01767)
Скоригований чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію	2615	(0,00849)	(2,01767)
Дивіденди на одну просту акцію	2650	–	–